

Mr Vesna Lazović

Srpski proizvodi izgubljeni u prevodu

FILOZOFSKI FAKULTET – NOVI SAD

Odsek za anglistiku

Za izdavača :

Prof. dr Ljiljana Subotić, dekan

Recenzenti:

Prof. dr Vera Vasić, Filozofski fakultet, Novi Sad

Prof. dr Vladislava Gordić-Petković, Filozofski fakultet, Novi Sad

Prof. dr Nadežda Silaški, Ekonomski fakultet, Beograd

Doc. dr Biljana Čubrović, Filološki fakultet, Beograd

ISBN 978-86-6065-091-9

Štampanje ove monografije finansijski je pomogao Pokrajinski sekretarijat
za kulturu i javno informisanje AP Vojvodine

Vesna Lazović

Srpski proizvodi izgubljeni u prevodu

NOVI SAD, 2011

FILOZOFSKI FAKULTET U NOVOM SADU

dr Zorana Đinđića 2

21000 Novi Sad

Tel: +381214853900

www.ff.uns.ac.rs

Lektura:

Doc. dr Biljana Radić-Bojanić

Korektura:

Autorka

Dizajn korica:

Ivana Đukić, Accademia di Belle Arti di Venezia

Štampa i prelom knjige:

”West” štamparija, Sr. Kamenica

Tiraž:

150

CIP - Каталогизација у публикацији

Библиотека Матице српске, Нови Сад

811.163.41'255=111

811.163.41'37:659.154

ЛАЗОВИЋ, Весна

Srpski proizvodi izgubljeni u prevodu / Vesna Lazović. - Novi Sad : Filozofski fakultet, 2011 (Sremska Kamenica : West). - 102 str. ; 24 cm

Tiraž 150. - Bibliografija

а) Српски језик - Текстови на амбалажи - Енглески преводи

б) Текстови на амбалажи - Лингвистичка анализа

COBISS.SR-ID 268326151

Simboli i skraćenice

AmE	–	američka varijanta engleskog jezika
BrE	–	britanska varijanta engleskog jezika
eng.	–	engleski
fr.	–	francuski
L1	–	jezik-izvor
L2	–	jezik-cilj
LDOCE	–	Longman Dictionary of Contemporary English, Third Edition
m	–	moguća, ali reda kombinacija
x	–	teorijski moguća kombinacija, koja se gotovo nikada ne upotrebljava
*	–	neprihvatljiva / negramatična konstrukcija
?	–	granični prevodi (gramatički prihvatljivi, diskursno obeleženi)
(?)	–	element nedostaje

Tipografske konvencije

Times New Roman	–	primeri na srpskom jeziku
Arial	–	primeri na engleskom jeziku

SADRŽAJ:

Predgovor.....	9
1. Uvodna razmatranja	11
1.1. Predmet istraživanja	11
1.2. Problem standardizacije prevoda	13
1.3. Pregled relevantne literature	14
1.4. Struktura i organizacija rada	16
2. Opšte napomene o prevodenju i prevodiocima	17
2.1. Definicije prevođenja	17
2.2. Proces prevođenja	18
2.3. Korespondenti i ekvivalenti	19
2.4. Pojava nadriprevođenja	20
2.5. Uloga i odgovornost prevodilaca	22
3. Lingvistička analiza tekstova na ambalaži	24
3.1. Definicije teksta	24
3.2. Funkcije jezika, iskazâ i tekstova	25
3.3. Analiza tekstova na ambalaži	26
3.3.1. Gramatički nivo	27
3.3.2. Semantički nivo	32
3.3.3. Pragmatički nivo	33
3.4. Upotreba engleskih reči za nazive domaćih proizvoda	35
3.4.1. Jezički nivo analize	36
3.4.2. Razlozi za upotrebu engleskih reči	38
4. Deskriptivni aspekti prevođenja tekstova na ambalaži	41
4.1. Prevodi tekstova na ambalaži	42
4.2. Propusti na nivou leksike	43
4.2.1. Lažni parovi	44
4.2.2. Neadekvatno upotrebljene reči	48
4.2.2.1. Reči s užim značenjem u engleskom jeziku	49
4.2.2.2. Reči sa širim značenjem u engleskom jeziku	50
4.2.2.3. Izbor kolokata	51
4.2.3. Ustaljeni izrazi	55
4.2.4. Neprecizni prevodi reči i izraza	58
4.3. Propusti na nivou gramatike	61
4.3.1. Članovi	62
4.3.2. Predlozi	66
4.3.3. Broj kod imenica	68
4.3.3.1. Imenice u jednini umesto u množini	68
4.3.3.2. Imenice u množini umesto u jednini	70
4.3.4. Redosled sastavnih elemenata reči i rečenica	71

4.3.5.	Premodifikatori	73
4.3.6.	Glagolski oblici	75
4.4.	Propusti na nivou pravopisa	76
4.4.1.	Pisanje reči	77
4.4.2.	Upotreba velikog slova	79
4.4.3.	Znakovi interpunkcije	80
4.5.	Neprirodni prevodi	82
4.5.1.	Propusti u redosledu sastavnih elemenata reči i rečenica	86
4.6.	Nedoslednost u prevodima reči i izraza	88
4.7.	Neodgovarajući registar i stil	89
4.8.	Neprevedene reči i rečenice	90
5.	Zaključci	94
5.1.	Rekapitulacija	94
5.2.	Perspektive	94
	Bibliografija	98
	Rečnici i drugi izvori na internetu	103

Predgovor

Knjiga *Srpski proizvodi izgubljeni u prevodu* predstavlja priređenu verziju deskriptivnog dela mog magistarskog rada „Prevođenje tekstova na ambalaži prehrambenih proizvoda sa srpskog jezika na engleski: deskriptivni i preskriptivni aspekti” odbranjenog 21. maja 2009. godine pred komisijom u sastavu prof. dr Tvrtko Prčić (mentor), doc. dr Biljana Čubrović i prof. dr Vera Vasić.

Pred vama je rezultat mog dvogodišnjeg istraživanja, koje se sastojalo, najpre, od prikupljanja, a potom, i analize prevoda tekstova na ambalaži prehrambenih proizvoda sa srpskog jezika na engleski. Sama ideja o ovakvoj analizi nastala je tokom postdiplomskih studija, tačnije, kada je bilo potrebno izabrati temu za seminarski rad iz predmeta Kontrastivna leksikologija. Okružena brojnim radovima koji su se bavili lošim prevođenjem knjiga, filmova i sveprisutnom pojavom nadriprevođenja (Prčić 2005), a nakon susreta sa nekoliko naših prehrambenih proizvoda koji su imali neadekvatne prevode na ambalaži, odlučila sam da istražim ovaj fenomen i utvrdim da li su u pitanju samo pojedinačni loši prevodi ili okolnost da proizvođači uopšte ne brinu o tome šta će i kako biti prevedeno.

Ovom prilikom želela bih najiskrenije da se zahvalim mentoru, prof. dr Tvrtku Prčiću, koji je u potpunosti podržao ideju da se upravo ova tema istraži, i koji je korisnim savetima i primedbama doprineo poboljšanju forme i sadržine samog magistarskog rada. Ujedno se zahvaljujem recenzentkinjama koje su podržale štampanje ove monografije – prof. dr Veri Vasić, prof. dr Vladislavi Gordić-Petković, prof. dr Nadeždi Silaški i doc. dr Biljani Čubrović. Takođe, zahvalnost dugujem i kolegici doc. dr Biljani Radić-Bojanić, koja mi je tokom pisanja magistarskog rada pružala nesebičnu podršku.

Posebnu zahvalnost dugujem dragim kolegama i prijateljima, izvornim govornicima engleskog jezika, Terensu Makeneniju (Terence McEneny) i Trejsi Rejnbold (Tracey Reinbold), na neprocenjivoj pomoći prilikom rešavanja svih nedoumica sa kojima sam se susretala tokom pisanja.

Veliku zahvalnost na strpljenju i razumevanju dugujem svojoj porodici, bez čije bezrezervne pomoći i podrške ovo istraživanje i pisanje rada nikada ne bi bilo završeno – bezgranično hvala mojoj mami Dragici, suprugu Lazaru i sinu Vuku, koji mi svakodnevno i iznova daje volju i snagu za nove pobeđe.

Konačno, važno je napomenuti da se za sve eventualne manjkavosti forme i sadržine odgovornom može smatrati isključivo autorka.

U Novom Sadu, septembra 2011. godine

Vesna Lazović

1. Uvodna razmatranja

1.1. Predmet istraživanja

Predmet proučavanja u ovoj knjizi jeste analiza prevoda tekstova na ambalaži prehrambenih proizvoda sa srpskog jezika na engleski. Sama ideja, a potom i analiza i istraživanje, proistekli su iz potrebe da se fenomen nadriprevođenja (Prčić 2005) još jednom istraži. Naime, o ovom fenomenu površinskog prevođenja do sada je objavljen veliki broj radova, koji su se mahom bavili problemom neadekvatnog prevođenja raznih knjiga, filmova, serija, reklama na televizijskim programima, ali i novinskih članaka i vesti. Međutim, kao što će se i ovde pokazati, i krajnje predvidljivi tekstovi na ambalaži koji sadrže prevode sastojaka i uputstava predstavljaju još jednu oblast sa mnoštvom neodgovarajućih prevoda. Prvobitna ideja bila je da se utvrdi da li su neadekvatni prevodi na ambalaži naših prehrambenih proizvoda samo sporadični ili je u pitanju okolnost da proizvođači uopšte ne brinu o tome šta će i kako biti prevedeno. Prva faza istraživanja sprovedena je tokom 2005. godine i sastojala se od prikupljanja prevoda na prehrambenim proizvodima, i tom prilikom sačinjen je korpus od tekstova na ambalaži stotinak proizvoda. Proizvodi su bili različitog tipa, najviše je bilo gotovih jela i instant supa, potom slatkiša, napitaka i pića. Najrelevantniji, a ujedno i jedini, kriterijum za izbor korpusa bio je zapravo tip proizvoda. Razlog zbog čega je središte istraživanja bilo na prehrambenim proizvodima krajnje je praktične prirode – prvo, prehrambeni proizvodi najčešće se i najviše kupuju, pa su samim tim i najzastupljeniji u svakom domaćinstvu; drugo, paleta tih proizvoda je veća i raznovrsnija; i konačno, oni su namenjeni svima, bez obzira na pol, starost, obrazovanje i sl. Mada bi, dakako, bilo interesantno analizirati i druge proizvode (npr. kozmetiku, sredstva za čišćenje i dr.), i uporediti rezultate sa onima izloženim u ovoj knjizi. Istraživanje je, potom, nastavljeno 2008. godine i tada je analizirano još blizu 200 različitih proizvoda. Prikupljanje materijala za korpus iziskivalo je dosta napora, tim pre što su na ambalaži slova prilično sitna, a tokom formiranja korpusa došlo se do zaključka da je u nekim slučajevima važno pravilo: što sitnija slova, to više grešaka. Uzorak od blizu 300 proizvoda dovoljno je reprezentativan i pouzdan, pre svega, zbog toga što je uočena tendencija ponavljanja pojedinih propusta, kao i samih tekstova na ambalaži. Zanimljivo je primetiti, ako se uzme u obzir vremenska razlika između prikupljanja prvog i drugog dela korpusa, izvesne razlike u prevodima na istim proizvodima. Naime, pojedini prevodi su se promenili i postali adekvatni, i to uglavnom nakon procesa privatizacije, kada su inostrane kompanije kupile paket akcija naših preduzeća. Na pojedinim proizvodima nema više engleskog prevoda, već prevoda na neke druge jezike (npr. makedonski), ali na većini ambalaža prevod je ostao nepromenjen.

Kao što je već napomenuto, cilj ovakve analize jeste istraživanje problema koji nastaju prilikom prevođenja tekstova sa srpskog jezika na engleski na različitim domaćim prehrambenim proizvodima. Polazna tačka i osnov za analizu biće korpus, pri-

kupljan u dva navrata (2005. i 2008. godine), koji čine tekstovi na ambalaži za hranu i piće. Tipovi proizvoda koji su analizirani jesu:

- dečja hrana,
- gotova jela, instant supe,
- grickalice (čipsevi, štapići, perece, krekeri, kikiriki, indijski orah),
- mlečni proizvodi (mleko, pavlaka, sir),
- namazi (margarin, puter, džem, marmelada),
- napici (kafe, čajevi, sokovi i vode),
- pića (bezalkoholna, energetska i alkoholna),
- povrće u tegli (masline, cvekla, krastavci, ajvar),
- slatkiši (eurokrem, čokolade, čokoladice, puding, keksovi, bombone, bombonjere),
- smrznuta jela, smrznuto povrće,
- testenine (špageti, makaroni),
- umaci (majonez, kečap, senf),
- začini (cimet, biber, dodatak jelima sa povrćem) i
- žitarice (kornfleks, pahuljice).

Radi se o specifičnom tipu tekstova koji se nalaze na ambalaži domaćih prehrambenih proizvoda i sadrže generičke nazive proizvoda, nazive njihovih sastojaka, nutritivne i energetske vrednosti, te uputstva za pripremu i skladištenje tih proizvoda. Posmatrani tekstovi su ograničeni po broju i vrsti kako leksičkih tako i sintaksičkih jedinica, koje, s obzirom na učestalost, imaju u znatnoj meri predvidljivu strukturu. Budući da istraživanja ove vrste do sada kod nas nije bilo (osim Lazović 2008a,b i Lazović 2009a,b,c), koristiće se kontrastivni pristup analizi tekstova na srpskom jeziku i njegovoj verziji, odnosno prevodu, na engleski jezik. Ti tekstovi čine korpus za dva jezika, pri čemu se rad sa korpusom zasniva na prevodu, tačnije na kontrastiranju originalne i prevedene poruke, potom se identifikuju kategorije koje imaju približno jednake komunikativne vrednosti, odnosno, utvrđuju se parovi korespondenata i ekvivalenata u dva jezika, te se oni dalje analiziraju.

Glavni ciljevi istraživanja jesu: prvo, da se na datom korpusu od više stotina jedinica (reči, sintagmi i rečenica), tačnije 1159 reči i izraza i 223 rečenice, izvrši analiza izvornih tekstova na leksičkom, sintaksičkom i pragmatičkom nivou, sa naglaskom na vrstama reči i tipovima rečenica koje se najčešće javljaju; i drugo, da se utvrde i identifikuju propusti u prevodima tih tekstova na engleski jezik i da se one potom klasifikuju u sledeće grupe: propusti na nivou leksike, gramatike, pravopisa, neprirodni prevodi i ostali propusti (nedoslednost u prevodima reči i izraza, neodgovarajući registar i stil, neprevedene reči i rečenice).

Trebalo bi svakako naglasiti da su izdvojeni samo najtipičniji i najučestaliji propusti, pa je moguće da su neki propusti ostali neobjašnjeni, a možda i neidentifikovani. U svakom slučaju, posmatrani uzorak predstavlja valjan uvid u haotično stanje prevoda i prevodnih rešenja na domaćoj ambalaži za hranu i piće. S obzirom na to da cilj ovog rada nije da kritikuje pojedinačne prevode, već da ukaže na kvalitet i stanje prevoda tekstova na ambalaži i pokaže koliko je pojava nadriprevođenja uzela maha u našoj današnjoj prevodilačkoj praksi na krajnje jednostavnom i u velikoj

meri predvidljivom tekstu, neće se spominjati nazivi proizvoda niti će se eksplicitno ukazivati na proizvođača. Da ne bi bilo zabune, činjenica je da nisu svi prevodi loši i neadekvatni, i namera ovog rada nije da umanjí doprinos svih onih koji su prevođenje obavili korektno, što ilustruje veliki broj valjanih i dobro osmišljenih prevoda kako pojedinačnih sastojaka tako i uputstava.

Nakon izučavanja i iscrpne analize velikog broja primera uspelih, manje uspehlih i neuspehlih prevoda, tj. prevoda čija se ispravnost trenutno kreće od više ili manje prihvatljive do sasvim neprihvatljive, ustanovljeno je da je prevođenje tekstova u velikoj meri neadekvatno i da u ovoj oblasti ne postoje jednoobrazni i standardizovani prevodi, što može i da začudi, ako se uzme u obzir činjenica da je broj mogućih reči i rečenica sužen i da predstavlja gotovo zatvoren krug leksičkog i gramatičkog materijala.

1.2. Problem standardizacije prevoda

Nameće se pitanje otkud potreba za ovakvim istraživanjem. Do sada kod nas ovoj temi nije pridavano dovoljno pažnje ni u literaturi ni u praksi. S obzirom na činjenicu da će naša zemlja, paralelno sa ulaskom u Evropsku uniju, imati mogućnost i priliku da plasira domaće proizvode i na inostrano tržište, ne sme se zanemariti činjenica da neodgovarajući prevodi mogu stvoriti pogrešnu sliku ne samo o proizvodima, nego i o samoj zemlji. Poznato je da kupci u zemljama Evrope i Amerike više pažnje posvećuju čitanju sastojaka na proizvodima, nego, recimo, mi u Srbiji, pogotovo sada, u vreme kada organska hrana postaje sve popularnija i kada je stanovništvo obazrivije u pogledu unosa različitih sastojaka, naročito ugljenih hidrata i masti. Iz tog razloga i ovoj vrsti prevođenja mora se pristupiti pažljivo i posvećeno, jer će upravo prevod predstaviti naš proizvod na inostranom tržištu. Za sada se mahom izvozi u okolne zemlje, zemlje bivše Jugoslavije – Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Hrvatsku, Makedoniju i Sloveniju, i tada je prevod na engleski jezik u drugom planu.

Čini se da pojedine kompanije zanemaruju činjenicu da će, u nedostatku odgovarajućeg prevoda, kupci dati prednost nekom drugom proizvodu, pošto će jednostavno biti zbunjeni ‘čudnim’ engleskim jezikom ili neće razumeti neku informaciju, da ne spominjemo i nepodudarnost prevoda istog proizvođača, koji na ambalaži svojih proizvoda ima drugačije prevode istih reči i rečenica. Zamislimo sebe u sledećoj situaciji: tokom kupovine naišli smo na proizvod iz, recimo, Indije, na kojem je i prevod na srpskom, ali takav da i sami nismo sigurni šta tu piše i šta se to u stvari prodaje. Gotovo je sigurno da ga nećemo ni kupiti. Isti je slučaj i sa našim proizvodima na inostranom tržištu i sa inostranim kupcima, naročito onima kojima je engleski jezik maternji. Zbog toga je vrlo bitno da je prevod tačan i jasan i da predstavlja proizvod na najbolji mogući način.

Iz svega gorenavedenog proizlazi potreba za jednim normativnim priručnikom, u kome bi bili objedinjeni tipski prevodi posmatranih reči i rečenica, koji bi se dosledno prevodili uvek na isti način, jer je od velikog značaja podići nivo adekvatnosti svih vrsta prevedenih tekstova. Kako i Prčić (2005: 172-3) naglašava, nakon uspostavljanja sadržinske ravnoteže, potrebno je što efektivnije leksikografsko predstavljanje, zato

što je „ovaj, verovatno ključni, deo kompleksnog procesa leksičkog kontrastiranja od izvanredno velikog značaja, ako se ima na umu goruća potreba za savremenim i pouzdanim englesko-srpskim i, ništa manje nužnim, srpsko-engleskim rečnicima – kako onim opštim, tako i onim specijalizovanim“.

1.3. Pregled relevantne literature

Pre iznošenja postavki teorije prevođenja i, pre svega, komunikativnog pristupa prevođenju, biće dat kratak pregled relevantne literature i autora, kako stranih tako i domaćih, koji su se bavili teorijom prevođenja.

Uopšteno uzev, kao polazište za proučavanje procesa i teorija prevođenja, neophodni su sledeći udžbenici i studije: *O prevođenju: priručnik za prevodioce i inokorespondente* (1983) M. Sibinovića, *Teorija i tehnika prevođenja* (1985) V. Ivira i *Opšta načela prevođenja* (1989) B. Hlebca. Sibinović (1983) pruža osnovne informacije o prevođenju kao posebnoj delatnosti i o teorijskim koncepcijama u pristupu prevođenju. Njegov udžbenik sadrži i podatke o načinu obrazovanja, stručnog usavršavanja i organizovanja prevodilaca u našoj zemlji. Ivir (1985) tumači, objašnjava i ilustruje osnovna teorijska i praktična pitanja prevođenja, pri čemu su sve navedene pojave od opšteg značaja, jer nisu vezane ni za jedan jezik (mada su primeri najčešće iz hrvatskog i srpskog jezika, s jedne strane, i engleskog, s druge). Ovaj dragoceni udžbenik u velikoj meri pomaže svakome da razume proces komunikacije uopšte, a naročito proces prevodne komunikacije. Hlebec (1989) se bavi opštim činionicima prevođenja, ali i iznosi teoriju prevođenja koja bi, po njegovim rečima, trebalo da objasni sve vrste prevođenja bar u načelu, ako ne u svakom pojedinačnom slučaju. On uzima u obzir funkciju i namenu konkretnog teksta prevoda kao i očekivanja primaoca i poredi ih sa funkcijom i namenom originala i očekivanjima primaoca izvornika, i na taj način se dotiče adekvatnosti prevoda.

Još jedna značajna knjiga svakako je i *Engleski u srpskom* (2005) T. Prčića, koja se, između ostalog, bavi i tematikom prevođenja, i to posebno u sledećim poglavljima: Poglavlje 5 – „Prevođenje u znaku sindroma milenijumske bube”, u kojem autor identifikuje i imenuje novu pojavu u našoj prevodilačkoj praksi, tzv. nadriprevođenje, i Poglavlje 16 – „Opšti principi prevođenja za studente anglistike”, u kojem se na pregledan i jasan način nudi nacrt novog univerzitetskog kursa iz opštih principa prevođenja.

Od stranih autora koji su iznosili osnovne postavke o prevođenju značajni su Nida (1964), Catford (1965), Newmark (1988) i Baker (1992, 1998). Nida (1964), uz ilustraciju mnogobrojnih primera iz Biblije, objašnjava pojavu koju naziva dinamičko prevođenje, a koja podrazumeva pronalaženje i reprodukovanje najbližeg prirodnog ekvivalenta u jeziku-cilju za poruku izraženu na jeziku-izvoru, prvo u pogledu značenja, odnosno sadržaja, a drugo u pogledu stila. Catford (1965) nudi lingvističku teoriju prevođenja, u kojoj su ključni pojmovi formalni korespondent i prevodni ekvivalent. Newmark (1988) obrađuje mnoga pitanja i pojave vezane za prevođenje: proces prevođenja, prevodne postupke, kritiku prevoda, kao i, za potrebe ovog rada vrlo bitnim, funkcije jezika, analizu teksta, kategorije i tipove teksta. Baker (1992) nudi sistemati-

ski prikaz različitih nivoa ekvivalencija, i to: ekvivalencije na nivou reči i izraza, ali i gramatičke, tekstualne i pragmatičke ekvivalencije.

Nadalje, mnogi autori razmatraju i kontrastiranje jezika. R. Đorđević u svojoj knjizi *Uvod u kontrastiranje jezika* (2000), u kojoj su osnovni principi kontrastivne analize prikazani i objašnjeni u sažetom obliku, gotovo uvek ilustrirani primerima iz engleskog i srpskog jezika; ali i svi oni autori čiji su radovi publikovani u zbornicima sa simpozijuma *Kontrastivna jezička istraživanja*, koji se održavao u Novom Sadu u periodu od 1979. do 1998. godine. Posebno su za izradu ove teze značajni svi oni radovi koji su za polazište imali engleski i srpski jezik, potom, radovi iz oblasti leksi-kologije i radovi koji su razmatrali pitanja standardizacije i terminologije.

Samom analizom prevođenja tekstova na ambalaži do sada se niko sistematski nije bavio (osim Lazović 2008a,b i Lazović 2009a,b,c), najverovatnije iz ubeđenja da je takva analiza nepotrebna i suvišna i da nije dovoljno naučna po svojoj prirodi. Stoga je bilo neophodno analizirati leksički, sintaksički i pragmatički aspekt ovih tekstova, te su od ključnog značaja bile: *Uvod u lingvistiku teksta* (1987) M. Velčić, naročito prvi deo koji se bavi sintaksičkim, semantičkim i pragmatičkim aspektima povezivanja teksta; zatim autori koji su se bavili pragmatikom i govornim činovima, i to, između ostalih, S. Levinson u knjizi *Pragmatics* (1983), posebno u petom poglavlju, P. Grundy u *Doing Pragmatics* (2000), naročito u trećem poglavlju knjige, ali i R. T. Bell (1991), J. Thomas (1995) i G. Yule (1996); a ponajviše studija V. Vasić, *Novinski reklamni oglas: studija iz kontekstualne lingvistike* (1995), koja temeljno obrađuje tipologiju i klasifikaciju reklamnih oglasa, posmatra oglas kao govorni čin i bavi se jezikom i jezičkim strukturama tipičnim za taj diskurs.

Budući da je ovde centralni deo posvećen neprimerenim prevodima, posebna pažnja pridana je literaturi koja se bavi tzv. površinskim prevođenjem ili nadriprevođenjem. Ove termine formulisao je T. Prčić (2005), koji se u već spomenutoj knjizi posebno osvrće na priliv anglicizama u srpski jezik i nepravilnu transkripciju stranih imena kao direktne posledice takvog prevođenja. Jedan od razloga novonastale situacije u našoj prevodilačkoj praksi svakako je i činjenica da se prevođenjem, pored profesionalnih prevodilaca, bave i ljudi različitih obrazovnih profila sa tek osnovnim znanjem engleskog jezika. Za ovo istraživanje veliki značaj imali su i radovi kojih je u poslednje vreme sve više, a koji se bave analizom loših prevoda. Klajn (1998, 2000) u svojim člancima, pored pravilne upotrebe srpskog jezika, posebnu pažnju posvećuje i neadekvatnim prevodima sa engleskog, dok Bukvić (2003), Đorić-Francuski (2005, 2006, 2007, 2008) i Novakov (2008) kritikuju prevode dela eminentnih stručnjaka i poznatih pisaca. Na kraju, trebalo bi istaći i veoma bitan uticaj engleskog jezika na srpski, a ovom problematikom najviše se bavi Prčić (2005), koji je detaljno analizirao anglicizme u srpskom jeziku, a delimično i Klajn (2000).

Rečnici i jezički priručnici, koji su bili neizmerno korisni prilikom analize dobijenih rezultata jesu, između ostalih: *The Cambridge Grammar of the English Language* (Huddleston i Pullum 2002), *A Comprehensive Grammar of the English Language* (Quirk i dr. 1985), zatim *Semantika i pragmatika reči* (Prčić 1997), *Srpski jezički priručnik* (Ivić i dr. 2004), *Pravopis srpskoga jezika* (Pešikan i dr. 1994), *Rečnik srpskoga jezika* (Nikolić (ur.) 2007) i *Srpsko-engleski rečnik lažnih parova* (Hlebec 1997). Kao referentni jednojezični rečnici poslužili su *Longman Dictionary of Contemporary*

English (2000), *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners* (2002), a kao dvojezični *Enciklopedijski englesko-srpski rečnik 1 i 2* (Ristić i dr. 2005). Bitno je naglasiti i da je veliki broj rečnika i drugih izvora dostupnih preko interneta doprineo znatno bržoj analizi. Posebno se izdvajaju sledeći izvori – rečnici: *LDOCE Online*, *The Free Dictionary*, *Cambridge Dictionaries Online*, *Merriam-Webster Online*; baze podataka: *WordNet* i *WebCorp.*; kao i sajtovi posvećeni hrani i tekstovima na ambalaži, ali i zakonskim regulativama u ovoj oblasti, poput *EU Website on Nutrition Labelling*, *Food Standards Agency. Labelling and Packaging*, *The Health and Consumers DG. Food Labelling*, *U. S. Food and Drug Administration* i dr.

1.4. Struktura i organizacija rada

Knjiga se sastoji od pet poglavlja. Nakon ovog, uvodnog poglavlja, sledi poglavlje pod naslovom „Opšte napomene o prevodenju i prevodiocima”. U njemu su izložene definicije i stanovišta različitih autora na ovu temu, zatim se ukratko obrađuje problem korespondenata i ekvivalenata prilikom prevodenja, a jedan deo posvećen je i problemu lošeg prevodenja i njegovog uticaja na predstavljanje književnih dela stranih autora, ali i na uticaj na sâm srpski jezik. Na kraju tog poglavlja, biće govora o ulozi prevodioca i njegovom položaju u procesu prevodenja, uz zaključak, koji daje Ivir, da ne može svako biti prevodilac, jer je upravo uzrok velikom broju propusta u tome što prevode ljudi koji nisu stručnjaci za jezik.

Treće poglavlje, naslovljeno „Lingvistička analiza tekstova na ambalaži”, bavi se analizom tih tekstova, specifičnih iz više razloga: imaju predvidljivu strukturu, ograničeni su po broju i vrsti leksičkih i sintaksičkih jedinica, i namenjeni su za lećimićno ćitanje, te su vrlo kratki i jasni, ali ujedno i informativni i precizni. Osnovni cilj ovog odeljka jeste da se izvrši analiza izvornih tekstova na gramatićkom, semantićkom i pragmatićkom nivou, ali i da se ukaže na uticaj engleskog jezika na nazive srpskih proizvoda.

Ćetvrto poglavlje „Deskriptivni aspekti prevodenja tekstova na ambalaži” predstavlja centralni deo ove knjige. Posvećeno je, najpre, sažetoj opštoj analizi prevoda, a potom analizi propusta, koji su opisani, protumaćeni i ilustrovani, a zatim i klasifikovani u sledeće grupe: propusti na nivou leksike, gramatike, pravopisa, neprirodni prevodi i ostali propusti (nedoslednost u prevodima reći i izraza, neodgovarajući registar i stil, neprevedene reći i rećenice).

Peto poglavlje, naslovljeno „Zaključci” sadrži zaključna razmatranja, odnosno rekapitulaciju rezultata i perspektiva na polju prevodenja, kao i moguća rešenja za prevazilaženje problema nadriprevodenja, dok je na samom kraju rada data bibliografija.

2. Opšte napomene o prevođenju i prevodiocima

2.1. Definicije prevođenja

Prevođenje predstavlja veoma složenu delatnost ljudskog uma, te otuda i veliki broj definicija koje odražavaju različita shvatanja i poglede, a koja se mogu grupisati u tri osnovne koncepcije, poznate pod nazivima lingvistička, filološka i komunikacijska koncepcija (Hlebec 1989: 5). Zajedničko obeležje koje dele ove koncepcije jeste uspostavljanje jednakosti značenja između dva jezika, dok se razlikuju po tome šta njihovi zastupnici smatraju da se prevodi, pa postoje shvatanja da su to jezički obrasci, drugi misle da se prevode tekstovi, a treći smatraju da su to komunikacijske poruke (Ivir 1985: 85).

(1) Lingvistička koncepcija prevođenja

Zastupnik ove koncepcije prevođenja jeste John Catford, koji smatra da je prevođenje zamena tekstualnog materijala u jeziku-izvoru ekvivalentnim tekstualnim materijalom u jeziku-cilju (Catford 1965: 20). Ova definicija je jako široka i isključivo se usredsređuje na formu. Značenjska ekvivalencija uspostavlja se između lingvističkih izražajnih sredstava dvaju jezika, te se ovakav pristup može okarakterisati kao lingvistički pristup (Ivir 1985: 34).

(2) Filološka koncepcija prevođenja

Ovaj pristup bavi se pitanjima koja se tiču prevođenja lepe književnosti i očuvanja umetničke vrednosti koju je imao prvobitni tekst (Ivir 1985: 35). Mila Stojnić, pristalica filološke koncepcije prevođenja, definiše književno prevođenje polazeći od shvatanja A. A. Smirnova i ističe „obavezu da se u prevodu sredstvima kojima raspolaže jezik na koji se prevodi, u celini i pojedinostima ostvari smisaoni, sadržajni i žanrovsko-stilski ekvivalent originala, u kome bi forma i sadržina u jeziku prevoda činila isto dijalektičko jedinstvo koje predstavlja original“ (Stojnić 1980: 9-10).

(3) Komunikacijska koncepcija prevođenja

Tvorac ovog pristupa prevođenja jeste Eugene Nida, koji je opisao i definisao prevođenje prema kome je prioritet značenje poruke i kontekst, a ne forma, te je pažnja usmerena ne toliko na izvornu poruku, već na reakciju primaoca (Nida 1964: 162, 166). U osnovi ove koncepcije jeste prevođenje kao oblik komunikacije, jedne od glavnih svrha čovekove upotrebe jezika, jer prevodilac najpre mora utvrditi šta je to pošiljalac izvorne poruke želeo preneti svojim primaocima, a potom istu poruku pokušati izraziti u jeziku-cilju (Ivir 1985: 36).

Ovde se, kao najadekvatnija i najobuhvatnija, prihvata komunikacijska koncepcija, upravo zbog toga što je za prevođenje tekstova na ambalaži važna reakcija primaoca, pa će u nastavku više pažnje biti posvećeno upravo ovoj teoriji.

Nida (1964: 166) prevođenje, koje naziva i dinamičko prevođenje, definiše kao pronalaženje i reprodukovanje najbližeg prirodnog ekvivalenta u jeziku-cilju za poruku izraženu na jeziku-izvoru, prvo u pogledu značenja, odnosno sadržaja, a drugo u

pogledu stila. Nida ističe da se prilikom prevođenja ne prenose lekseme ni gramatičke kategorije (osim ako je u pitanju doslovni prevod), nego skupovi značenjskih, komponentnih obeležja (Nida 1975b: 91). Newmark (1988, 1991) nadalje razrađuje ideju dinamičke ekvivalencije u prevođenju, smatrajući da je cilj prevođenja pronalaženje ekvivalenata i struktura u jeziku-cilju koji će izazvati istu (ili što sličniju) reakciju primaoca prevedene poruke, kao što je to bio slučaj sa reakcijom primaoca izvorne poruke, odnosno da se njihove reakcije što više podudaraju (Nida 1964: 159, Newmark 1988: 48). Poruka je tada očuvana, a komunikacijska vrednost nenarušena.

Newmark (1988: 47) kao nadogradnju ideje o formalnom i dinamičkom prevodu, koju je Nida razradio, predlaže podelu prevoda na semantički i komunikativni. Semantički pristup prevođenju u prvi plan ističe kontekstualno značenje originala, teži boljem očuvanju namere izvornika i prvenstveno vodi računa o autoru teksta, te je takav prevod doslovniji, precizniji i verniji, mada ne prenosi uvek poruku na pravi način. S druge strane, za komunikativni pristup bitno je da prevod proizvede što sličniju, ako ne i istu, reakciju kod govornika oba jezika (izvornog i ciljnog), te se ovakvim prevodom mogu poboljšati stil, jasnoća, logičnost i ispravnost izvornika (Newmark 1981: 42). Većina tekstova zahteva komunikativni pristup prevođenju, kao na primer izveštaji, članci, objave itd. Ovakav pristup, koji se još naziva i pragmatički, okrenut primaocu teksta ili poruke, svojstven je i prevodima tekstova na ambalaži, odnosno prevodima uputstava za upotrebu samih proizvoda, kao i prevodima svih tekstova koji se javljaju na oмотima proizvoda (sastojci, način čuvanja itd.).

Od autora koji su zagovarali i podržavali komunikacijsku koncepciju prevođenja kod nas izdvajaju se Vladimir Ivir i Ranko Bugarski. Ivir (1985: 11) ističe da se čin prevođenja sastoji „u pretvaranju poruke (misli, osećaja, želje, naredbe) prethodno izražene jednim jezikom u jednakovrijednu poruku izraženu nekim drugim jezikom“. Suština tog pristupa jeste u tome da je prevođenje „oblik komunikacije kod koga se neki vanjezički sadržaj, prethodno izražen u jednom jeziku, prenosi u neki drugi jezik.“ (Bugarski 1996b: 132).

2.2. Proces prevođenja

Prevođenje se često shvata samo kao prevođenje knjiga, dok se zaboravlja važnost svih ostalih vrsta prevođenja: stručnog, trgovačkog, filmskog, novinskog, konferencijskog, itd. (Ivir 1985: 17). Stoga je neophodno svakoj vrsti prevođenja pristupiti odgovorno s obzirom da se svaki prevod odlikuje svojim doprinosom i važnošću za društvenu zajednicu.

Još jedna rasprostranjena zabluda o procesu prevođenja jeste da je uvek moguće prevođenje po principu **reč-za-reč** (eng. *word-for-word translation*) sa jednog jezika na drugi, te da je prevođenje jednostavan mehanički proces zamenjivanja jednog jezičkog materijala drugim. U tom slučaju, prenosi se gramatika, red reči jezika-izvora i osnovna značenja reči. Dakako, ova tvrdnja je daleko od istine, jer prevoditi nije ni u kom slučaju jednostavno i lako.

Primer proširene rečenice na srpskom jeziku *Stigle su na vreme* i njen prevod na engleski *They arrived on time* može ilustrovati ozbiljnost i težinu ovog procesa (pri-

mer preuzet iz Ivir 1985: 54; isti rusko-engleski primer navodi i Catford 1965: 38-9). Nakon pažljivog posmatranja ove dve rečenice jasno je da čak i obične rečenice i iskazi u jednom jeziku sadrže lingvističke elemente koje drugi jezik ne može da izrazi (Ivir 1985: 54). Tako na primer, engleska lična zamenica *they* ne razlikuje rod, te ne prenosi u potpunosti tačnu informaciju o subjektu, jer se ne naglašava da su u pitanju žene / devojke, i da bi se to naglasilo može se upotrebiti sintagma *the women*. Zatim, prošlo vreme u srpskom jeziku ima dve moguće interpretacije: (a) radnja se dogodila u određenom trenutku u prošlosti i (b) radnja se dogodila neposredno pre nego što je tvrdnja izrečena, dok se u engleskom druga mogućnost isključuje, s obzirom da se za to značenje koristi drugi glagolski oblik (*present perfect*). Konačno, predložka sintagma *na vreme* takođe može imati dva značenja, te, u zavisnosti od konteksta, može biti prevedena ili kao *in time* (ako su stigle dovoljno rano) ili *on time* (ako su stigle tačno u određeno vreme). Navedeni prevod na engleski *They arrived on time* ima smisla, ali i dalje nije dovoljno precizan, stoga prevođenje po principu reč-za-reč, tj. zamena jezičkih jedinica jednog jezika jezičkim jedinicama drugog jezika, ne može biti osnov valjanom prevodu, ni u slučaju jednostavnih primera, a naročito ne u slučaju idiomatskih konstrukcija. Mehaničko prenošenje poruke sa jednog jezika na drugi najčešće je blokirano postojećim fonetskim, morfološkim, sintaksičkim, leksičkim i drugim razlikama jezika-cilja u odnosu na jezik-izvor (Sibinović 1983: 18).

Na kraju, opšte je poznato da utvrđena pravila ponašanja i postupanja prevodioca iz prevodilačkog kodeksa već postoje (eng. *The Code of Professional Conduct of the Institute of Translation and Interpreting* – Baker 1992: 81), a zadatak svakog prevodioca je da se sa njima upozna i da ih poštuje. Jedan od osnovnih uslova za prevođenje jeste prevođenje na maternji jezik, odnosno jezik koji se redovno koristi (eng. *language of habitual use* – Newmark 1988). Smatra se da prevodioci koji prevode u oba smera (i sa maternjeg jezika i na maternji jezik) gube predstavu o razlikama u strukturi dvaju jezika (Levi 1982: 65), pa otuda i veći broj gramatički neprihvatljivih izraza. Baker (1992: 64) se slaže s tim da većina prevodilaca na nematernalni jezik ne vlada tim jezikom u dovoljnoj meri da odredi da li je neki izraz uobičajen ili neuobičajen u tom jeziku. U normalnim okolnostima, profesionalni prevodioci prevode na svoj maternji jezik, međutim, usled velike potražnje i obima posla, prinuđeni su da prevode i u obrnutom smeru.

2.3. Korespondenti i ekvivalenti

Prilikom prevođenja, teži se jednakosti značenja između dva jezička sistema, odnosno prevodnoj ekvivalenciji. Ako se neke kategorije jezika-izvora nikad ne javljaju u prevodima na jezik-cilj (npr. frazni glagoli u engleskom), te kategorije dva jezika nisu uporedive, pa se komparabilnost utvrđuje upravo na osnovu prevodne ekvivalencije (Đorđević 2000: 54). Da bi se bilo koja dva elementa mogla upoređivati, u svrhu otkrivanja sličnosti i razlika među njima potrebno je neko univerzalno obeležje (na primer, definicija nekog značenja), čija se realizacija potom traži u jezicima koji se porede (Ivir 1985: 82). To univerzalno jezičko obeležje naziva se *tertium comparationis*, i on označava formalno, funkcijsko ili semantičko svojstvo koje pripada

jednom i drugom kontrastiranom elementu, odnosno treći element prema kome se poređenje vrši (Ivir 1985: 82, Đorđević 2000: 54). Sledi nekoliko primera kojima se *tertium comparationis* kao pojava može ilustrovati. Recimo, srpska reč *aktuelan* i engleska *actual* čine kontrastivni par i mogu se uporediti, jer ih vezuje zajednički oblik, dok im je značenje različito; i obrnuto, srpska reč *stvaran* i engleska *actual* imaju isti semantički sadržaj, ali različite oblike. Što se funkcijskog svojstva tiče, mogu se kontrastirati, na primer, kategorija gramatičkog broja u jednom jeziku sa kategorijom gramatičkog broja u drugom, i sl.

Dva ključna koncepta vezana za proces prevođenja jesu formalni korespondent i funkcijsko-komunikativni ekvivalent (Prčić 2005: 170-171). Kod uspostavljanja odnosâ između dva jezika u obzir se uzimaju formalni, značenjski, ali i funkcijski aspekti segmenata jezika (Đorđević 2000: 57).

Formalni korespondent je reč u L2 „koja formom, funkcijom i sadržinom odgovara reči s datim sadržajem u L1“, kao na primer, srpska reč *jabuka* za englesko *apple*, ili srpsko *spavati* za englesko *sleep*, „dok leksička praznina podrazumeva njegovo nepostojanje“ (Prčić 2005: 170-171). U slučaju leksičke praznine, kada u datoj kulturi i jeziku, određeno značenje ne postoji, utvrđuje se funkcijsko-komunikativni ekvivalent, koji predstavlja jezička sredstva u L2 „koja funkcijom i sadržinom odgovaraju reči s datim sadržajem u L1“ (Prčić 2005: 171), kao na primer srpske reči *stric*, *ujak*, *teča* za englesko *uncle* ili srpsko *stajati* / *čekati u redu* za englesko *to queue*. Drugim rečima, značenjska jednakost može se realizovati bez formalne identičnosti (Đorđević 2000: 61).

Prčić (2005: 171) dalje zaključuje da „korespondent ispoljava viši stepen funkcijsko-komunikativne ekvivalentnosti“, pošto dolazi do podudarnosti na sva tri nivoa – formalnom, funkcijskom i sadržinskom, dok kod ekvivalenta formalno poklapanje izostaje, te je i stepen podudarnosti niži. Važno je napomenuti i to da je naglasak kod korespondenta na nivou jezičkog sistema, a kod ekvivalenta na nivou komunikacione situacije (Prčić 2005: 172). S tim u vezi, osnov komunikativnog pristupa prevođenju i jeste prenošenje sadržaja poruke, koji se stavlja u prvi plan, bez obzira na formu, za razliku od semantičkog pristupa, gde je forma primarna (Newmark 1991).

2.4. Pojava nadriprevođenja

Ako se uzmu u obzir mnogobrojni primeri raznih prevoda koji nas okružuju, može se zaključiti da danas u našoj prevodilačkoj praksi postoji nemali broj neadekvatnih i neprihvatljivih prevoda u svim medijima, ali i na reklamnim panoima, natpisima na ulici i dr. Glavni razlog takve novonastale situacije jeste manjak profesionalnih i kompetentnih prevodilaca kao i nebriga naručilaca prevoda koji značaj prirodnog i komunikacijski adekvatnog prevoda potiskuju u drugi plan. Pri tom, sa engleskog jezika i na engleski jezik prevode i oni koji nedovoljno poznaju jezik, i strani i maternji, i koji su engleski jezik spontano usvojili i „naučili“ preko televizije, filmova, muzike i kompjutera.

Otuda i pojava vrste prevođenja koju Prčić (2005: 53) naziva površinsko prevođenje ili nadriprevođenje zasnovano na krnjoj / lažnoj dvojezičnosti. Osnovna karakteristika ovakvog neosmišljenog prevođenja je mehaničko preslikavanje forme,

pri čemu srpske reči odslikavaju engleske strukture i značenja uz istovremeno potiskivanje sadržaja u drugi plan (Prčić 2005: 54, 61). Prevođenje nije i ne može biti prepisivanje teksta napisanog na jednom jeziku na drugi jezik, jer se ne prevode reči već poruke izražene njima. U suprotnom, kada bi se prevodile reči, ne bi bilo potrebno znanje stranog jezika već bi za prevođenje bio dovoljan rečnik.

Sve je više neprimerenih prevoda, što dokazuju mnogobrojni radovi koji analiziraju propuste u procesu prevođenja knjiga, filmova, serija i reklama na televizijskim programima, zatim novinskih članaka, ali i sasvim predvidljivih tekstova na ambalažama.

Ilustracije radi, biće navedeni primeri nekolicine autora koji su obrađivali ovu temu i kritikovali postojeće prevode. Klajn (1998, 2000) u svojim člancima pored pravilne upotrebe srpskog jezika, posebnu pažnju posvećuje i lošim prevodima sa engleskog. Tako, recimo, pronalazi primer u jednom zabavnom romanu kada junakinja „čisti mrlju na haljini *gasolinom*“, iako **gasoline** na engleskom znači benzin. U novinskom članku ističe se da su se „dva helikoptera...spustila u oblasti brane Lipno u južnoj *Bohemiji*“, što je engleska reč za Češku (Klajn 1998: 116). U jednom titlovanom „prevodu“ filma *patent-olovka* je prevedena kao *olovka s propelerima* (od eng. **propelling pencil**) (Prčić 2005: 265). U kojoj meri je površinsko prevođenje rasprostranjeno kod nas može se videti i u prevodima dela eminentnih stručnjaka i poznatih književnika, koji često obiluju nesmislenim izrazima i konstrukcijama. U prevodu jednog romana stoji „Na mom stolu je stajalo cveće... i led u *buketu*“, što je mehaničko prepisivanje forme engleskog **bucket**, koji označava posudu za led u kojoj se hladi piće (Novakov 2008: 113). Zatim, Njujork, poznat i kao Big Apple (Velika jabuka), u drugom jednom romanu preveden je kao Big Erl (Đorić-Francuski 2007: 157). Gotovo da se čitalac, kako to i Bukvić (2003: 15) naglašava, „nehotice upita na kojem jeziku je ova knjiga objavljena“, jer ovakvi prevodi jesu naličje jednog hibridnog jezika, koji Prčić (2005: 167) naziva anglosrpskim jezikom. Nadalje, primeri koji ukazuju na apsolutno neznanje i nemar najčešće se nalaze u titlovanim prevodima filmova, televizijskih serija i crtanih filmova. Ovde će biti spomenuto samo nekoliko koji su pronađeni na DivX izdanjima filmova, dok se pregršt drugih svakodnevno može sresti i na televiziji. Na primer, nazivi filmova ‘Good Will Hunting’, ‘The Curse of the Black Pearl’ i ‘Broken Arrow’ prevedeni su kao ‘Dobri će loviti’ (um. Dobri Vil Hanting), ‘Kurs crna perla’ (um. Prokletstvo crnog bisera) i ‘Brokljena strela’ (um. Slomljena strela). Kada junakinja vikne **Supper time!** sledi čudan prevod *Super vreme* (um. Večera!), ili **You’re going to miss that plane.** kontekstualno je promašeno i prevedeno kao *Nedostajaće ti taj avion.* (um. Zakasnićeš na avion.), ili **I was just kidding** kao *Gde su klinici?* (um. Samo sam se šalio.), **We’ll bow to each other** kao *Lajaćemo jedno na drugo* (um. Poklonićemo se jedno drugom.), i nažalost, još mnogi drugi primeri.

Sve navedene greške, ali i obilje drugih, ukazuju na činjenicu da je u pojedinim segmentima naša prevodilačka praksa zapuštena, kao i da nastale greške nisu više samo rezultat nepažnje ili prevođenja na brzinu, već sve više predstavljaju odraz vrlo slabog poznavanja engleskog, ali i srpskog jezika. Znatno veći problem prouzrokovan površinskim prevođenjem jeste činjenica da nakon brojnih loših prevoda pojedina neadekvatna rešenja usled čestog korišćenja postepeno ulaze u srpski jezik i posmatraju se ravnopravno sa svim ostalim standardnim rečima, izrazima i rečenicama.

Još veći problem javlja se kada televizijske kuće traže prevodioce kojima ne moraju da isplate visoke honorare, stoga se dešava da unajme prevodioce koji tvrde, ali ne dokazuju, da znaju engleski. Zbog takvih prevodilaca „rečenice u serijama i filmovima su postale rogovatne, netačne, a dešava se da budu i doslovno prevedene“ (Paunović 2003). Povrh svega, pojedinim izdavačima je bitnije da se prevod što pre objavi, a manje i da li je taj prevod kvalitetan, te je neretka situacija da pojedine izdavačke kuće prevod dodele osobi koja je u stanju da za malu novčanu naknadu, a za vrlo kratko vreme, posao i završi. Pojava nadriprevođenja uzela je maha i više ne predstavlja samo uzgrednu pojavu, već je, nažalost, postala uobičajena. Ono što zabrinjava jeste upravo masovnost ove pojave, na koju se ni na koji način ne reaguje. Kako je moguće, uostalom, da se toliko malo misli o kvalitetu prevoda, te angažovanje prevodioca i lektora predstavlja luksuz, pa se takav odgovoran posao prepušta onima koji nisu stručnjaci za jezik. Zbog svega navedenog neophodno je pažnju posvetiti i odgovarajućoj kritici prevoda i oceni kvaliteta¹ koje zajedno mogu da unaprede prevodilačku praksu. Krajnje je vreme da se prevodilački rad afirmiše i da se povede računa o tome ko i kako prevodi, jer najveću opasnost i najočigledniji uzrok prevodilačkih promašaja predstavlja nepoznavanje naravi prevođenja od strane onih koji prevodilačke zadatke poveravaju ljudima koji za njih nisu osposobljeni, ali i svih onih koji se olako prihvataju prevodnih zadataka za koje uopšte nisu spremni (Ivir 1985: 76).

2.5. Uloga i odgovornost prevodilaca

Prevodilac ima vrlo važnu društvenu ulogu kao posrednik u razmeni materijalnih dobara, kao prenosnik civilizacijskih tekovina čovečanstva i kao graditelj ljudskog razumevanja i duhovnog zajedništva (Ivir 1985: 18). Iz ovoga sledi da je njegova uloga izrazito odgovorna i da, shodno tome, svaki prevodilac mora da bude za to obučen i školovan.

Posao prevodioca izuzetno je odgovoran bilo da je reč o prevođenju tekstova na srpski ili na strani jezik, a ujedno i zahtevan, jer prevodioci pored odličnog znanja oba jezika, moraju poznavati i razumeti ono što prevode i postati svesni svih društvenih i kulturnih implikacija od kojih zavisi i izbor ekvivalenata na jeziku-cilju.

Prevodilac, najpre, mora interpretirati tekst originala na osnovu znanja jezika-izvora, konteksta i vanjezičke situacije, a potom izvršiti interpretaciju istog teksta na osnovu sistema jezika-cilja (Hlebec 1989: 196), odnosno prevodilac se javlja u dvostrukoj ulozi – i kao primalac i kao pošiljalac poruke. Stoga, prevodilac ne može biti osoba koja samo zna strani jezik, bez obzira na nivo znanja, već kompetentan jezički stručnjak koji poruku originala prenosi u drugi jezik prilagođavajući ga karakteristikama tog jezika, tako da čitalac prevoda ima utisak da je tekst izvorno napisan na jeziku prevoda (Pavlović 2000: 6). Znanje stranog jezika, dakle, predstavlja važan, ali ne i jedini uslov za kvalitetno prevođenje. Prevodilačka veština podrazumeva i druga znanja, poput: kompetencije za tekstualnu analizu originala, književne kompetencije za interpretaciju umetničkih tekstova, poznavanje vanjezičke situacije na koju se upućuje u originalu, zatim poznavanje jezičkog i stilskog sistema, kulture primalaca i dr.

¹ O predloženim kriterijumima za ocenu prevoda više u Lazović (2009c).

Takođe, vrlo je bitno da prevodilac ima jezičku osetljivost, intuiciju, kreativnost, iskustvo koje se neprekidno obogaćuje, ali i da je spreman da se stalno stručno usavršava. Ovako shvaćene sposobnosti, znanja i kompetencije predstavljaju pasivne činioce, bez kojih ostvarenje interpretacije kao aktivnog činioca prevođenja ne bi bilo moguće (Hlebec 1989: 17). Svaki kompetentan prevodilac poseduje znanje jezika-izvora i jezika-cilja ali i vanjezičko znanje. U procesu prevođenja, kako Hlebec (1989: 186) navodi, treba preduzeti sledeće korake: odrediti kome je prevod namenjen, izabrati kod, odlučiti se za opšti stav prema izvorniku, opredeliti se za stav prema obliku, izabrati stepen doslovnosti i aktivirati znanja potrebna za prekodiranje. Nakon ovog pripremnog dela pristupa se prevođenju u užem smislu reči.

Jasno je da proces prevođenja iziskuje izuzetan napor i koncentraciju i da ne može biti nečija usputna delatnost. Stručno obrazovanje prevodilaca ne samo da je potrebno već je i neophodno, budući da se kompetentni prevodilac ne oslanja na subjektivni jezički osećaj, već na jezička pravila i principe koje je usvojio. Profesija prevodioca zahteva visokoškolsko obrazovanje, odnosno viši nivo znanja maternjeg i stranog jezika i opšte kulture nego što to pruža srednja škola. Idealno, prevodilac bi bio stručnjak za jezik sa odgovarajućom diplomom filološkog ili filozofskog fakulteta, čije je znanje srpskog i stranog jezika adekvatno usvojeno, pokazano i ocenjeno. Ujedno, on bi se specijalizovao za prevođenje tekstova iz jedne oblasti, što je u današnjim uslovima gotovo neizvodljivo, jer se od prevodioca očekuje prevođenje apsolutno svega. Prčić (2005: 267-8) predlaže i uvođenje državnog prevodilačkog ispita, s opštim, naučno-stručnim i književno-umetničkim usmerenjima, i sticanje svedočanstva primenljivog pri zapošljavanju ili honorarnom angažovanju svih prevodilaca, koji prethodno moraju imati navedenu diplomu.

U svakom slučaju, zajedničko za većinu literature o prevođenju upravo je to da se ovakvoj kompleksnoj delatnosti mora studiozno pristupiti i da je posao prevodioca vrlo odgovoran i težak, kao i da prevođenjem ne bi trebalo da se bavi niko osim prevodilaca samih.

Zbog svoje složenosti, prevođenje pred prevodioca postavlja velike zahteve. Nerealno je očekivati da prevodilac poseduje besprekorno znanje jezika i vanjezičkog sadržaja, te je zbog toga neophodno da se služi različitim jezičkim priručnicima, u koje neizostavno spadaju: jednojezični i dvojezični rečnici, specijalistički rečnici raznih struka, rečnici sinonima i antonima, rečnici stranih reči i idioma, pojmovni rečnici, rečnici jezičke upotrebe, gramatike i jezički priručnici, opšte i specijalizovane enciklopedije i dr.

Svi navedeni priručnici moraju se koristiti prilikom prevođenja iz više očiglednih razloga: (a) da bi se poruka što potpunije primila, a zatim i što vernije poslala, (b) da bi se proverile sve nedoumice prevodioca, i, (c) da bi se izbegle negramatične i nestandardne konstrukcije. Prevodiočevo znanje na taj način iznova se obnavlja i proširuje. Znanje se takođe nadopunjuje i kada prevodilac pročita nekoliko drugih tekstova iste vrste na jeziku-cilju, kada već prevedene tekstove uporedi s njihovim izvornicima, i konačno, kada traži savet kod stručnjaka za jezik ili za određenu struku, ili kada se konsultuje sa kompetentnim izvornim govornicima. Sastavni deo prevodilačkog posla jeste, pored korišćenja rečnika i konsultovanja sa stručnijim i iskusnijim kolegama, spremnost da se svaki prevod lektoriše, i to uvek treba imati na umu.

3. Lingvistička analiza tekstova na ambalaži

Ovo poglavlje bavi se analizom tekstova na ambalaži prehrambenih proizvoda, koji su specifični iz više razloga: imaju predvidljivu strukturu, ograničeni su po broju i vrsti leksičkih i sintaksičkih jedinica, i namenjeni su za letimično čitanje, te su zbog toga vrlo kratki i jasni, a ujedno i informativni i precizni. Cilj ovog poglavlja jeste da se izvrši analiza izvornih tekstova na gramatičkom, semantičkom i pragmatičkom nivou, s tim da ponuđena analiza daje uvid u osnovne karakteristike tekstova. Na kraju, posvećuje se pažnja i uticaju engleskog jezika na nazive srpskih proizvoda.

3.1. Definicije teksta

Osnovna i polazna definicija teksta podrazumeva poruku koju izgovaramo ili pišemo u uslovima određenog tipa situacije (Velčić 1987: 51). Preciznije, tekst je koherentna i kohezivna jedinica koja se ostvaruje nizom međusobno povezanih elemenata i struktura i pri tom ima svoju komunikativnu funkciju (Hatim i Mason 1990: 178, 192). Kao najmanje jedinice teksta najčešće se spominju rečenice, sintagme, izreke, smislaone jedinice i govorni činovi, s tim da svaki iskaz za nas može, ali ne mora, imati smisao zato što ga više ili manje prepoznavamo kao određeni tip teksta (Velčić 1987: 11, 21).

De Beaugrande i Dressler (1981: 3) definišu tekst kao komunikativni događaj koji zadovoljava sedam osnovnih parametara tekstualnosti, i to:

- (1) **koheziju** (eng. *cohesion*), tj. način na koji su elementi međusobno povezani u celinu,
- (2) **koherenciju** (eng. *coherence*), tj. način na koji su elementi logički povezani,
- (3) **namernost** (eng. *intentionality*), tj. razlog zbog kojeg je tekst nastao,
- (4) **prihvatljivost** (eng. *acceptability*), tj. način na koji ga čitaoci ili slušaoci prihvataju,
- (5) **informativnost** (eng. *informativity*), tj. šta tekst saopštava,
- (6) **situativnost** (eng. *situationality*), tj. čemu tekst služi, i
- (7) **intertekstualnost** (eng. *intertextuality*), tj. veza sa drugim tekstovima.

Ako neki parametar nije zadovoljen, tekst neće vršiti svoju komunikativnu funkciju, pa samim tim neće predstavljati tekst, već običan skup reči, glasova i slova (Bell 1991: 163).

Pojedini lingvisti izjednačavaju pojmove teksta i diskursa, dok drugi smatraju da je tekst napisan, a diskurs izgovoren. Bell (1991: 163) predlaže da *tekst* karakteriše semantička komponenta propozicije koju čine rečenice međusobno povezane u celinu, dok je *diskurs* komunikativni događaj koji predstavlja skup međusobno logički povezanih iskaza. Uzimajući u obzir svrhu ovog istraživanja, u nastavku se ova razlika neće isticati, te će se termin *tekst* koristiti i u značenju *diskursa*.

Kada se govori o tekstovima na ambalaži, važno je napomenuti da oni sadrže predvidljive strukture sa gotovo jednoobraznom organizacijom i, što je bitnije, istom pragmatičkom funkcijom, povezane u jedinstvenu celinu koja sadrži i prenosi

poruke koje određeni proizvođač upućuje potencijalnim kupcima. Ako se vratimo na parametre tekstualnosti, postaje jasno da ih tekstovi na ambalaži zadovoljavaju. Oni predstavljaju listu sastojaka i uputstava međusobno logički povezanih u celinu sa osnovnom funkcijom da informišu potencijalnog kupca o određenim proizvodima. Pored informisanja o sastojcima, osnovni cilj tekstova na ambalaži je davanje instrukcija o načinu korišćenja proizvoda. Strukturalno gledano, slično kao i kod recepata, na primer, nakon sastojaka, sledi uputstvo, a potom i dodatne informacije o tome na koji način proizvod čuvati i skladištiti. Ovi tekstovi kupcima daju mogućnost da se informišu o tome šta jedu, odnosno piju, te i na koji način jelo treba pripremiti. Oni su namenjeni svima, bez obzira na pol, starost, profesiju ili obrazovanje, za razliku od oglasa, u kojima „u skladu s osobinama reklamiranih proizvoda ili usluga oglašivač usmerava svoju poruku na grupe određene po starosnom, polnom, socijalnom ili nekom drugom kriteriju” (Vasić 1995: 22). Ciljna publika, stoga, nije ograničena na određenu grupu ljudi, već podrazumeva sve potencijalne kupce hrane i pića.

Kada je reč o zavisnosti između formalno ostvarenih kohezivnih odnosa i smisla celovitosti teksta, Velčić (1987: 21) ističe da se ta zavisnost može svesti isključivo na jezička sredstva, „jer u nekim oblicima komuniciranja takvih sredstava nema (npr. uputstva za pripremu jela, oglasi), a opet su za nas smisla celine. Mehanizam povezivanja zahvata očigledno sve dubine iskaza i ne ogleda se samo na njegovoj formalno-jezičkoj strani”. Ne treba zanemariti ni činjenicu da tekstovnu strukturu poruke potvrđuje i sam situacioni kontekst, iz čega proizlazi da su tekstovi na ambalaži primer još jedne vrste teksta.

3.2. Funkcije jezika, iskazâ i tekstova

Ako se u obzir uzme Bühlerova teorija jezika, koju kasnije preuzima i proširuje Jakobson, prepoznaju se sledeće glavne komunikacijske funkcije jezika: 1. referencijalna, 2. ekspresivna, 3. direktivna, 4. kontaktna, 5. poetska, 6. estetska, 7. metajezikička, 8. magijska i 9. performativna (Newmark 1988: 39-44, Hlebec 1989: 39-59). Poruke u svojoj celovitosti najčešće čine mešavinu više funkcija, pri čemu se među njima ističe jedna dominantna, mada podjednako značajne mogu biti i dve ili tri funkcije. Tekstovi na ambalaži vrše referencijalnu funkciju, odnosno upućuju na referent ili objekat prilikom specifikacije proizvoda. S druge strane, uputstva na ambalaži vrše direktivnu funkciju, koju, po definiciji koju predlaže Hlebec (1989: 51), „ima svaki onaj iskaz kojim pošiljalac nastoji da utiče na ponašanje primaoca ili da izazove neki njegov utisak ili akciju”. Ova funkcija jezika (koju još zovu konativna, vokativna, imperativna, manipulativna i injunktivna) svodi se na odnos između poruke i njenog primaoca, te je zadatak jezika u ovom slučaju da izazove odgovor, reakciju primaoca (Radovanović 2003: 73-74). To znači da je za ovu funkciju najvažniji upravo primalac poruke. Reakcija može biti, i najčešće jeste, neka vrsta praktičnog ponašanja. Pored tekstova na ambalaži, tipični direktivni tekstovi su još i obaveštenja, reklame i propagandni materijal, čiji je osnovni cilj prodaja proizvoda.

Budući da su za prevođenje važni vrsta teksta, primaoci poruke, razlozi i uslovi pod kojima prevod nastaje, kao i njegova svrha, priroda iskaza i način na koji su oni smisleno povezani u celinu, potrebno je otkriti i identifikovati određene zakonitosti teksta. Samo u slučaju da se prepoznaju različite funkcije i varijacije u upotrebi jezika, teorija prevođenja i opšti model prevodnih procesa moći će se podjednako primeniti i na Bibliju i na pakovanje kornfleksa sa tekstom na dva jezika (Kelly 1979: 226). Ako tekstove posmatramo kao komunikacijsku interakciju koja se dešava u društvenom okviru, prevođenje se ne može ograničiti određenim područjem, već ono mora sadržati sve tipove tekstova (titlove za film, presude, beletristiku itd.). Zbog toga će u ovom poglavlju više pažnje biti posvećeno analizi izvornih tekstova na srpskom jeziku na tri nivoa analize – gramatičkom, semantičkom i pragmatičkom. Analizirani uzorak sadrži 1159 reči i izraza i 223 rečenice preuzetih iz korpusa koji je sadržao tekstove na ambalaži 300 različitih domaćih prehrambenih proizvoda.

3.3. Analiza tekstova na ambalaži

Tekstovi koji se nalaze na ambalaži domaćih prehrambenih proizvoda sadrže, između ostalog, generičke nazive tih proizvoda, nazive sastojaka, uputstva za pripremu i skladištenje proizvoda. Ovaj tip tekstova specifičan je iz više razloga. Prvo, oni nisu namenjeni za čitanje sa punom pažnjom, u slučaju da nas interesuju sastojci u datom proizvodu ili način pripreme. Drugo, oni su vrlo kratki, sa minimalnim brojem leksičkih jedinica. Tekstove na ambalaži, uopšteno uzev, prema značenju njihovih jedinica, možemo podeliti u dve grupe. U prvu grupu spadaju tekstovi koji nas informišu o sastojcima i u kojima je dominantno nabrojanje (npr. *sastojci – šećer, skrobni sirup, prirodna aroma*), a u drugu grupu spadaju tekstovi koji nas informišu o načinu pripremanja, tj. uputstva (npr. *Uputstvo za pripremanje – 100 ml vode ohladite u frižideru. U odgovarajući dublji sud ulijte polovinu hladne vode, sipajte sadržaj kesice i promešajte.*). Posmatrani tekstovi ograničeni su po broju i vrsti leksičkih i sintaksičkih jedinica i imaju prepoznatljivu funkciju i očekivanu strukturu.

Prema Reiss (u Sibinović 1979: 88) postoje tri osnovne grupe tekstova: (1) tekstovi orijentisani na sadržaj, (2) tekstovi orijentisani na formu i (3) tekstovi orijentisani na obraćanje. Hatim i Mason (1990: 158) predlažu sledeću podelu tekstova, na: (1) ekspoziciju, odnosno izlaganje, (2) argumentaciju, odnosno obrazlaganje i (3) instrukciju, odnosno uputstvo. Jasno je da u oba slučaja nabrojanje sastojaka pripada prvoj grupi, dok uputstva na ambalaži prehrambenih proizvoda pripadaju trećoj grupi. Naime, oni se obraćaju budućem kupcu s ciljem da ga informišu o sastojcima, ali i da kod njega izazovu delovanje, tj. pripremu određenog jela, ako je na ambalaži i način pripremanja.

Bell (1991: 184) razlikuje dva osnovna diskursna parametra – **korisnika** (eng. *user-based variation*) i **namenu** (eng. *use-based variation*). S obzirom na specifičnost analiziranih tekstova, dijalekatska obeležja korisnika ne mogu biti uključena, samo njegova namena. Stoga, oni predstavljaju primer formalnog registra – teksta koji je

napisan da bi bio pročitao (eng. *writing – not necessarily to be spoken – to be read*, Bell 1991: 191).

Opšti utisak koji se stiče nakon analize tekstova na ambalaži prehrambenih proizvoda jeste da oni najčešće imaju sledeće karakteristike: sažetost, efektnost, jasnoća i pristupačnost. Ograničenja u pogledu prostora nameću potrebu da se autor, a kasnije i prevodilac, opredeli za kraće oblike u tekstu. Baker (1992: 42) ističe jedno posebno obeležje ovih tekstova u vezi sa leksičkom prazninom. Ona navodi da, ako ne postoji reč u jeziku-cilju, može se koristiti ilustracija ili slika, i to naročito ako je prostor ograničen, kao što je slučaj na ambalaži, i, ukoliko tekst mora da ostane kratak, jasan i precizan.

3.3.1. Gramatički nivo

Pod gramatičkom analizom ovde se podrazumeva prikaz vrsta reči, glagolskih oblika i organizacije rečenica.

Što se tiče jezičkih oblika i strukture, najzastupljenija vrsta reči u tekstovima ove vrste jesu imenice, što je razumljivo, budući da imeničke reči mogu da ostvaruju više funkcija (npr. subjekatsku, objekatsku, prilošku), i to u sledećim konstrukcijama:

- (1) imenica, npr. *čaj / preliv / namirnica*,
- (2) imenica₁ + imenica_{2, gen.}, npr. *aroma kajsije, nektar narandže, rok trajanja*,
- (3) polusloženice tipa imenica₁ + imenica_{2, nom.}, npr. *alergen-info, griz-knedle, kakao-masa, limun-kora*,
- (4) pridev + imenica, npr. *kokosovo brašno, pšenični gluten, vruća voda*,
- (5) predlog + imenica, npr. *bez kalorija, po ukusu, uz mešanje*,
- (6) imenica + predložka sintagma, npr. *čaj od nane, flips sa kikirikijem, prašak za puding, žumance u prahu*.

Treba naglasiti da se pored njih javljaju i složeniji oblici, koji predstavljaju kombinaciju gorenavedenih konstrukcija, kao na primer,

- *dodatak jelima sa povrćem* (imenica₁ + imenica_{2, gen.} + predložka sintagma),
- *redukovan sadržaj kakao punjenja* (pridev + imenica + složenica_{gen.}),
- *vrhunska mlečna čokolada* (pridev₁ + pridev₂ + imenica),
- *žitni desert sa šećernim prelivom* (pridev + imenica + predložka sintagma) i dr.

Od ostalih vrsta reči javljaju se još i pridevi (vrlo često trpni glagolski pridev), samostalno i modifikovani prilogom, potom glagoli, samostalno i sa dopunom, ali u znatno manjem broju u odnosu na imenice. Evo nekoliko primera koji će to ilustrovati:

- pridevi: *aromatizovan, bezmastan, dovoljan, kašast, negaziran*,
- prilog + pridev: *brzo smrznut, delimično koncentrisan, lako svarljiv*,
- glagoli: *čuvati, dinstati, izmešati, odmrznuti, preporučiti, sadržati, servirati*,
- glagoli + dopuna: *kuvati na umerenoj vatri, mutiti mikserom*.

Od nepromenljivih vrsta reči javljaju se prilozi: *prosečno, postepeno* i dr., i na kraju, tzv. pomoćne reči (eng. *function words*), koje predstavljaju jedinice povezivanja, odnosno nesamostalne izraze s naglašenim gramatičkim značenjem (Velčić 1987: 19): predlozi – *na, u, za* i veznici – *i, ili, sve dok*, koji, pri tom, utvrđuju odnose među rečima sa leksičkim značenjem.

Struktura i forma tekstova ogleda se u upotrebi i učestalosti određenih vrsta reči, ali i sintaksičkoj organizaciji i obeležjima, te će u narednom delu biti više reči o tome.

Tekstovi na ambalaži predstavljaju tipičnu jezičku formu u kojoj se javlja iskaz sa referencijalnom i direktivnom funkcijom. To su isključivo izjavne rečenice (znatno češće proste od složenih rečenica), napisane jezikom lako razumljivim budućim čitaocima, odnosno kupcima, kao na primer *Kuvati na umerenoj vatri* ili *Servirati sa dodatkom leda* i dr. Gramatička sredstva, tj. tipični jezički oblici u kojima se ispoljava direktivna funkcija, jesu oblici imperativa (npr. *Ohladite mleko*) ili prohibitiva, infinitiva u funkciji imperativa (npr. *Dodati šećer*), prezent (npr. *Preliv sadrži...*) i modalni glagoli (npr. *Proizvod se ne sme zamrzavati*) (Hlebec 1989: 51, Radovanović 2003: 73-74). Upravo ta gramatička sredstva daju nam osnovne informacije o tekstu i predstavljaju opštu, univerzalnu karakteristiku uputstava.

Što se strukture rečenica i rečeničnih delova tiče, primećuje se tendencija upotrebe aktiva, pre svega zato što se pasiv u srpskom jeziku koristi mnogo ređe nego u engleskom. S druge strane, međutim, kada se proizvod opisuje, pored oblika trećeg lica jednine aktiva (npr. *Sadrži proizvode od mleka.*), primećuje se i veći broj pasivnih rečeničnih struktura, i to uglavnom eliptiranih, bez pomoćnog glagola *biti*, odnosno samo sa oblikom trpnog glagolskog prideva (npr. *Obogaćen vitaminima*). U aktivnim rečenicama, reč *proizvod* u funkciji subjekta najčešće se izostavlja, jer je iz konteksta jasno da se na njega upućuje. Unutar četvrtastih zagrada malim verzalom navode se eliptirani elementi:

(a) aktiv:

[PROIZVOD] *Ne sadrži konzervanse i veštačke boje.*

[PROIZVOD] *Nije za dijabetičare.*

[PROIZVOD] *Omogućuje pravilan razvoj.*

[PROIZVOD] *Sadrži pšenični gluten i izvor fenilalanina u aromi.*

Proizvod [JE] *na bazi makrobiotike.*

[PROIZVOD] *Služi i kao dodatak raznim jelima.*

(b) pasiv:

Analiza [JE] *izvršena / urađena...*

[PROIZVOD JE] *Aromatizovan prirodno identičnom aromom vanile.*

[PROIZVOD JE] *Namenjen osobama sa povišenim holesterolom.*

[PROIZVOD JE] *Obogaćen C vitaminom.*

Datum proizvodnje [JE] *utisnut na kesici.*

[PAKOVANJE JE] *Pakovano u zaštitnoj atmosferi.*

[PROIZVOD JE] *Pasterizovan, bez dodataka konzervansa, veštačkih boja i aroma.*

[PROIZVOD JE] *Preliven čokoladom.*

[PROIZVOD JE] *Proizveden po proizvođačkoj specifikaciji.*

[ONO ŠTO JE U PAKOVANJU] *Upotrebljivo* [JE] *do datuma naznačenog na poklopcu.*
[ONO ŠTO JE U PAKOVANJU] *Upotrebljivo* [JE] *do: utisnuto na ambalaži.*

Pored rečenica u kojima su eliptirani pojedini rečenični delovi, javljaju se i samostalno upotrebljene sintagme, koje bi se mogle smatrati redukovanim rečeničnim strukturama bez glagola, čija je osnovna funkcija da se sažimanjem elemenata postigne veća ekonomičnost poruke. Rekonstruisani delovi rečenice nalaze se unutar četvrtastih zagrada. Na primer,

[KOLIČINA JE DOVOLJNA] Za 80 obroka
[PROIZVOD JE NASTAO] U saradnji sa ...
[PROIZVOD SE KORISTI] Za finu teksturu kolača i testa
[SADRŽI] Samo 1,0 g masti po biskvitu.

Ovakve redukovane rečenične strukture uslovljene su potrebom da se poruka na što direktniji i kraći način prenese, dok se elementi vrlo brzo i lako rekonstruišu na osnovu konteksta.

U analiziranom korpusu najčešće se javljaju sledeći tipovi sintaksičke reprezentacije govornog čina obaveštavanja, tj. oni primeri u kojima proizvođač daje osnovne podatke o proizvodu:

1. (subj + gl. *biti*) + pridev (često trpni) + dopuna –
[PROIZVOD JE] *Bogat kalcijumom i proteinima visokog kvaliteta.*
[PROIZVOD JE] *Obogaćen vitaminom C.*
[PROIZVOD JE] *Pakovan u zaštićenoj atmosferi.*
2. (subjekat) + glagol + dopuna
[PROIZVOD] *Može sadržati u trgovima lešnik i mleko.*
[PROIZVOD] *Služi i kao dodatak raznim jelima: krem supe, sosovi, dečja hrana.*
Ne preporučuje se [PROIZVOD] *deci mlađoj od 18 godina, trudnicama ...*
3. subjekat + glagol / modalni glagol + dopuna
Čokoladna masa sadrži min. 56 % kakao delova.
Dodatak jelima je mešavina sušenog povrća i prirodnih začina.
Lagane, hrskave žitarice uravnotežuju metabolizam.
Vrednosti mogu odstupati zbog sezonskih odstupanja u kvalitetu sirovine.

Struktura rečenica u uputstvima je predvidljiva, a leksički i sintaksički materijal koji se koristi za sklapanje takvih rečenica ograničen je po broju. Najčešće se koriste rečenice u kojima dominiraju imperativ u drugom licu množine i infinitiv. Podjednako su zastupljena oba oblika, tako da navedene rečenice predstavljaju prototipske konstrukcije:

(a) upotreba imperativa u drugom licu množine:

Filter kesicu stavite u posudu, prelijte sa 2dl vrele vode i poklopite.
Gotov napitak zasladite po želji.
Mutite mikserom 1 minut (minimalna brzina).
Ohladite 150ml mleka.
Pire je još ukusniji ako ga ostavite da stoji 1 minut.
Polovinu pripremljenog mleka pomešajte sa sadržajem kesice.
U odgovarajući sud ulijte polovinu hladne vode, sipajte sadržaj kesice i promešajte.

*U polupokrivenoj posudi kuvajte na umerenoj vatri 5 minuta.
Uživajte u karakterističnoj aromi ovog čaja.*

(b) upotreba infinitiva u funkciji imperativa:

½ litra vode i kašičicu soli prokuvati.

Odmah dodati pahuljice pirea i izmešati.

Mešati električnim mikserom najvećom brzinom do željene čvrstoće (2-3 min).

Posle 4-5 minuta izvaditi kesicu i gotov čaj zasladiti po želji.

Po želji dodati šećer.

Preliti vrelom vodom filter vrećicu i ostaviti da stoji 3 do 5 minuta.

Smrznuti sadržaj kesice sipati u prethodno zagrejan tiganj, dinstati uz intenzivno mešanje 1-2 minuta, zatim postepeno dodavati toplu vodu.

...testeninu kuvati 5-8 minuta uz povremeno mešanje.

U visoku posudu usuti 0,1 l vode i sadržaj kesice.

Pristup korisniku razlikuje se u zavisnosti od toga koji se od ova dva oblika upotrebljava, jer postoji implicitna razlika između imperativa i infinitiva, budući da se glagolskim oblikom infinitiva proizvođač više distancira od korisnika i stepen učtivosti je veći.

Pored ovih rečenica, u kojima se daju uputstva, na ambalaži se javljaju i instrukcije i sugestije o tome na koji način proizvod čuvati, skladištiti i koristiti. U ovim rečenicama isključivo se koristi infinitiv ili modalni glagol u ličnom glagolskom obliku + infinitiv:

(a) infinitiv:

Čuvati na suvom i hladnom mestu.

Jednom odmrznut proizvod ponovo ne smrzavati.

Ne izlagati direktnoj sunčevoj svetlosti!

Ne koristiti sa alkoholom.

Ovde otvoriti.

Pre upotrebe promućkati.

Servirati rashlađen.

Zaštititi od smrzavanja.

(b) modalni glagol + infinitiv:

Keks može služiti kao dopuna u ishrani.

Proizvod može sadržati tragove oraha, kikirikija i belančevina.

Upozorenje: odmrznuti proizvod ne sme se ponovo zamrzavati i upotrebljavati !

Uslovi skladištenja – Proizvodi se moraju čuvati na suvom, tamnom i hladnom mestu, udaljeno od robe čije mirise mogu poprimiti.

Za pripremanje šlaga možete upotrebiti mleko umesto vode.

Nakon analize tipičnog reda reči u rečenicama, primećuje se da je najčešće neobeležan i da prati strukturu subjekat-glagol-objekat / dopuna, pri čemu je subjekat

neretko izostavljen, što je ilustrirano i primerima. Neobebežen red reči je uobičajen redosled rečeničnih elemenata, dok obebežen red reči podrazumeva promenu tog redosleda radi isticanja i naglašavanja pojedinih elemenata. U uputstvima se javljaju rečenice sa neobebeženim i obebeženim redom reči, te se tako susreću rečenice poput:

(a) neobebežen red reči (glagol_{inf.} + objekat / priloška odredba)

Dinstati uz neprekidno / neprestano mešanje.

Dodati slane / slatke nadeve.

Doliti vode / mleka.

Ispržiti mleveno meso na malo ulja.

Izvaditi vrećice čaja.

Kuvati u polupokrivenoj posudi na umerenoj vatri.

Ne koristiti sa alkoholom.

Odmeriti 1 dl hladnog mleka.

Ohladiti 150 ml mleka.

Ostaviti filter kesicu da stoji 5-10 minuta.

Poklopiti šolju.

Zasladiti po želji.

(a) obebežen red reči

– objekat + glagol_{inf.} + objekat / priloška odredba

100 ml vode ohladiti u frižideru.

500 g junećeg mesa iseći na kockice.

Izdinstanom mesu dodati sadržaj kesice.

Sadržaj kesice staviti u jedan litar kipuće nesoljene vode.

Supu ostaviti da stoji poklopljena 10 min.

Testeninu kuvati 5-8 minuta uz povremeno mešanje.

– priloška odredba + glagol_{inf.} + objekat

Po želji dodati šećer.

U blago kipuću posoljenu vodu dodati testeninu.

U odgovarajuću posudu uliti 150 ml hladnog mleka / 100 ml vode.

– priloška odredba + glagol_{inf.} + priloška odredba / klauza

U polupokrivenoj posudi kuvati na umerenoj vatri 5 minuta uz povremeno mešanje.

Uz mešanje kuvati dok voda ne ispari.

Najučestaliji su primeri tipa glagol_{inf.} + objekat / priloška odredba (neobebežen red reči) i objekat + glagol_{inf.} + objekat / priloška odredba (obebežen red reči), a izbor između ove dve konstrukcije zavisi od fokusa – u slučaju da je to aktivnost, koristi se prvi tip (glagol + objekat), a u slučaju da je proizvod drugi tip (objekat + glagol). Kao što se iz primera vidi, ređe su subordinirane klauze, što je očekivano, s obzirom na prirodu ovih tekstova, jer se iskaz teži skratiti da bi se lakše shvatio.

3.3.2. Semantički nivo

Pod semantičkom analizom ovde se podrazumeva kratka analiza semantike upotrebljenih reči na ambalaži, ne i semantika rečenica.

Značenja reči koje se koriste gotovo uvek su osnovna i konkretna, gotovo nikad prenesena i apstraktna, što je i razumljivo, jer je reč o tekstu informativnog karaktera. Reči bi mogle biti grupisane prema srodnosti smisla u jedno leksičko polje, s obzirom da dele zajednička dijagnostička obeležja, kojima se pokriva celina neke značenjske dimenzije (Prčić 1997: 108). Dijagnostička obeležja „odražavaju tipična, semantički relevantna, svojstva odgovarajućeg vanjezičkog entiteta” (Prčić 1997: 42), a u ovom slučaju, u skladu sa sadržajem tekstova, izdvojila bi se četiri: [SASTOJAK U HRANI], [ZA JELO], [ZA PIĆE] i [NAČIN PRIPREMANJA HRANE].

Otuda, imenice koje bi bile svrstane pod nadređenom leksemom, tj. hiperonimom *sastojak u hrani*, mogu biti podeljene u nekoliko podgrupa:

- (a) aditivi / konzervansi – *antioksidant, sulfat*;
- (b) arome – *aroma kafe, aroma kajsije, aroma sira*;
- (c) povrće – *luk, cvekla, mirođija*;
- (d) voće – *ananas, grožđe, kajsija, kruška*,
- (e) začini – *paprika, biber, origano*,
- (f) žitarice – *pšenica, kukuruz, ovas* i dr.

Klasifikacija koja bi obuhvatala sve imenice bila bi preobimna, jer svaka od spomenutih podgrupa ima još potpodela, tako da se ovde prikazuje kraća ali preglednija klasifikacija, koja ističe samo one sa većim brojem primera.

Nadalje, imenice i imeničke sintagme koje dele dijagnostičko obeležje [ZA JELO] su: *dečja hrana, gotovo jelo, gulaš, instant supa, smrznuta jela, smrznuto povrće, grickalice* (čips, štapići, perece, krekeri), *čajno pecivo, slatkiši* (čokolada, puding, keks, bombona, bombonjera), *testenine* (špageti, makaroni) i dr. U grupu napitaka i pića spadaju: *kafa, biljni / voćni čaj, sok, gazirana / negazirana voda, alkohol, aperitiv* i dr.

Konačno, za način pripremanja hrane vezuju se mnogobrojni glagoli kuvanja, koji bi se dalje mogli razvrstati u nekoliko podgrupa, u zavisnosti od toga kakva hrana se priprema (čvrsta ili tečna). Načelno, mogu se podeliti u tri grupe:

- (1) čvrsta hrana:
dinstati, dodati, iseći na kockice, izvaditi, kuvati, mešati / promešati / pomešati, mutiti, odmeriti, ohladiti, okrenuti, ostaviti da stoji, poslužiti, posoliti / dosoliti, posuti začinom / začiniti, preliti, premazati, pripremiti, pržiti, servirati, skloniti sa vatre, smotati, staviti, ubaciti, ukrasiti, zagrejati, zamrznuti, zasladiti.
- (2) tečna hrana:
dodati, doliti, ispariti, kuvati, mešati / promešati / pomešati, mutiti, odmeriti, ohladiti, ostaviti da stoji, poslužiti, posoliti / dosoliti, preliti, pripremiti, procediti, prokuvati, promućkati, provreti, servirati, sipati, skloniti sa vatre, staviti, ubaciti, uliti, zagrejati, zamrznuti, zasladiti.
- (3) čvrsta i tečna hrana:
dodati, kuvati, mešati / promešati / pomešati, mutiti, odmeriti, ohladiti, ostaviti da stoji, poslužiti, posoliti / dosoliti, preliti, pripremiti, servirati, skloniti sa vatre, staviti, ubaciti, zagrejati, zamrznuti, zasladiti.

Pored ovih podgrupa, izdvaja se još jedna manja skupina glagola koji se vezuju za proizvod (*izvoziti, koristiti, otvoriti, pakovati, pripremiti, proizvesti, sadržati, upotrebiti*) i za način čuvanja proizvoda (*čuvati, skladištiti, zamrzavati*).

3.3.3. Pragmatički nivo

Ustanoviti nameru svakog iskaza upotrebljenog u konkretnoj situaciji jeste cilj pragmatičke analize. Filozof Austin (1962) prvi se bavio vezom između *forme* (skupa leksičkih jedinica koje čine rečenice) i *funkcije* (mogućnosti da se tim rečenicama ispunji komunikativna namera govornika i da se njima vrše različite radnje). Austin ističe da svi iskazi, pored toga što nešto znače, sadrže i dinamički element komunikacije, koji održava interakciju među govornicima, te uvodi teoriju govornih činova (Hatim i Mason 1990: 59, Thomas 1995: 31).

Govorni čin (eng. *speech act*) je osnovna i minimalna jedinica diskursa, koja se sastoji od lokucionog, ilokucionog i perlokucionog čina (Bell 1991: 172). Lokucionna komponenta govornog čina predstavlja izgovaranje gramatički tačne i smislaone rečenice; ilokucionna komponenta ukazuje na govornikovu komunikativnu nameru koja se vezuje za iskaz (npr. tvrdnja, obećanje, pretnja, poricanje, zahtev itd.), dok perlokucionna komponenta podrazumeva efekat tog iskaza na slušaoca ili čitaoca, odnosno njihovu reakciju (Hatim i Mason 1990: 60, Yule 1996: 48, Thomas 1995: 49-51). Drugim rečima, deluje se putem jezika i govora, budući da na nekoga utičemo onim što govorimo. Govorni činovi mogu biti **direktni**, kada postoji korelacija između značenja jezičke strukture i njene funkcije, i **indirektni**, u slučaju da takva veza izostaje, kao kod nagoveštaja, insinuacije, ironije ili metafore (Bell 1991: 178), kada se namera govornika utvrđuje samo na osnovu konteksta. Na primer, rečenica *Ovaj pištolj je napunjen*. može biti direktni govorni čin, ako je u pitanju konstatacija, ili indirektni govorni čin, ako je u pitanju upozorenje ili pretnja.

Skup govornih činova čini **govorni događaj** (eng. *speech event*) sa karakterističnom formom i stilom (Grundy 2000: 169). Upravo forma i stil čine tekst onakvim kakav jeste. Grundy navodi primer receptata, koji se po svojim svojstvima delimično preklapaju sa tekstovima na ambalaži, jer postoje sastojci i uputstva, pri čemu su u receptima svi sastojci spomenuti i u uputstvu, što nije slučaj na ambalaži.

Pre nego što se identifikuju i analiziraju tipični modeli tekstova na ambalaži, biće navedeni primeri rečenica koje imaju istu gramatičku strukturu – imperativ, ali različite funkcije (primeri preuzeti iz Richards i dr. 1985):

<i>Give me that book.</i>	– naređenje,
<i>Pass the jam.</i>	– molba,
<i>Turn right at the corner.</i>	– uputstvo,
<i>Try the smoked salmon.</i>	– predlog,
<i>Come round on Sunday.</i>	– poziv.

Iz ovoga se može zaključiti da značenje i funkcija poruke proizlaze iz namere govornika, te otuda potreba za još jednom klasifikacijom govornih činova, koju predlaže Searle (1976), a Traugott i Pratt je kasnije proširuju (1980). Govorni činovi dele se na:

- (1) **deklarative** (eng. *declaratives*): činovi koji samim izgovaranjem obavljaju ono što označavaju (krštenje, otpuštanje, venčanje, itd.).
- (2) **reprezentative** (eng. *representatives*): činovi kojima se opisuje stanje stvari (npr. tvrdnja, opisivanje, izveštaj, itd.);
- (3) **ekspresive** (eng. *expressives*): činovi koji izražavaju govornikovo mentalno i emocionalno stanje prema nečemu (npr. divljenje, prezir, izvinjenje, itd.);
- (4) **verdikative** (eng. *verdictives*): činovi koji vrednuju i donose sud (npr. ocenjivanje, procenjivanje, itd.);
- (5) **direktive** (eng. *directives*): činovi koji utiču na ponašanje primaoca teksta (npr. uputstvo, savet, naredba, molba, itd.), i
- (6) **komisive** (eng. *commissives*): činovi koji obavezuju govornika na neki postupak (npr. obećanje, zaklinjanje, zagovaranje, pretnja, itd.).

Tekstovi na ambalaži, u kojima se nudi više različitih podataka o sastojcima i načinu upotrebe na jednostavan i kratak način da bi ga budući kupci što lakše koristili, mogu se svrstati u direktne govorne činove instrukcija, tj. uputstva i obaveštavanja. Njihova osnovna funkcija je da informišu i ponude relevantne činjenice o proizvodu i načinu pripremanja, pa bi, sledeći spomenutu klasifikaciju, bili i reprezentativi i direktivi. Za razliku od oglasa u kojima „oglašivači vrlo često koriste jedne rečenice da bi ostvarili značenje drugih” (Vasić 1995: 71), što je primer indirektnih govornih činova, to nije slučaj sa tekstovima na ambalaži.

U okviru pragmatičke analize svakako treba izdvojiti i stepen učtivosti koji je ostvaren na osnovu izbora sintaksičkih jedinica u tekstu. **Učtivost** (eng. *politeness*) je, uopšteno govoreći, način ukazivanja poštovanja prema drugima (Yule 1996: 60, Thomas 1995: 150), i njome se odražava društvena distanca između pošiljaoca i primaoca poruke (Bell 1991: 187). Učtivost se može manifestovati ili određenim ponašanjem (npr. osoba ustane kada nadređeni uđe u prostoriju) ili jezičkim sredstvima (npr. persiranje) (Thomas 1995 :150).

U tekstovima na ambalaži učtivost se iskazuje na nekoliko načina. U uputstvima se najčešće koriste izjavne rečenice, u kojima su podjednako zastupljeni imperativ u drugom licu množine i infinitiv. Pristup korisniku se razlikuje, budući da postoji implicitna razlika između upotrebe ova dva oblika, jer se imperativom direktno oslovljava budući korisnik, dok se korišćenjem infinitiva, koji je bezličan i manje direktan, pošiljalac poruke još više distancira od primaoca.

- (a) upotreba imperativa u drugom licu množine

Filter kesicu stavite u posudu, prelijte sa 2dl vrele vode i poklopite.

- (b) upotreba infinitiva u funkciji imperativa

Odmah dodati pahuljice pirea i izmešati.

Pored ovih rečenica, u kojima se daju uputstva, na ambalaži se javljaju i instrukcije i sugestije o tome na koji način proizvod čuvati i skladištiti. U ovim rečenicama isključivo se koristi infinitiv ili modalni glagol u ličnom glagolskom obliku + infinitiv:

Čuvati na suvom i hladnom mestu.

Keks može služiti kao dopuna u ishrani.

U svim primerima izostaje upotreba izraza i indikatora učtivosti, odnosno sredstva za ublažavanje (eng. *mitigating device*), poput ‘molim vas’, koje su u ovom kontekstu nepotrebne, pošto se ne radi ni o kakvoj molbi ili ustupku, već jednostavno o instrukciji o načinu pripremanja i čuvanja, a povrh svega, volja je kupčeva.

Na osnovu ponuđene lingvističke analize tekstova na ambalaži može se izvesti nekoliko zaključaka. Komunikativni cilj tekstova jeste da informišu, pa su i registar i stil tipični za ovakvu vrstu tekstova. Drugim rečima, neutralan, emotivno nebojen, jednostavan stil jezika svojstven je ovom načinu izražavanja, koji u srpskom jeziku karakteriše upotreba imperativa i infinitiva, uz odgovarajući registar, sintaksičke strukture, kao i leksičke jedinice, odnosno vokabular koji odgovara tom registru i temi koja se obrađuje, što je u ovom slučaju, davanje uputstava i informacija o proizvodu. Vokabular sadrži ograničen broj leksičkih jedinica, i to, pre svega, nazive različitih sastojaka, kao i terminologiju vezanu za pripremanje i skladištenje hrane, uz napomenu da su retka prenesena značenja reči. Možemo zaključiti da učestalost određenih jezičkih sredstava u okvirima neke jezičko-upotrebne kategorije predstavlja normu jezičke upotrebe za tu kategoriju (Hlebec 1989: 45).

3.4. Upotreba engleskih reči za nazive domaćih proizvoda

Svedoci smo sve češće i masovnije upotrebe engleskog jezika u svim životnim oblastima. Računarstvo i internet svakako prednjače po broju preuzetih anglicizama, ali za njima ne zaostaju ni, između ostalih, ekonomija, moda, medicina, saobraćaj, zabava, a u poslednje vreme sve više i ishrana, tj. nazivi i opisi raznovrsnih domaćih proizvoda. I kao što Ćupić (1996: 184) primećuje, „nema, zapravo, oblasti života i rada u kojima se ne oseća preterana upotreba engleskih reči, čak i u slučajevima gde imamo lepe i dobre domaće reči.” Ovu pojavu da se svuda i po svaku cenu, gotovo nekontrolisano, koriste engleske reči najbolje opisuje termin *jezička angloglobalizacija* kao posledica *jezičke anglomanije* i njegovog ekstremnog stadijuma – *jezičkog angloglobalizma*. Navedene termine predlaže Prčić (2005), koji istražujući fenomen globalne rasprostranjenosti engleskog jezika dolazi do zaključka da je engleski jezik postao odomaćeni strani jezik i prvi jezik međunarodne komunikacije zbog svoja tri svojstva koja ga izdvajaju od svih ostalih stranih jezika (Prčić 2005: 11, 14-16): a) laka audiovizuelna dostupnost, b) dvojno usvajanje i c) funkcija dopunskog jezika.

Upravo zbog toga, engleski jezik je svuda oko nas – na televiziji, na reklamnim panoima, u novinama, u reklamama, čak i u svakodnevnom govoru. Engleske reči preplavile su naš jezik a konstantan priliv ne može se ni zaustaviti niti kontrolisati. Sve prisutniji je trend da se u svakoj prilici koriste engleske reči umesto srpskih, što se „često poima i kao kulturološki statusni simbol“ (Prčić 2005: 208). Takav je slučaj i sa nazivima naših domaćih proizvoda. I dok je ranije svega nekoliko proizvoda imalo engleski naziv, sada je takvih proizvoda sve više. Prčić (2005: 63) primećuje da su danas prava retkost nazivi najnovijih proizvoda u kojima nema bar nečega iz engleskog jezika, a najčešće tako odabrani da sadrže „prestižna“ slova x, y, w i q.

Bitno je napomenuti da se ekspanzija upotrebe engleskih reči poklopila sa ekspanzijom uvoza inostranih proizvoda na naše tržište i otvaranja brojnih hipermarke-

ta u kojima se prodaje mnoštvo takvih proizvoda. Usled ‘ekonomske globalizacije’ proizvođači koriste strane nazive u želji da se približe kupcima, jer razlika između domaće i svetske ekonomske delatnosti polako ali sigurno nestaje, što potvrđuju i proizvodi u bilo kojoj prodavnici (Held i McGrew). Tako su i naši domaći proizvođači, da bi se nametnuli kupcima, a ujedno i poistovetili sa stranim uzorima, počeli da daju engleske nazive srpskim proizvodima. Svi mi svakodnevno vrlo često srećemo takve proizvode. Dovoljno je otići u kupovinu u bilo koju prodavnicu prehrambene robe, ili prelistati promotivne kataloge raznih hipermarketa, i naći pregršt naziva domaćih proizvoda sa engleskim rečima.

U okviru lingvističke analize tekstova na ambalaži istražuje se fenomen upotrebe engleskih reči za nazive domaćih proizvoda i mogući uzroci koji su doveli do toga. Iz korpusa su izdvojeni nazivi proizvoda koji sadrže englesku reč ili obeležje engleskog jezika (npr. način pisanja).

Iako primarni cilj proizvođača svakako nije bila pomenuta *jezička angloglobalizacija*, već privlačenje kupaca, ona je neminovna, pre svega zato što sada imamo situaciju da nismo sigurni koji je proizvod naš, dok ne vidimo na pakovanju ko je proizvođač. O proizvodima se razgovara, čime se doprinosi još većem prilivu engleskih reči, pa je i to jedan od načina na koji one ulaze u leksički fond našeg maternjeg jezika, što doprinosi širenju hibridne tvorevine nazvane *anglosrpskim jezikom* (up. Prčić 2005).

U ovom delu analiziraju se nazivi proizvoda iz ugla semantike, gramatike i pravopisa, kao i frekventnost njihove upotrebe, a spominju se i mogući vanjezički razlozi koji su doveli do ove pojave. Analiziran uzorak sastoji se od 115 domaćih proizvoda koji sadrže englesku reč u nazivu ili imaju neko obeležje engleskog jezika.

3.4.1. Jezički nivo analize

Iako se danas uglavnom raspravlja o preuzetim rečima iz engleskog jezika, odnosno anglicizmima, potrebno je napomenuti da se „anglicizmima ne smatraju nazivi [...] svih vrsta proizvoda i artikala, koji najčešće predstavljaju zaštićene fabričke marke [...] (jer) čine posebnu grupu reči iz engleskog jezika, drukčiju od anglicizama po tome što, uprkos delimičnoj integraciji u sistem srpskog jezika, trajno zadržavaju svoj strani status i ne postaju odomaćene reči, pa stoga zahtevaju suštinski drukčiji pristup” (Prčić, 2005: 123). Ovakvi anglofoni i pseudoanglofoni nazivi proizvoda mogu sadržati samo englesku reč ili reči, a mogu predstavljati i kombinaciju engleske i srpske reči. Najčešće se engleske reči preuzimaju u njihovom izvornom ortografskom obliku, mada ima i onih koji sadrže modifikovan, neretko pogrešno napisan oblik.

1. engleska reč / reči

Popularni i opštepoznati MUNCHMALLOW i JAFFA CAKES preuzeti su ali odomaćeni, jer spadaju u grupu proizvoda koji su pravljani po stranoj licenci, a naziv im je zadržan mnogo pre jezičke anglomanije. Malo je poznato da je ‘naša Jafa’ u stvari vrsta kekisa, naročito popularna u Irskoj i Velikoj Britaniji, koja je dobila ime po sorti narandže koja se gaji u Izraelu (Wikipedia). I mada se izgovor ovde nije zasebno ana-

lizirao², primećuje se razlika u izgovoru između odomaćenog JAFFA CAKES /jafa keks/, koji se ne izgovara po engleskim pravilima kao /dʒæfə keɪks/ i novijeg hrskavog keksa O'CAKE /ə keɪk/.

Prčić (2005: 16, 77-78) primećuje da se engleski jezik može javiti *unutar* srpskog ako se preuzimaju reči, sintagme ili rečenice; *pored* srpskog, sa obezbeđenim prevodom, kada oba jezika nastupaju istovremeno; i konačno *iznad* srpskog, bez obezbeđenog prevoda, kada je potonji jezik potisnut u celosti, npr. u nazivu domaćeg keksa COOKIES. Mnogobrojni drugi nazivi domaćih proizvoda pokazuju da je engleski često *iznad* srpskog: SWEET, CHERRY, DIPLOMAT, FRUIT, SPAGHETTI, WELLNESS, ORANGE, O'CAKE, HARMONY, FAMILY, LIFE, KIDS, BOOSTER, HELLO, TOMATO KETCHUP, ICE COFFEE, ICE TEA, COFFEE BREAK, SMILIES JOGGING, MILK SHAKE, STICKY SNACKS, FIT PLUS, MILKY FAMILY, BIG MIX, NO PROBLEM, PINK UP i dr. Sve ove reči preuzete su bez ikakve adaptacije, ni grafološke ni fonološke, pa je pitanje da li ovim rečima „pripada i izvorni engleski izgovor (dakle, nulta fonološka adaptacija) ili adaptirani srpski izgovor ili neka mešavina ova dva“ (Prčić 2005: 211).

2. kombinacija engleske i srpske reči (tzv. anglosrpski nazivi)

Ovakvi nazivi koji sadrže kombinaciju engleske i srpske reči zasigurno doprinose širenju i bogaćenju hibridnog jezika – *anglosrpskog* (up. Prčić 2005). Evo nekoliko primera: BLAGI KETCHUP, KULINAT CLASSIC, JOŠ MIX, PURE PARADAJZ, ŠTAPIĆI KETCHUP, EXTRA EDAMAC SIR, MENTHOL BOMBONE. Postavlja se pitanje zbog čega nije napisano kečap, miks ili ekstra, ali o razlozima izbegavanja srpskih reči u nazivima domaćih proizvoda biće reči kasnije. U ovu grupu spadaju i svi oni proizvodi koji pored srpskih reči imaju i dodatne engleske reči u nazivu: CLASSIC, MIX, FAMILY PACK, PURE, MULTIPACK, HYDROACTIVE, SUPERFINE, EXTRA, LIGHT, BEST, a takvi nazivi su sve zastupljeniji.

Trebalo bi svakako spomenuti i granične slučajeve, koji bi mogli pripadati i jednoj i drugoj grupi, odnosno mogli bi se posmatrati i kao engleska kombinacija reči i kao srpsko-engleska kombinacija. Na primer, naziv RUM BAR može da bude engleska kombinacija, ali s obzirom da se rum ne izgovara kao u engleskom /rʌm/, može spadati u drugu grupu. Ili recimo, naziv CHOCO DESERT koji ne bi spadao ni u jednu grupu. Ako ga posmatramo kao englesku kombinaciju, onda je način pisanja pogrešan, jer bi pravilno bilo CHOCO DESSERT; s druge strane, ako ga posmatramo kao englesko-srpsku kombinaciju, opet postoji problem, pošto je srpsko slovo *č* pod uticajem norme engleskog jezika predstavljeno kao engleska kombinacija slova *ch*, koji nije jednak našem domaćem glasu, pa bi najpravilnije bilo ČOKO DESERT.

Nazivi se, nadalje, mogu analizirati na tri jezička nivoa, koji uključuju semantički, gramatički i pravopisni nivo analize.

a) semantika

Kada se govori o značenju reči koje se upotrebljavaju, nameće se pitanje adekvatnosti naziva. Da li se naziv poklapa sa vrstom proizvoda? Da li je npr. HARMONY adekvatno za mleko? Da li je to u suštini relevantno, s obzirom da pravila nema, jer

² Svakako bi bilo zanimljivo u nekom sledećem istraživanju obratiti pažnju i na adaptaciju na fonološkom nivou, koja usled narodne etimologije može biti nepredvidljiva.

proizvodi imaju najrazličitija imena? Glavni cilj je da se kupci privuku, a jedno je sigurno:

bitno je samo da forma bude engleska ili da bar liči na engleski, pri čemu malo ko haje za to kako će nešto biti napisano, izgovoreno ili menjano po padežima, šta to nešto znači i da li uopšte bilo šta znači, i, konačno, da li će neko ko ne zna engleski to nešto uopšte uspeti da pročita, izgovori i, što je najvažnije, razume. (Prčić, 2005: 183).

Mora se uzeti u obzir i (ne)opravdanost takve upotrebe. Većina tih reči nije potrebna, zbog toga što ne unose nova značenja niti nove pojave u leksički fond srpskog jezika. Pravilo da se reči preuzimaju iz drugih jezika radi imenovanja novih pojmova, pojava ili predmeta, tj. da popunjavaju leksičke praznine odavno nije slučaj. Nije jasno zašto JOGURT FAMILY nije PORODIČNI JOGURT ili zašto ICE TEA nije LEDENI ČAJ ili sok ŽIVOT umesto LIFE i dr. Drugim rečima, zbog čega ne iskoristiti naše leksičko blago i ne nazvati domaći proizvod srpskim imenom, koristeći naše domaće reči, ako je proizvod naš. Srpske reči za većinu proizvoda postoje, pošto se imenuju pojmovi za koje već postoji srpska leksema. Dakle, u srpskom nema leksičke praznine, pa je neopravdano preuzimanje engleskog originala bez ikakve adaptacije. Slučajevi koji bi mogli biti uslovno opravdani su oni koji unose novi pojam, kao na primer WELLNESS, ili oni koji se kreativno poigravaju sa rečima oba jezika, npr. JOGOOD (jogurt + good). Pored toga, proizvodi sa stranom licencom čiji su nazivi opštepoznati i ustaljeni ostaju isti i ne prevode se (npr. MUNCHMALLOW).

Teško je odrediti adekvatnost naziva proizvoda, jer on odražava kreativnost njegovog tvorca i domišljatost proizvođača da na sve moguće načine privuče što veći broj kupaca. Sve zavisi od inspiracije, kreativnosti i mašte proizvođača, s obzirom da naziv može biti bilo kakav – bitno je da je inovativan i originalan. Prilikom odabira reči nema određenih pravila, uglavnom su to kratke reči koje se brzo i lako pamte, a značenje, čini se, malo koga zanima. Pojedine reči nemaju značenje i kao takve ne postoje u engleskom jeziku – CLIPSY, CHIPSY, dok neke imaju značenje koje bi možda moglo da proizvede kontraefekat i da odbije umesto da privuče kupce – bombone KONDI JUMPY, gde je pridev *jumpy* po definiciji “worried or excited especially because you are expecting something bad to happen” (LDOCE), odnosno upotrebljena reč vezuje se za zabrinutost, nervozu i strah.

b) gramatika

Najzastupljenija vrsta reči u nazivima jesu imenice. One su najčešće jednosložne ili dvosložne, ređe trosložne, ili se koriste kao složenice sa još jednom imenicom. Pridevi su takođe dosta često upotrebljeni zajedno sa imenicom kao premodifikatori ili samostalno. Od ostalih vrsta reči još su jedino prilozima česti i produktivni. Evo nekoliko primera koji će to ilustrovati:

- imenice: DIPLOMAT, FRUIT, SPAGHETTI, WELLNESS, HARMONY, FAMILY, LIFE, KIDS, BOOSTER, COOKIES;
- složenice, imenica+imenica: TOMATO KETCHUP, ICE COFFEE, ICE TEA, COFFEE BREAK, SMILIES JOGGING, MILK SHAKE, BUTTER CANDIES;
- pridev+imenica: STICKY SNACKS, MILKY FAMILY, BIG MIX, EURO BISCUIT, MAX SNACK, GREEN APPLE;

- imenice koje mogu biti i pridevi: SWEET, ORANGE, CHERRY, sok MAGIC;
- pridev: jogurt FIT, GUD kikiriki;
- ostale vrste reči: HELLO, NO PROBLEM, mleko IN, mleko FOREVER, PINK UP.

c) pravopis

U većini slučajeva preuzeta reč odražava normu i pravila engleskog jezika, jer u stvari predstavlja engleski ortografski oblik, što je primer nulte adaptacije. Proizvođači su to planski uradili, da bi se nazivi, a samim tim i proizvodi, pre primetili i upamtili i lako se izdvojili od drugih. Trebalo bi svakako napomenuti da su svi analizirani primeri naziva bili napisani latiničnim pismom, što ne znači da se uskoro neće pojaviti i neka 'poćiriličena' engleska reč. Naravno ima i slučajeva da su nazivi napisani i modifikovano, jer je original uprošćen, skraćen ili iskvaren – npr. dodavanje (nepostojećeg) -y u CHIPSy, CLIPSy (iako mogući, ovi oblici još nisu zastupljeni). Neki su pogrešno napisani – čokoladica KIDy, umesto KIDDY / KIDDIE, supe QUIK umesto QUICK. Pojedini nazivi su adaptirani grafološki – RUM BuM, GuD kikiriki (umesto engleske kombinacije oo srpski izgovorni ekvivalent u), čokolada MILKi (i umesto y), KrANć MUSLI TROPIK (umesto engleskog crunch). Graničan slučaj predstavlja proizvod MILKY CAMELA, s obzirom da nije jasno da li je 'caramela' pogrešno napisana engleska reč ili srpska reč napisana po pravilima engleskog radi postizanja efekta.

Promena pravopisa srpskih reči prema engleskoj normi predstavlja slučaj primene pravopisne norme engleskog jezika, što je već spomenuti fenomen engleskog *unutar* maternjeg srpskog. Sledi nekoliko primera preuzimanja engleskih pravopisnih obrazaca u srpski:

- slovo *ć* u *ch* – CHIPSić
- slovo *č* u *ch* – čHOCO BANANA, čHOCO-čHIPS, čHOCO DESERT, čHOCO BISCUIT
- slovo *k* u *c* – EUROcREM, cARAMELA, MUSLI cAcAO
- slovo *j* u *y* – MAYyOVITA, ali yOGOOD (nije yOGOOD)
- slovo *u* u *oo* – MOOćNI MILK SHAKE (igra reči)

Na kraju, uticaj engleskog jezika može se uočiti i u upotrebi velikog slova u nazivima proizvoda, koji je direktno preuzet iz engleskog mada bez određenog uočenog obrasca. Moguće je videti i *Original Voćni čaj*, *Prirodna identična aroma Kajsije*, ali i *Osnovni sastojci – Skrob* ili npr. *Preliti vreloom vodom filter vrećicu* i *Ostaviti da stoji 3 do 5 minuta*.

3.4.2. Razlozi za upotrebu engleskih reči

Trend globalizacije nametnuo je konstantnu borbu na tržištu i svi se proizvođači trude da prodaju svoj artikal i prikažu ga u najboljem svetlu. S obzirom na spomenutu ekspanziju stranih proizvoda, naši domaći proizvođači su odlučili da svoje proizvode poistovete sa stranim da bi se izborili za svoje mesto na tržištu, tako da smo sad u prilici da primetimo kako naši proizvodi, ne samo po imenu već i po ambalaži, sve više podsećaju na strane. Najočigledniji razlog plasiranja na tržište na ovakav način svakako je finansijske prirode; na taj način se dolazi do bolje prodaje i većeg profita, veće popularnosti proizvodâ kao i njihovog približavanja svetskim standardima. Ko-

rišćenje engleskih reči ujedno je i poigravanje sa ljudskom psihom, s obzirom da je davanje stranih imena u stvari marketinški potez, koji utiče na većinu ljudi i privlači njihovu pažnju, zato što misle da je neki proizvod napravljen po stranoj licenci i samim tim boljeg kvaliteta.

Marketing proizvoda nalaže da naziv proizvoda mora biti što originalniji i upadljiviji sa vrlo zvučnim i moćnim imenom obavezno sa duplim konsonantima i neizbežnim slovima x, y, w i q, a sve to u modernom pakovanju. Treba spomenuti da je cilj da se privuku i mlađi i stariji potrošači koji jednostavno žele da budu u trendu, iako ni ne znaju šta znači to što je napisano niti kako se čita. To dovodi do situacije da su, kako i Prčić (2005: 159) naglašava, u potpunosti zanemareni kupci „kojima se ovakve reči, njima uglavnom nepoznate, nerazumljive i neizgovorljive, svakodnevno „serviraju“, pri čemu se malo ko obazire na to da li će ih oni razumeti ili neće.“ Što misterioznije i nepoznatije, to bolje, modernije i elegantnije, glavni moto je proizvođača, zato što umetanje engleskih reči i izraza (dakle ne anglicizama, nego čisto engleskih oblika) u nazive domaćih proizvoda spada u „statusnu upotrebu“ (Prčić 2005: 157).

Razlozi mogu biti jezičke i vanjezičke prirode. Jezički razlozi se vezuju za sistem jezika, dok su vanjezički razlozi nezavisni od samog jezika i uključuju istorijske, ekonomske, političke i kulturološke faktore (up. Crystal 2003). Prčić (2007) predlaže da su jezički razlozi zbog kojih je engleski tako rasprostranjen, između ostalih, sledeći:

- 1) mogućnost da veliki broj kratkih reči (do 3 sloga), koje predstavljaju većinu od 3000 najčešćih reči u engleskom, izrazi i zadovolji komunikativne potrebe, i
- 2) morfosintaksička i semantička produktivnost engleskog jezika, tj. korišćenje leksičkih mehanizama za stvaranje novih reči i novih značenja postojećih reči.

Prčić zaključuje da je engleski sistem reči i gramatičkih pravila i formalno i semantički veoma ekonomičan i produktivan.

Jedan od najbitnijih vanjezičkih razloga koji izdvaja engleski jezik kao međunarodni ili prvi jezik komunikacije, a koji primećuje i Halliday (2002: 11), jeste da je to jezik informacione tehnologije. Danas sve sfere i oblasti života preko medija i interneta imaju američki uticaj, koji je prisutan u mnogim delovima sveta. Nadalje, još jedan očigledan vanjezički razlog za preuzimanje engleskih reči je i snobizam, potreba ljudi da budu moderniji, bolji, elegantniji i savremeniji. Opšti uticaj globalizacije, odnosno uticaj Amerike, engleskog jezika i kulture, doveo je do opšteprihvaćenog mišljenja da je sve što je strano mnogo bolje, kvalitetnije, privlačnije i atraktivnije³. Kada su nazivi domaćih proizvoda u pitanju, zasigurno je da su razlozi najpre vanjezičke prirode (na prvom mestu materijalna dobit, ali i praćenje trenda, želja proizvođača za modernizovanjem i cilj kompanija da određeni proizvod što bolje plasira i proda).

Na kraju se nameće pitanje da li je preterano učestalo i napadno umetanje engleskih reči komunikativno opravdano ili pre govori o „nemotivisanosti i lenjosti naše populacije da koristi kreativni potencijal sopstvenog jezika“ (Filipović 2006: 57). Može se zaključiti da je pojava engleskih reči u analiziranom korpusu naziva domaćih

³ Rezultati upitnika o reakcijama ispitanika na upotrebu engleskih reči za nazive domaćih proizvoda analiziraju se u Lazović (2008b).

proizvoda velikim delom odraz jezičkog trenda, jer ako koristiš engleske reči „zvučaćeš obrazovanije, intelektualnije, bićeš *in*“ (Filipović 2006: 64). Da li je upotreba engleskih reči stvarna potreba, proistekla iz novih tokova u marketingu i ekonomiji ili samo pomodarstvo, potreba ali druge vrste – biti moderan i u trendu? Proizvodi sa engleskim nazivima su preplavili tržište, ali još veći priliv se može očekivati. Ovakva upotreba i pozajmljivanje neće se zaustaviti samo na rečima, već i preuzetim konstrukcijama, o čemu svedoči i nova serija proizvoda jednog proizvođača – MAMA’S MILERAM, MAMA’S SLATKA PAVLAKA, MAMA’S BIG MIX, u kojoj je preuzeta genitivna konstrukcija iz engleskog jezika.

U svakom slučaju, nepotrebno je korišćenje engleskih reči u tolikoj meri da bi se imenovali naši domaći proizvodi, tim pre što srpski jezik obiluje rečima koje su mnogo milozvučnije i elegantnije, ali ne i modernije od engleskih. Sve do sada navedeno ukazuje na jednu činjenicu – pod naletom masovnog i nekontrolisanog preuzimanja engleskih reči i ranije spomenute *jezičke anglomanije* i korišćenja reči bez obzira na potrebu i opravdanost, davanje engleskih naziva postaje posve normalno i nimalo neobično, pošto je sveprisutno. Proizvođači misle da su strani nazivi privlačniji kupcima, i to nije samo slučaj sa kompanijama koje je tokom privatizacije kupila neka strana firma (npr. Imlek – Danube group). Naprotiv, čini se da svi proizvođači prate taj trend.

I najzad, kako da *brendiramo* naše proizvode koji nemaju ono najbitnije – naše reči. Da li će se na ovaj način uz pomoć globalizacije izbrisati kulturne razlike? Šta je srpska zaštićena robna marka ili srpski *brend*? (o terminima *brend* i *brendiranje* više u Šipka 2005) Kako ćemo afirmisati srpske vrednosti kad koristimo engleske reči? Ako je proizvod iz Srbije, zašto se ne bi zvao srpskim imenom? Uopšteno uzev, čini se da ovaj i ovakav specifičan vid uticaja globalizacije dovodi do brisanja kulturnih razlika ali pre svega, i nestajanja svega što nas kao narod i naciju čini jedinstvenim. Čupić (1996: 186) ističe da mi „ne možemo bez stranih reči, ali ako ih prekomerno upotrebljavamo, izlažemo se opasnosti da za uzvrat izgubimo ne malo svojih obeležja, uključujući i narodno u celini, i jezički posebno.“ Zbog toga je neophodno da čuvamo naš identitet i da negujemo i koristimo ono što je iskonski naše – naš maternji jezik.

4. Deskriptivni aspekti prevođenja tekstova na ambalaži

4.1. Prevodi tekstova na ambalaži

Čini se da je u našoj prevodilačkoj praksi najveći problem činjenica da se sami prevodi, uopšteno uzev, niti hvale niti kritikuju. Iz tog razloga, stiće se utisak da većina čitalaca prećutno podrazumeva da sve što je prevedeno mora biti dobro s obzirom da je objavljeno. Da je to daleko od istine jasno je iz brojnih primera u svim sferama života, koji „svedoče o našoj sumornoj jezičkoj svakodnevici, o nezainteresovanosti, nemaru i nebrizi prema jeziku i jezicima, posebno srpskom kao maternjem i engleskom kao odomaćenom stranom, te o nastavi jezika i jezika u našem celokupnom obrazovnom sistemu” (Prčić 2005: 266), koji su rezultirali tzv. nadriprevođenjem (Prčić 2005). Nadriprevođenje je nepravilan proces prevođenja, koji ne podrazumeva osmišljeno i precizno prenošenje datog sadržaja, već uglavnom zadržavanje na površini teksta i mehaničko preslikavanje forme (Prčić 2005: 53). Pored toga, naši stručnjaci odavno skreću pažnju na brojne razloge zbog kojih kritika prevoda praktično kod nas i ne postoji, a opet, s druge strane, „retki su oni koji se usude da javno ukažu na taj sve izraženiji problem, tako što bi izvršili detaljnu i metodički zasnovanu analizu nekog neuspelog prevoda” (Đorić-Francuski 2006: 205).

Prevođenje ne može biti usputna, površna i brza radnja, već kompleksan proces koji zahteva vreme, koncentraciju i kompetentnost prevodioca. Dakako, pre nego što se pristupi samom prevođenju, mora se uzeti u obzir svrha i namena prevoda. Drugim rečima, mora biti jasno da li se radi o prevodu nekog zvaničnog dokumenta, da li će se on objaviti ili ne, da li će ga čitati jedna ili više osoba, da li se njime prenosi samo informacija ili je bitan i način na koji se ta informacija saopštava, itd. U zavisnosti od tih parametara, razlikovaće se i prevod, ali i potencijalna analiza tog prevoda.

Predmet proučavanja u ovom istraživanju jeste analiza prevoda tekstova na ambalaži prehrambenih proizvoda sa srpskog jezika na engleski. Prvobitna ideja bila je utvrđivanje i potvrđivanje (ne)adekvatnosti prevoda na ambalaži naših prehrambenih proizvoda. Ne treba zanemariti činjenicu da su posmatrani tekstovi ograničeni po broju i vrsti leksičkih i sintaksičkih jedinica, koje, s obzirom na učestalost, imaju u znatnoj meri predvidljivu strukturu. Ova okolnost morala bi biti olakšavajuća jer prevođenje ove vrste ne zahteva mukotrpan i dugotrajan proces, već samo znanje jezika i dosta pažnje.

Međutim, kao što će se i ovde pokazati, i krajnje predvidljivi tekstovi koji sadrže prevode sastojaka i uputstava predstavljaju još jednu oblast sa mnoštvom neodgovarajućih prevoda. Posmatrani uzorak predstavlja valjan uvid u haotično stanje prevoda i prevodnih rešenja na domaćoj ambalaži za hranu i piće. Cilj analize nije da kritikuje pojedinačne prevode, već da ukaže na kvalitet i stanje prevoda tekstova na ambalaži uopšte, i da pokaže koliko je pojava nadriprevođenja uzela maha u našoj današnjoj prevodilačkoj praksi, te i da skrene pažnju na sadašnji nemar i nebrigu.

Iako je veliki broj prevoda u korpusu bio adekvatan, pojave koje odstupaju od očekivanog stanja privlače više pažnje od onih koje se podrazumevaju kao normalne i očekivane, te se u ovom centralnom delu rada pažnja posvećuje upravo neprimerenim i neprihvatljivim prevodima.

Nakon izučavanja i temeljne analize velikog broja prevoda čija se ispravnost trenutno kreće od više ili manje prihvatljive do sasvim neprihvatljive, ustanovljeno je da je prevođenje tekstova u velikoj meri neadekvatno i da u ovoj oblasti ne postoje jednoobrazni i standardizovani prevodi, što može i da začudi ako se zna da je broj mogućih reči i rečenica sužen i da predstavlja zatvoren krug leksičkog i gramatičkog materijala. Ocena prevoda koja proističe iz zbirnog utiska, nažalost, nije pozitivna, pri čemu nije važno koji je proizvod ili proizvođač u pitanju, već je mnogo bitnije skrenuti pažnju na problem koji postoji u našoj prevodilačkoj praksi.

Za svrhu ovog rada izdvojeno je nekoliko podgrupa propusta: (1) na nivou leksike, (2) na nivou gramatike, (3) na nivou pravopisa, (4) neprirodni prevodi, (5) nedoslednost u prevodima reči i izraza, (6) neodgovarajući registar i stil i (7) neprevedene reči i rečenice.

4.2. Propusti na nivou leksike

Složeni međusobni odnosi jezičkih sistema na leksičkom nivou (konvergentni, divergentni i nulti odnosi), odnosno nepodudaranje među korespondentnim kategorijama jezika, ali i nepoznavanje engleskih reči i njihovih značenja, zasigurno doprinose pojavi velikog broja propusta na leksičkom nivou. Jedine semantičke istovetnosti među većinom jezika jesu brojevi i vremenske mere (Hlebec 1989: 26). Dodatni problem predstavlja i oblast značenja neke reči u jednom jeziku. tj. engleskom, koja nikada nije potpuno identična sa značenjskom oblašću slične reči u drugom jeziku, u ovom slučaju srpskom (Hlebec 1989: 25).

Odnosi među jezicima koji se porede su, prema Đorđević (2000: 64-66), sledeći:

- (1) konvergentni odnosi (nasuprot dva ili više simbola u jeziku A stoji jedan simbol u jeziku B za određeni deo realnosti), npr. *uncle* – *stric*, *ujak*, *teča*;
- (2) divergentni odnosi (u jeziku A postoji jedan znak, a za isti deo realnosti u jeziku B javlja se više znakova), npr. *earth*, *land*, *ground*, *soil*, *country* – *zemlja*; i
- (3) nulti odnosi (oni slučajevi u kojima u jeziku A postoji simbol za neku pojmovnu sadržinu, a u jeziku B odgovarajućeg simbola nema, i obratno), npr. na leksičkom nivou: $\emptyset$ – *apsolvent* ili na gramatičkom: određeni član *the* – $\emptyset$, i tada imamo pojavu leksičke praznine.

Razlika između gramatičkog i leksičkog nivoa tokom prevođenja ogleda se u tome što su, za razliku od leksičkog materijala, gramatička pravila jezika-cilja obavezna i moraju se poštovati da bi se postigla tačnost izraza. Međutim, kao što Newmark (1991: 83) primećuje, dok gramatička interferencija obično rezultira stilski neadekvatnim prevodima, leksička interferencija direktno utiče na značenje reči i rečenice, a samim tim i na njeno razumevanje, odnosno potencijalno nerazumevanje, kao što je

slučaj sa lažnim parovima. Štaviše, u želji da se što više približe originalu, prevodioci ponekad prevode reč za reč, zadržavajući izvornu vrstu reči i izvorni red reči u jeziku-cilju. Tada kao rezultat imamo prevedenu poruku koja ne samo što nije najprirodniji izraz u jeziku-cilju, već dovodi do neadekvatnih ili čak neprihvatljivih prevoda, jer se koriste reči koje u različitim kontekstima imaju različito značenje (npr. reč *administracija* ne prevodi se uvek kao *administration*, već može biti i *government*, *office staff*, *paper work* itd.). Na taj način, prevodi se udaljavaju od originala i izneveravaju poruku u komunikacijskom smislu. Prevodilac je svestan da data reč u jednom jeziku može da ima više od jednog ekvivalenta u drugom jeziku, ali mu najveći problem predstavlja izbor između sličnih, sinonimnih značenja ili nijansi značenja. Takođe, kao posledica polisemije, kada se u nekom tekstu upotrebi reč u jednom značenju, druga značenja iste ili slične reči mogu se aktivirati u umu korisnika jezika, te se javljaju asocijativna značenja, tj. pojmovne sadržine koje se spontano aktiviraju u vezi s drugim označenim pojmom, npr. po sličnosti ili vremensko-prostornoj blizini itd. (Hlebec 1989: 56). Tako, recimo, *sunce* može asociirati na toplinu, more i sl.

Očigledno je da reči u jeziku-izvoru i jeziku-cilju retko imaju apsolutno identično značenje, ali je njihova funkcija u datoj situaciji ista (Catford 1965: 49). S tim u vezi, prilikom izbora reči za datu reč ili izraz u jeziku-izvoru treba poštovati tzv. **pravilo o podjednakoј zastupljenosti** (eng. *the equal frequency rule*), kako reči i izraza u oba jezika, tako i registra i oblasti u kojoj se koriste (Newmark 1988: 9). Kao što Hlebec (1989: 22-23) naglašava, čak i kada su neke lekseme dva jezika po svom sistemskom značenju istovetne, ipak postoji razlika u pogledu mesta koje te jedinice zauzimaju u svom sistemu u odnosu na druge jedinice, jer su njihova formalna, lingvistička ili unutarjezička značenja specifična za svaki jezik, tako da se u slučaju da ne postoji reč koja ima istovetno značenje u oba jezika koriste oblici koji su međusobno najslikovitiji. Najčešći odnos koji postoji između leksičkih i gramatičkih kategorija dva jezika jeste odnos delimičnog podudaranja, odnosno delimičnog semantičkog poklapanja (Hlebec 1989: 25). Prevodioci bi, stoga, trebalo da budu dodatno obazrivi, čak i kada koriste reči koje su u svakodnevnoj komunikaciji česte, s obzirom da u određenoj situaciji one nisu nužno i odgovarajuće.

Prema Iviru (1985: 105), kada prevodilac prevodi na svoj maternji jezik, on tada intuitivno bira leksičke jedinice iz određenog skupa, ali to nije slučaj kada se prevodi na strani jezik. Da bi odabrao odgovarajuću reč, prevodilac mora intuitivno i eksplicitno da poznaje brojne unutrašnje i međujezičke leksičke odnose; u protivnom, dolazi do pogrešnog sparivanja reči i vrlo često do uspostavljanja lažnih parova.

Prilikom prevođenja, svakako najteži zadatak za prevodioca jeste pronalaženje reči u jeziku-cilju koje se značenjski poklapaju sa rečima u jeziku-izvoru (up. Nida 1965, Newmark 1988). Taj proces nije nimalo jednostavan i zahteva prevodiočevo zavidno znanje oba jezika, ali i potpunu posvećenost i koncentraciju, pre svega zato što pojedine reči i izrazi nemaju svoje formalne korespondente, odnosno reči u L2 koje formom, funkcijom i sadržinom odgovaraju rečima s datim sadržajem u L1 (Prčić 2005: 170). Za pojedine reči koje nemaju svog formalnog korespondenta u jeziku-cilju, utvrđuju se ekvivalenti ili, potpunije, funkcijsko-komunikativni ekvivalenti, odnosno jezička sredstva u L2 koja funkcijom i sadržinom, ali ne i formom, odgovaraju reči s datim sadržajem u L1 (Prčić 2005: 170).

Već pomenuti složeni leksički odnosi između engleskog i srpskog jezika (konvergentni, divergentni i nulti odnosi), ali i nepoznavanje engleskih reči i njihovih osnovnih i prenesenih značenja doprinose pojavi velikog broja propusta na nivou leksičke. Dodatni problem predstavljaju i značenja reči koja nikada nisu potpuno identična u dva jezika, jer ne postoje apsolutni ekvivalenti niti apsolutni sinonimi (Ivir 1985: 45; Bell 1991: 6).

Pored toga, prevođenje na strani jezik podrazumeva i dodatne poteškoće, jer prevodioci koji nisu izvorni govornici datog jezika moraju da provere svoja rešenja i konsultuju više rečnika, a ako je moguće, i kompetentne izvorne govornike. Ovakav pristup prevođenju imaju svi oni koji se profesionalno bave prevođenjem i koji se mogu pohvaliti višegodišnjim iskustvom. Međutim, postoje i tzv. površinski prevodioci ili nadriprevodioci (Prčić 2005: 167), koji prevode po intuiciji i sopstvenom nahođenju, uglavnom bez rečnika. Pojedini prevodioci zaduženi za prevod na ambalaži spadaju upravo u tu kategoriju, te otuda i ne čudi tako veliki broj propusta.

Propusti pri prevođenju nastaju iz više razloga:

- (a) usled nepoznavanja značenja pojedinih reči i izraza i njihove pogrešne upotrebe,
- (b) usled nepreciznog ili doslovnog prevođenja kolokacija i idioma pod uticajem engleskog jezika, kao i neprepoznavanja srpsko-engleskih lažnih parova,
- (c) usled nedovoljnog poznavanja jezika na koji se prevodi,
- (d) usled doslovnog, površnog i nedoučenog prevođenja; i na kraju,
- (e) usled nemarnosti, nebrige i brzopletosti.

U ovom odeljku opisani su, protumačeni i ilustrovani sledeći propusti na leksičkom nivou: lažni parovi, neadekvatno upotrebljene reči (reči sa užim ili širim značenjem u L2 i neodgovarajuće kolokacijsko sparivanje) i neprecizni prevodi reči i izraza.

4.2.1. Lažni parovi

Lažni parovi ili **lažni prijatelji** (eng. *false friends*, *false pairs*, *deceptive cognates*, fr. *faux amis*) su oblikom slične reči koje pripadaju različitim jezicima, a čija se značenja razlikuju potpuno ili delimično (Hlebec 1997: 3). Newmark (1991: 83) ističe da je mogući uzrok pojave lažnih parova veliki broj reči iz klasičnih jezika (grčkog i latinskog), koje su u različitim jezicima nakon pozajmljivanja ušle s različitim značenjima ili su u njima razvile različita značenja, te se više ne odnose na istu sadržinu (npr. *ignorance* i *ignorisanje* od latinske osnove *ignor-*). Ponekad se radi o rečima jednog jezika koje je preuzeo drugi jezik, ali su u njemu poprimile drugačija značenja nego što su ih imale u prvom jeziku (Ivir 1985: 107).

Pošto jedna reč često ima više od jednog značenja, odnosi među lažnim parovima su različiti. Filipović (1986: 45) napominje da kada govornici elemente jednog jezika izjednačuju s elementima drugog jezika, zbog njihove sličnosti u obliku i/ili distribuciji, posredi je **međujezička identifikacija** (eng. *interlingual identification*).

Ivir (1985: 107-8) ističe četiri vrste semantičkih odnosa u parovima reči koje vezuje zajednički oblik. S jedne strane, to su pravi parovi sa jednakim značenjima (L1

= L2) – obično stručni nazivi, npr. *atom* – *atom*, *computer* – *kompjuter*, a s druge, lažni parovi, i to:

- (1) lažni parovi sa sasvim različitim značenjima ($L1 \neq L2$), npr. *eventually* – *eventualno*, *ambulance* – *ambulanta*,
- (2) lažni parovi sa delimičnim preklapanjem u značenju ($L1 < L2$ ili $L1 > L2$), kada reč u jednom jeziku ima šire ili uže značenje od reči u drugom jeziku, npr. *professor* – *profesor*, *isolation* – *izolacija*, i
- (3) izmišljeni parovi, kada se koriste reči u stranom jeziku po uzoru na reč u maternjem jeziku, bez proveravanja da li ta reč postoji u tom jeziku, kao npr. **absolvent* – *apsolvent*, **interpunction* – *interpunkcija*.

Primeri lažnih parova u prevodima svakako su rezultat brzopletog prevođenja sa kakvim se svakodnevno susrećemo, najčešće u medijima – u štampi, na radiju i televiziji, u filmovima; mada često ni obrazovanje ni znanje stranih jezika nisu garancija da prevodilac neće upasti u zamku i upotrebiti lažni par. Pojedini lažni parovi se lako uočavaju s obzirom da su im značenja potpuno različita, tako da ih samo neiskusni prevodilac neće prepoznati; međutim, kada je u pitanju delimično preklapanje značenja, onda i mnogo iskusniji prevodioci mogu pogrešiti. Jedan od razloga za to je što prevodilac delimičnu sličnost može shvatiti kao potpunu jednakost i potpunu zamenljivost u svim kontekstima, što je u jeziku redak slučaj (Ivir 1985: 106). Da bi izbegao lažno sparivanje, prevodilac mora znati da sličnost pravopisnog oblika nije nužno i sličnost sadržaja, da isti metajezički naziv može pokrivati pojmove koji nisu isti, te da slaganje nekih aspekata značenja nije garancija potpune identičnosti značenja (Ivir 1985: 106).

Evo nekoliko primera u kojima je oblik srpske reči naveo prevodioca da isti oblik upotrebi i u prevodu na engleski, iako im se značenja potpuno razlikuju. Ovi primeri nam pokazuju da takvi prevodioci ne proveravaju svoje prevode i automatski prevode rečima koje su po obliku istovetne u oba jezika. Svakako najnelogičniji prevod jeste prevod gotovog jela *punjena paprika*, koji glasi *stuffed paprika*. U engleskom jeziku, reč *paprika* ima drugačije značenje od reči *paprika* u srpskom, jer označava začim, a ne povrće, te je nelogično da je začim punjen. U srpskom jeziku *paprika* može označavati i začim i povrće, s tim da kada se odnosi na začim, predstavlja eliptičan oblik složenice *aleva paprika*, ali u engleskom postoje dve reči: *paprika* za začim i *(red / green / yellow) pepper* za povrće. Dobro je što je prevodilac pridev *punjen* preveo na adekvatan način (srećom, nije upotrebio *charged* ili *loaded*, s obzirom da su i ovo mogući prevodni ekvivalenti za *(na)punjen*, ali su specifični zbog svojih kolokata – *charge an accumulator / batteries* i *load a gun / a pistol*). Na isti propust nailazimo i u *red cut paprika* kao prevod sastojka *paprika crvena rezana*, umesto *cut red peppers*. Obrnut slučaj u kome je reč za povrće upotrebljena umesto reči za začim imamo u primeru – *crvena slatka paprika*, u kom se koristi reč *pepper* – *sweet red pepper*, umesto *sweet red paprika*.

Lažni kolokacijski par koji navodi i Ivir (1985: 128), *kuhinjska so* i *kitchen salt*, može se pronaći na pojedinim ambalažama. Prevodilac koji u prevodu na engleski jezik polazi od kolokacije *kuhinjska so* u srpskom, doći će doslovnim prevođenjem do lažnog kolokacijskog para **kitchen salt* umesto ispravne engleske kolokacije *table salt* ili *common salt* ili samo *salt*. Još jedan primer je srpska imenička sintagma *sterilisana jela u konzervi*, prevedena kao *sterilised meals in conserve*. Engleska

reč *conserve* obično se koristi u funkciji glagola, ali ako je u funkciji imenice, značenje joj nije konzerva, već džem sa komadićima voća. Prikladniji bi bio prevod poput *tinned* (BrE) *sterilised meals* ili *canned sterilised meals*.

Navedeni primeri lažnih parova uključivali su reči istog ili sličnog oblika koje postoje i u engleskom i u srpskom jeziku, ali se u njima različito ponašaju. Međutim, postoje i slučajevi koji svakako predstavljaju najveći propust, kada prevodilac prilikom prevoda na strani jezik, kojim pri tom ne vlada dobro, stvori leksički par u stranom jeziku po uzoru na reč svog maternjeg jezika, u punom uverenju, a bez proveravanja, da ta reč zaista postoji u tom stranom jeziku (Ivir 1985: 117). Tada se stvara tzv. izmišljeni par. Evo nekoliko takvih primera u kojima su prevodioci stvorili celu reč u engleskom po uzoru na reč u srpskom. Jedna od uobičajenih imenica na ambalaži je *neto*, prevedeno sa izmišljenim parom *netto*. Reč *netto* ne postoji u engleskom jeziku (mada u nekim jezicima postoji – npr. nemački, holandski, finski), pa je stoga potrebno prevesti sa *net weight* ili *net quantity*, jer upravo one označavaju neto težinu, tj. težinu bez ambalaže. Zatim, *natrijum* preveden kao *natrium* (reč u latinskom jeziku, dok se u engleskom uvek koristi reč *sodium*), pojačivač arome *natrijum-glutaminat* kao *natrium-glutamate*, ili *mononatrijum-glutaminat* kao *mononatrijum-glutamate*, umesto pravilnog *monosodium glutamate* ili skraćeno *MSG*, sladni ekstrakt *malteks* preveden je nepostojećom reči *maltex* umesto *malt extract*, *antioksidans* preveden kao *antioxidans* umesto *antioxidant*, ili *aromatizovano* kao nepostojeće *aromated* umesto *flavoured*.

Kao što smo videli, lažni par može neznanjem ili nepažnjom prevodioca da dovede do pogrešnog prevoda. Zbog toga je važno da postoji i adekvatno osposobljen lektor koji bi zasigurno ovaj propust primetio. Mala je verovatnoća da neko kontroliše natpise i tekstove na ambalaži i na srpskom jeziku, a još manje prevode na engleskom. Ilustrovani su formalni englesko-srpski lažni parovi, mada ne treba zanemariti ni sadržinske lažne parove, npr. *cover* – *prekrivati*, ali i *izveštavati*, odnosno lažne parove bez sličnosti po obliku sa delimičnim preklapanjem značenja. Kako Ivir (1985: 119) navodi, razlikovanje sinonimnih reči u stranom jeziku s vrlo finim značenjskim razlikama koje su u maternjem jeziku sve pokrivene istom leksičkom jedinicom težak je zadatak za prevodioca (npr. *otkriti* – *discover*, *uncover*, *unveil*, *reveal*, *disclose*). Postoji opasnost da prevodilac, kada prevodi sa maternjeg jezika na strani, šire značenje reči svog jezika (*otkriti*) prenese na reč stranog jezika (npr. *discover*) i da tu reč upotrebljava u značenjima koja se u tom stranom jeziku ostvaruju u nekim drugim rečima (Ivir 1985: 112).

Primer i formalnog i sadržinskog lažnog para predstavlja reč na srpskom *aroma*, koja u zavisnosti od značenja, može biti prevedena na engleski kao *aroma* (za prijatan miris) ili *flavour* (za ukus). U slučaju da se prevodi sintagma *bez dodataka konzervansa, veštačkih boja i aroma* prihvatljivo bi bilo prevesti i kao *no preservatives, artificial colours or flavours*, ako se misli na aromu kao ukus, što je i mnogo češće u srpskom, ili *no preservatives, artificial colours or aromas* ako su u pitanju dodatni mirisi. Ili, na primer, *pojačivač arome* može biti *flavour enhancer* i *aroma enhancer* u zavisnosti od značenja. Ignorisanje ili nepoznavanje ovog para i njegovih derivacionih oblika *aromatized* i *flavoured* dovelo je do neprihvatljivih prevoda poput:

▫ <i>aroma marelice</i>	<u>aroma</u> <i>apricot</i> (um. <i>apricot flavour</i>),
▫ <i>aromatizovano vanilinom</i>	<u>aromatized by vanillin</u> (um. <i>flavoured with vanillin</i>),
▫ <i>aromatizovano aromom vanile</i>	<u>aromatized by flavouring (of) vanilla</u> (um. <i>with vanilla flavour / with vanilla flavouring</i>),
▫ <i>aromatizovano prirodnom aromom</i>	<u>aromated with natural flavours</u> (um. <i>flavoured with natural flavours</i> ili samo <i>with natural flavours</i>),
▫ <i>aromatizovana prirodna mineralna voda sa ukusom limuna</i>	<u>aromatised natural mineral water with a lemon flavor</u> (um. <i>lemon-flavoured natural mineral water</i>).

4.2.2. Neadekvatno upotrebljene reči

Neadekvatna upotreba reči takođe se javlja u prevodima tekstova na ambalaži. Prevodi se na prvi pogled čine odgovarajućim, dok nijanse u značenju izbijaju na videlo kada je reč upotrebljena u određenom kontekstu, zato što se, u zavisnosti od konteksta, reč na srpskom ne menja, dok za datu reč na engleskom imamo više ekvivalenata koje koristimo za određenu situaciju. Kako Hlebec primećuje (1989: 129), potpuno podudaranje među korespondentima kada jedan termin u jeziku-cilju ima identično značenje vezuje se obično za stručne termine. To, naravno, nije pravilo, te bi neiskusne prevodioce trebalo upozoriti na to da i u oblasti terminologije ponekad ima polisemije i da se jedan isti termin može prevesti različito u zavisnosti od stručne oblasti ili konteksta u kojem je upotrebljen (Hlebec 1989: 129).

Na primer, reč *kesica* prevedena je na osam različitih načina: *bag*, *wrapping*, *envelope*, *package*, *packet*, *pack*, *packaging* i *packing*. Ove reči sadržinski slične mogu da dovedu do neprimerenih prevoda ako se prethodno ne utvrdi značenjski opseg svake od njih. *Longman Dictionary of Contemporary English* daje jasan pregled svih ovih reči i njihovih značenja. Prvi ekvivalent, *bag*, svakako je najčešći i najprihvatljiviji prevodni ekvivalent, jer označava ‘a container of flexible material, such as paper, plastic, or leather, that is used for carrying or storing items’, odnosno ima uopšteno značenje, te obuhvata sve vrste ambalaže (papirne, plastične i kožne). Drugi prevodni ekvivalent, *wrapping*, takođe je opšta reč za materijal za pakovanje, najčešće poklona; reč *envelope* uglavnom se koristi za pisma; reč *package*, koja je srodna sa srpskom reči *paket*, jer su sadržinski iste, a formalno slične, koristi se u američkoj varijanti engleskog jezika za papirnu i plastičnu ambalažu u kojoj se prodaju prehrambeni proizvodi (*a package of cookies*), dok je *packet* reč iz britanske varijante engleskog jezika za reč *pack* i označava plastičnu ili papirnu kutiju, kesu ili drugu ambalažu u kojoj se nalazi roba za prodaju, odnosno ima uže značenje (*a packet of biscuits*, *a packet of crisps*, *a cereal packet*, *a pack of cigarettes*). U američkom engleskom *packet* je papirni ili plastični paketić (na primer za kečap ili šećer), dok se u britanskom engleskom za to

značenje koristi reč **sachet**. Potom, **packaging** označava i materijal za pakovanje robe i proces pakovanja, dok se poslednji navedeni ekvivalent, **packing**, ne može upotrebiti u ovom kontekstu zato što mu je primarno značenje materijal za pakovanje, ali ne za robu već kao zaštita od oštećenja, a označava i sam proces pakovanja.

Najčešći odnos među leksičkim kategorijama u dva jezika zasigurno je delimično preklapanje značenja s obzirom da apsolutni ekvivalenti ne postoje, jer se jezički sistemi razlikuju, te su izvesna dodavanja ili oduzimanja komponenti značenja neizbežna (Baker 1992: 57). Iz tog razloga, prevodioci moraju stalno biti na oprezu, čak i kada su u pitanju svakodnevne reči zbog toga što one ne moraju biti adekvatne u različitim kontekstima, te je zbog toga neophodno proveriti njihova značenja i implikacije u jednojezičnom rečniku.

Naredni deo posvećen je analizi reči koje su neadekvatno upotrebljene. One su svrstane u tri podgrupe: (1) upotreba reči koje imaju užu opseg značenja od potrebnog, (2) upotreba reči koje imaju širi opseg značenja od potrebnog, i (3) upotreba neodgovarajućih kolokata.

4.2.2.1. Reči s užim značenjem u engleskom jeziku

Na gotovo svim proizvodima jasno je istaknut datum proizvodnje ili datum roka trajanja. Oni su obično utisnuti na ambalažu. Za eliptiranu rečenicu *datum proizvodnje otisnut / utisnut*, adekvatni prevodi bili bi *the production date stamped / printed / imprinted*, ali ne i *the production date sealed* s obzirom na to da ovaj glagol ima specifično značenje i ne odgovara ovom kontekstu, jer se isključivo koristi kada se stavlja pečat na dokumente da bi se potvrdila njihova verodostojnost. Neprimereno je ovo prevesti i glagolom **embossed** ako brojevi nisu ispupčeni, tj. ako su u ravni sa materijalom na kojem su utisnuti. Izvornim govornicima diskursno je neprihvatljiv i **impressed**, iako jedno od značenja ovog glagola jeste sinonim za **printed**, **stamped** i **imprinted**, mada se obično znak utisne na mekoj površini.

Pogledajmo još neke primere. U rečenici *It becomes a mush ideal for feeding your infants quickly and easily* (za *Dobićete idealnu kašicu kojom ćete brzo i lako nahraniti svoje mališane*), pravila i norme jezika ispoštovana su i primenjena, ali značenje reči **infants** uže je u poređenju sa izvornom reči *mališani*, koja se isključivo koristi za decu do 2 godine. Budući da je u pitanju keks koji nije namenjen samo deci do 2 godine, primerenije bi bilo prevesti imenicom **children**. Nadalje, imenička sintagma *an addition to the meal* za *dopuna svakodnevnoj ishrani* nije adekvatna, jer **meal** označava obrok, odnosno hranu koja se jede u određeno vreme ili za određenu priliku; stoga, bolje je prevesti kao **daily nutrition**.

Jedan energetske napitak *ne preporučuje se trudnicama i dojiljama*, što je prevedeno kao *not suitable for pregnant women and wet nurses*. Sintagma **wet nurses** danas se vrlo retko upotrebljava i, povrhu svega, označava ženu koja doji bebu neke druge žene. Ovaj prevod je nedavno promenjen, te je **wet nurses** zamenjeno adekvatnijim prevodom – **nursing women** (moguće je prevesti i kao **nursing mothers**). Potencijalni ekvivalenti za reč *dojilja* mogu biti i **breastfeeding mother / woman**, ali oni su nešto ređe u upotrebi.

Svi gorenavedeni primeri ilustruju pojavu u kojoj su dodata značenja, tj. intencije, i došlo je do preinterpretacije (Popović 1980: 493-494), odnosno **hiperseman-**

tizacije (Prčić 2005: 172), dok je odgovarajući termin na engleskom *overtranslation*. Drugim rečima, upotrebljeno je specifičnije umesto uopštenog značenja, jer reči u jeziku-cilju imaju više deskriptivnih i/ili asocijativnih obeležja od reči u jeziku-izvoru, odnosno imaju uže značenje.

4.2.2.2. Reči sa širim značenjem u engleskom jeziku

Newmark (1988: 34, 115) ističe da reči u L1 i njihovi ekvivalenti u L2 obično nemaju u potpunosti isti opseg značenja, te se tokom prevođenja često dodaju ili oduzimaju komponente značenja. Po njegovom mišljenju, reč u jeziku-izvoru obično ima specifičnije i uže značenje od reči u jeziku-cilju, pa stoga prevodilac ponekad mora dodati komponente značenja toj reči ne bi li dobio najbliži i najprimereniji prevodni ekvivalent. Dakle, upotrebljena reč ima šire značenje od potrebnog. Hlebec (1989: 105) navodi da su naučnici zapazili nekoliko tendencija koje ometaju prevodioca da se približi originalu u zadovoljavajućoj meri, a jedna od njih je biranje reči koja ima šire značenje od reči u izvoru.

Na primer, imenička sintagma *pšenične mekinje* prevedena je kao *bran*; međutim, ona treba da bude određenija, jer se mekinje mogu dobiti od svih žitarica, uključujući pšenicu, pirinač, kukuruz ili zob (dakle, u ovom slučaju trebalo bi *wheat bran*). Slično tome, *vinsko sirće* je *vinegar* umesto *wine vinegar*; iako se sirće najčešće dobija oksidacijom alkohola u vinu, moguće je koristiti i druga pića koja sadrže alkohol (npr. pivo, vino od jabuka itd.). Postoje *white / malt / fruit / cider vinegar*, da spomenemo samo nekoliko vrsta. I *sirćetna kiselina* je takođe prevedena kao *vinegar* umesto *acetic acid*, poznata i kao *ethanoic acid*. Zatim, (*osnovne*) *sirovine* prevedeno je kao *content*, reč koja označava količinu neke supstance u smesi, te bi ova imenica morala biti upotrebljena u množini, ali i tada bi bila opštija nego očekivano *ingredients*, jer ova imenica ima određenije značenje (sastojak za pripremanje hrane). Ili, na primer, *100 g gotovog pirea* je *100 g of puree*, *krompir pire u prahu* je *potato puree powder*, ali u engleskom postoje različiti nazivi za pasiranu hranu, te se tako *krompir pire* prevodi kao *mashed potatoes*, *krompir pire u prahu* je *mashed potato flakes*, a *pire od paradajza* je *tomato purée*.

Evo još nekoliko primera:

▫ <i>aroma pilećeg mesa</i>	<i>flavour</i> um. <i>chicken flavour</i> ,
▫ <i>ekspandirani pirinač</i>	<i>expanded grains</i> um. <i>expanded rice</i> ,
▫ <i>lešnik i voće</i>	<i>fruit and nut</i> um. <i>hazelnuts</i> ,
▫ <i>mleveni šećer</i>	<i>sugar</i> um. <i>powdered sugar</i> ,
▫ <i>prehrambena veštačka boja</i>	<i>color</i> um. <i>artificial food colour / artificial food dye</i> ,
▫ <i>testenina sa dodacima</i>	<i>alimentary pasta with addition</i> um. <i>with additional ingredients / with additives</i> ,
▫ <i>usitnjeno meso oslića</i>	<i>hake</i> um. <i>hake fillets</i> ,
▫ <i>dinstati uz intenzivno mešanje</i>	<i>cook while stirring constantly</i> um. <i>stew</i> ,
▫ <i>upotrebljivo do datuma utisnutog</i>	<i>best before date indicated / marked</i> um. <i>stamped</i> ili <i>printed</i> .

U svim navedenim primerima reči u L2 imaju manje deskriptivnih obeležja nego reči u L1 i opštije su od izvornih reči, te da bi bile adekvatne moraju biti određene. Ova pojava naziva se podinterpretacija zato što se oduzimaju komponente značenja (Popović 1980: 493-494), odnosno **hiposemantizacija** (eng. *undertranslation*).

4.2.2.3. Izbor kolokata

Kolocirati znači stavljati reči zajedno u uzajamne semantičke odnose tako da jedna leksička jedinica u izvesnom smislu određuje značenje druge leksičke jedinice s kojom kolocira (Ivir 1985: 127). Prčić (1997: 116) definiše kolokaciju kao sadržinsku, funkcijsku, a delom i formalnu celinu, koja predstavlja „uobičajen, a ponekad i redovan, dvočlani spoj jedne lekseme s nekom drugom, po pravilu unutar određene sintaksičke jedinice – sintagme ili nešto ređe rečenice“. Te lekseme, koje u sklopu date kolokacije jedna s drugom kolociraju u oba smera, nazivaju se kolokatima. Drugim rečima, kolokacija se sastoji iz dva člana – primarnog kolokata, koji nastupa kao težište kolokacije i glavni je nosilac značenja, i sekundarnog kolokata, koji ga pobliže određuje ili opisuje (Prčić 1997: 116, 118), npr. *strong tea, heavy rain, hugely successful, to make a decision* itd.

Pravila o kombinovanju leksema, u koje spadaju kolokacijska, semotaktička pravila ili selekciona ograničenja (Hlebec 1989: 31), gotovo uvek su različita u različitim jezičkim sistemima. Ivir (1985: 127) napominje da pravila koja određuju načine kolokacijskog vezivanja leksičkih jedinica nisu eksplicitno navedena ni za jedan jezik, ali svaki izvorni govornik intuitivno zna koje su kolokacije za njegov jezik prihvatljive, a koje nisu. Pošto su kolokacijska pravila specifična za svaki pojedinačni jezik, a obrasci u različitim jezicima nisu uvek isti, niti su predvidljivi, razumljivo je da će prevodilac koji sledi obrasce svog maternjeg jezika na stranom jeziku neminovno grešiti u onim slučajevima u kojima se kolokacijska pravila u ta dva jezika ne poklapaju (Ivir 1985: 127). U prevodu na strani jezik opasnost od neodgovarajućeg kombinovanja pod uticajem maternjeg jezika znatno je veća, jer je prevodiočev intuitivni osećaj za prihvatljive leksičke kombinacije mnogo slabiji u stranom jeziku nego u maternjem, pa je stoga u tom slučaju neophodno prevodna rešenja proveriti u priručnicima i rečnicima ili konsultovati se sa izvornim govornicima da bi se izbegli nepravilni i neprihvatljivi oblici. Na primer, izvornom govorniku srpskog jezika neće se dogoditi da proizvede neprihvatljive sklopove **jato ovaca* ili **stado ptica*, ali će se zato lako dogoditi izvornom govorniku engleskog jezika kad prevodi na naš jezik (Ivir 1985: 106).

Ivir (1985: 106) ističe da se prevodilačke greške uzrokovane lažnim sparivanjem jezičkih jedinica lako mogu predvideti, i to na sledeće načine:

1. prevodilac će zadržavajući isti oblik pogrešiti u prevodenju s maternjeg na strani i sa stranog na maternji kad se značenja oblikom sličnih jedinica sasvim razlikuju, npr. *eventually* – *eventualno*,
2. kad jezička jedinica maternjeg jezika pokriva šire značenjsko područje nego jedinica stranog jezika, mogu se očekivati greške u prevodu na strani jezik, npr. *objekt* – *object, project, facility, vessel*,

3. kad jezička jedinica maternjeg jezika pokriva uže značenjsko područje nego jedinica stranog jezika, mogu se očekivati greške u prevodu na maternji jezik, npr. *officer* – *policajac*, *funkcioner*, *referent*.

Leksičke jedinice dvaju jezika mogu imati isto primarno značenje i identičan semantički sadržaj, ali ne nužno i isto kombinovanje – na primer, pridevi *deep* i *dubok* su korespondenti u engleskom i srpskom jeziku pošto imaju istu definiciju za primarno značenje; međutim, uobičajene kolokacije se razlikuju – *deep / high grass* i *visoka trava*, ali ne **duboka trava* (Hlebec 1989: 33). Važno je znati da značenje nije uvek primarno kada su u pitanju kolokacijski sklopovi, jer reči koje predstavljaju sinonime obično imaju različiti kolokacijski opseg, tj. kolociraju sa različitim leksemama (Baker 1992: 47) i različit kolokacijski potencijal, odnosno mogućnost kombinovanja s drugim rečima i stvaranja manje ili više čvrstih leksičkih sklopova (Ivir 1985: 108). Drugim rečima, sve dok se ne ispituju svi kolokacijski odnosi i čitav skup leksema koje su povezane, postoji opasnost da dođe do lažnog sparivanja, te se zbog obima i iscrpnosti takvih kolokacijskih popisa mogućnost pojave kolokacijski uslovljenih lažnih parova u prevodenju ne može nikad unapred isključiti (Ivir 1985: 127). Nepoštovanje kolokacijskih pravila jezika-cilja i doslovno prevodenje kolokacijskih sklopova rezultira neprihvatljivim prevodom (Ivir 1985: 128, Baker 1992: 53).

Kolokacije, koje se mogu shvatiti kao minimalni kontekst (Hlebec 1989: 15), i pravila leksičkog slaganja u engleskom jeziku moraju se poštovati. Sama analiza semantičkog sadržaja nije dovoljna, jer čak i onda kad je semantički sadržaj dveju leksičkih jedinica u dva jezika identičan, to nije garancija da će im i kolokacijski opseg biti identičan, zbog čega prevodilac uvek mora biti spreman da proveriti svoja prevodna rešenja.

Hlebec (1989: 121) navodi da je prevod doslovniji ukoliko se više pridržava sledeća tri načela:

1. da se za jedinicu prevodenja uzima reč/morfema uz poštovanje izvorne vrste i reda reči,
2. da se prevodi primarno leksičko ili gramatičko značenje date reči/morfeme,
3. da se za ekvivalent uzme ona reč/morfema čije primarno značenje najpotpunije odgovara primarnom značenju reči/morfeme u izvorniku.

Jasno je da doslovni prevodi najčešće dovode do lažnog sparivanja u kolokacijskim sklopovima s obzirom da jedan jezik u raznim kolokacijama zadržava istu leksičku jedinicu, a drugi svaki put zahteva drugačiju leksičku jedinicu (Ivir 1985: 128). S druge strane, Baker (1992: 50, 52) smatra da kolokacija može biti manje ili više uobičajena, odnosno da ne postoji nemoguć spoj kolokata, te i kolokacijski opseg nije stalan i nepromenljiv, pošto reči privlače nove kolokate. Tako je, recimo, moguće da su neke kolokacije neuobičajene u svakodnevnom govoru, ali sasvim prihvatljive u određenim registrima. Newmark (1988: 213-4) ističe da je stepen kolokabilnosti povezan sa pojmom prirodnosti i diskursne prihvatljivosti, te je pronalaženje najprirodnijih, a ne samo prihvatljivih kombinacija jedno od najvažnijih problema prilikom prevodenja. Zamku koju je teže izbeći predstavljaju kolokacije koje se mogu prevesti doslovno, ali koje tako doslovno prevedene nemaju onaj stupanj prirodnosti i idiomatičnosti kao njihove varijante koje ne slede kolokacijski obrazac prevodiočevog maternjeg jezika i zato mu većinom ostaju nedostupne (Ivir 1985: 128).

Šest osnovnih strukturnih tipova kolokacija su (prema Prčić 1997: 118):

- imenica + glagol – *the heart beats, stars twinkle,*
- glagol + imenica – *gain experience, break a record,*
- pridev + imenica – *unbearable heat, a convincing victory,*
- glagol + prilog – *translate literally, work hard,*
- prilog + pridev – *mutually exclusive, hugely successful,*
- imenica + of, genitiv + imenica – *a bar of chocolate, a knob of butter.*

Najčešće kolokacije su one koje sadrže imenicu kao primarni kolokat, tj. kolokacije tipa pridev + imenica, imenica + imenica i glagol + imenica (Newmark 1988: 212).

Evo, najpre, jednog primera koji ukazuje na propuste u upotrebi kolokacija strukturnog tipa glagol + imenica. Jedan proizvod, kako se navodi, *ima jako široku primenu*, a prevedeno je reč za reč kao *(it) enjoys a very wide use*; međutim, ova kolokacija strukturnog tipa glagol + imenica, *enjoy + use*, gotovo da se nikad ne upotrebljava u engleskom jeziku. Očekivana i prihvatljivija alternativa bila bi *it is widely used* ili *it has a large array of uses*. Dalje, *mutite mikserom* prevedeno je na više načina, sa glagolima *mix, blend, whip* ili glagolom i imenicom *use a mixer*, dok je ekvivalent *stir with a mixer* moguć, ali je dosta retko u upotrebi, upravo zato što glagol *stir* označava mešanje tečnosti obično kašikom ili kutlačom, te otuda tipični kolokacijski spojevi za ovaj glagol jesu *stir the soup / the drink / the paint*. Zatim, rečenica *Chocolate gives you strength and delicious pleasure* kao prevod srpskog originala *Čokolada vam daje snagu i dobro raspoloženje* sadrži neodgovarajuću kolokaciju sa pridevom *delicious*, koji treba zameniti sa *great*.

Za uslove skladištenja naišlo se na dva prevoda: *storing conditions* i *storage conditions*. Oba su prihvatljiva, ali je znatno rasprostranjeniji drugi navedeni prevod, jer je kolokacija tipa imenica + imenica prirodnija u ovom slučaju od kolokacije tipa pridev + imenica. *Pasirani paradajz* je preveden kao *mashed tomato* umesto uobičajenog *tomato purée* ili *tomato paste*; (proizvod na bazi) *makrobiotike* preveden je kao *product based on macrobiotical components* umesto *produced with macrobiotic ingredients*; sredstva za narastanje su *leaving agent* umesto *leavening agent*; zrelost plodova je *fruitful ripeness* umesto *fruit ripeness*; jezgrasto voće je *kernel fruit* umesto *tree nuts*, čokoladna masa je *chocolate mass* umesto *chocolate liquor*, poznat i kao *cocoa liquor* i *cocoa mass*.

Evo još nekoliko primera:

▫ <i>biljna mast</i>	<i>plant fat</i> (um. vegetable fat),
▫ <i>cvekla</i>	<i>red-beet</i> (um. beetroot),
▫ <i>delimično kvan pirinač</i>	<i>partly cooked rice</i> (um. semi-cooked rice),
▫ <i>hidrogenizovana biljna mast</i>	<i>hydrogenated vegetal fat</i> (um. hydrogenated vegetable fat),
▫ <i>hidrogenizovana biljna mast</i>	<i>hydrogenized vegetable fat</i> (um. hydrogenated vegetable fat),

▫ <i>karakteristična aroma</i>	<u>typical</u> <i>aroma</i> (um. characteristic aroma),
▫ <i>kašasti sok od povrća</i>	<u>rich</u> <i>vegetable juice</i> (um. thick / pulpy vegetable juice),
▫ <i>kuvano jelo</i>	<u>boiled</u> <i>dish</i> (um. cooked dish),
▫ <i>masni biskvit</i>	<u>greasy</u> <i>biscuit</i> (um. lard biscuit),
▫ <i>negazirana voda</i>	<u>non-gas</u> <i>water</i> (um. non-carbonated water),
▫ <i>ovsene pahuljice</i>	<i>oatmeal flakes</i> (um. rolled oats),
▫ <i>poboljšivač ukusa</i>	<u>taste</u> <i>enhancer</i> (um. flavour enhancer),
▫ <i>pojačivač arome</i>	<i>aroma</i> <u>intensifiers</u> (um. aroma enhancer),
▫ <i>po zaštićenoj tehnologiji</i>	<i>under</i> <u>registrated</u> <i>technology</i> (um. under registered technology),
▫ <i>sa ukusom narandže</i>	<i>with orange</i> <u>taste</u> (um. with orange flavour),
▫ <i>sa visokim sadržajem mleka</i>	<i>with high</i> <u>containing</u> <i>of milk</i> (um. with high milk content),
▫ <i>sredstva za narastanje</i>	<u>rising</u> <i>agent</i> (um. raising agent),
▫ <i>sredstvo za tretiranje brašna</i>	<i>flour</i> <u>treating</u> <i>agent</i> (um. flour treatment agent),
▫ <i>zemlja porekla: Srbija</i>	<u>land of origin</u> : <i>Serbia</i> (um. country of origin),
▫ <i>obezbeđuju zdravlje</i>	<u>ensure</u> <i>health</i> (um. improve your health),
▫ <i>preporučuje svima bez ograničenja</i>	<i>recommended for everyday</i> <u>consummation</u> (um. recommended for everyday use).

Za kakao delove javlja se šest različitih prevoda, od kojih je prvi navedeni kolo-kacijski najadekvatniji: *cocoa solids*, *cocoa components*, *cocoa matters*, *cocoa parts*, *cocoa portions*, *cocoa*. Imenica + predložka konstrukcija *u prahu* prevodi se ili kao *powdered* + imenica ili kao imenica + *powder*. Tako je, recimo, prihvatljivo *beli luk u prahu* prevesti na oba načina: *garlic powder* i *powdered garlic*, ali je prvi oblik daleko češći u upotrebi. U tabeli se navodi još takvih primera (znak ^m označava moguću, ali ređu kombinaciju, dok ^x označava teoretski moguću kombinaciju koja se gotovo nikad ne upotrebljava):

<i>belance u prahu</i>	<i>egg white powder</i> , ^m <i>powdered egg whites</i>
<i>čokolada u prahu</i>	<i>chocolate powder</i> , ^x <i>powdered chocolate</i>

<i>crni luk mleveni</i>	<i>onion powder, *powdered onion</i>
<i>jaja u prahu</i>	<i>egg powder, powdered eggs</i>
<i>kakao prah</i>	<i>cocoa powder, *powdered cocoa</i>
<i>krompirov skrob u prahu</i>	<i>potato starch powder, *powdered potato starch</i>
<i>kukuruzni skrob u prahu</i>	<i>corn starch powder, *powdered corn starch</i>
<i>mleko u prahu</i>	<i>milk powder, powdered milk</i>
<i>paradajz u prahu</i>	<i>tomato powder, *powdered tomato</i>
<i>šećer u prahu</i>	<i>*sugar powder, powdered sugar</i>
<i>sir u prahu</i>	<i>cheese powder, *powdered cheese</i>
<i>surutka u prahu</i>	<i>whey powder, *powdered whey</i>
<i>žumance u prahu</i>	<i>egg yolk powder, ^mpowdered egg yolk</i>

Primećuje se da je, izuzev *powdered sugar*, znatno prihvatljivija i prirodnija kombinacija tipa imenica + imenica. Iako je kolokacijski potencijal, tj. mogućnost kombinovanja sa drugim rečima, nepredvidljiv, jasno je da je moguće stvoriti manje ili više čvrste i frekventne leksičke sklopove. Ovde je ilustrovano uobičajeno javljanje reči koje ne mora biti identično u dva različita jezika.

Na kraju, *dozvoljeni dnevni unos* preveden je doslovno pod uticajem srpskog jezika kao *allowed daily intake*, dok je prirodnija i prihvatljivija kombinacija 'recommended daily intake', otuda i akronim RDI. Za *preporučeni dnevni unos (PDU)* koriste se još i *percent daily values* i *recommended daily / dietary allowance (RDA)*, koji će najverovatnije ubuduće biti *dietary reference intake (DRI)*. Na jednom proizvodu upotrebljen je pravilan akronim *RDA*, ali ne i njegovo objašnjenje *recommended daily average*.

4.2.3. Ustaljeni izrazi

S obzirom na ograničen broj leksičkog materijala koji se pronalazi na ambalaži prehrambenih proizvoda, najveća sumnja u stručnost prevodilaca i kvalitet prevoda javlja se kada se uzmu u obzir uobičajeni i tipični izrazi koji se javljaju na gotovo svakom proizvodu. Oni po svojoj funkciji imaju status termina, jer se uvek prevode na isti način, te je pronalaženje termina koji se za tu svrhu koristi u engleskom jeziku krajnje jednostavno, stoga čudi veliki broj različitih prevoda za pojedine takve izraze. Verovatno najveći broj mogućih, ali ne podjednako prihvatljivih, prevodnih ekvivalenata pronađen je za *upotrebljiv(o) do*, odnosno za *rok trajanja* proizvoda. Najprirodniji i najadekvatniji prevodni ekvivalenti bili bi *best before, use before / by (best before* označava datum posle kog se proizvod može upotrebiti još neko vreme, mada se njegov sastav i kvalitet mogu promeniti, dok

use by označava datum posle kog se proizvod ne sme koristiti, jer u protivnom može biti opasan po zdravlje), *expiry date*, *shelf life*, i eventualno, adekvatni ali dugi prevodi, *best if used by (before)* ili *to be used by*. Pored navedenih prevoda, na ambalaži su se javili i za ove potrebe neodgovarajući ekvivalenti poput imperativa *better use before*, zatim negramatičnog *best used before*, kao i *usable on the date* i *usable up to* (um. by). *Neto* (količina, masa, sadržaj, težina, zapremina) prevedena je takođe na više načina. U tabeli su prikazani svi pronađeni ekvivalenti:

<i>neto</i>	<i>net weight, net wt.</i> <i>*nett weight</i> <i>*net</i> <i>*netto</i> <i>*net content, *net cont.</i>
<i>neto količina</i>	<i>net quantity</i> <i>*net amount</i> <i>*net content</i>
<i>neto masa</i>	<i>net weight</i>
<i>neto sadržaj</i>	<i>net contents</i>
<i>neto zapremina</i>	<i>*net volume</i>

Kao što se može primetiti, neki od prevoda nisu pravilni ekvivalenti (obeleženi su znakom *). Najprihvatljiviji prevod svakako je *net weight (net wt.)*, a mogući su i *net contents* i *net quantity*. Neadekvatni prevodi su svi ostali navedeni – najpre, imenica *netto* koja predstavlja nepostojeću reč u engleskom; imenica *net* koja samostalno upotrebljena ne označava neto količinu; zatim *net amount* i *net volume* koje predstavljaju termine iz oblasti ekonomije, kao i *net content (net cont.)*, gde je imenica *content* upotrebljena u jednini umesto u množini⁴.

Još jedna uobičajena sintagma je *energetska vrednost* i *hranljiva / nutritivna vrednost* proizvoda. *Energetska vrednost* prevedena je sa šest različitih, ali prihvatljivih ekvivalenata: *energy*, *energy value*, *energetic value*, *nutritional value*, *nutrition facts*, *total energy*. *Hranljiva / nutritivna vrednost* prevedena je na više načina. U tabeli su u levoj koloni prikazani odgovarajući ekvivalenti, a u desnoj koloni oni kolokacijski neodgovarajući:

DA	NE
<i>nutrition facts</i>	<i>*<u>nutritional</u> facts</i>
<i>nutritional information, nutrition information</i>	
<i>nutritional value</i>	<i>*<u>nutrition</u> value</i>
<i>nutritive value</i>	<i>*<u>nutritional values</u></i>

⁴ O upotrebi kategorije broja kod imenica više reči biće u odeljku o propustima na nivou gramatike.

Nadalje, još jedna uobičajena imenica na ambalaži je i *uputstvo* / *upotreba*, odnosno uputstvo za pripremanje i način pripreme. Sledi tabelarni prikaz svih prevodnih ekvivalenata u korpusu:

<i>način pripremanja / pripreme</i>	<i>instructions</i> <i>?suggested method</i> <i>*cooking instruction</i>
<i>preporuka za pripremanje</i>	<i>*recommendation for preparation</i>
<i>priprema / pripremanje</i>	<i>*direction</i> <i>?directions</i> <i>?preparation</i>
<i>upotreba</i>	<i>?use</i> <i>?usage</i> <i>?preparation</i>
<i>uputstvo</i>	<i>*instruction</i> <i>instructions</i> <i>cooking instructions</i> <i>?directions</i> <i>*instruction for use</i>
<i>uputstvo za pripremanje / pripremu</i>	<i>instructions</i> <i>?instructions for preparation</i> <i>cooking instructions</i> <i>?usage</i> <i>?preparation</i>
<i>uputstvo za upotrebu</i>	<i>instructions</i>

Neprihvatljive su sve reči obeležene zvezdicom (*), i to *direction*, *instruction*, *instruction for use* i *cooking instruction*. Naime, ove imeničke sintagme u značenju uputstva moraju biti upotrebljene u množini, odnosno kao *instructions* ili *directions*. Međutim, prva asocijacija za imenicu *directions* je objašnjenje kako doći do nekog određenog mesta, pa bi najbolje bilo imenicu modifikovati u *directions for use* ili je zameniti ustaljenim izrazom *instructions for preparation* ili imenicom *instructions*. Zatim, *preporuka za pripremanje* ne može biti *recommendation for preparation*, već ili *instructions*, ako se govori o uputstvu za pripremanje, ili *serving suggestion*, ako se govori o predloženom načinu za serviranje.

Granični prevodi označeni su znakom pitanja (?). Značenja imenica 'use' i 'usage' se razlikuju, te se imenica *use* koristi u značenju upotrebe uopšte, dok se *usage* ograničava na upotrebu jezika. Međutim, za potrebe termina koji se koristi na ambalaži najprikladniji prevod bila bi već spomenuta imenica *instructions*. Imenica

preparation označava ‘the process of preparing something’ (LDOCE), odnosno sam proces pripremanja, te ne bi bila adekvatna kao prevod za *uputstvo*.

Kada se opisuje priprema napitka, npr. čaja ili kafe, obično se taj opis završava rečima *po želji dodati šećer* ili *zasladiti po želji* / *po sopstvenom ukusu*. Svi dole navedeni prevodni ekvivalenti predstavljaju odstupanje u većoj ili manjoj meri od najadekvatnijeg rešenja *sweeten with honey or sugar to taste* ili *add sugar to taste*:

- *Add as much sugar as you wish to tea.*
- *Add some sugar as per taste / according to taste.*
- *Add sugar if you prefer.*
- *...depends on personal taste.*
- *Put sugar if you wish.*
- *Sweeten with honey or sugar to your own taste.*

Potom, pojedini proizvodi su *pakovani u zaštitnoj / zaštićenoj atmosferi*, a prevodi ovog eliptiranog oblika pasiva bili su:

<i>Pakovano u zaštitnoj atmosferi.</i>	<i>Packed in a controlled atmosphere.</i>
<i>Pakovano u zaštićenoj atmosferi.</i>	<i>*Packaged in a <u>protective</u> atmosphere.</i>
<i>Pakovano u zaštitnoj atmosferi.</i>	<i>*Packed in <u>protected</u> atmosphere.</i>
<i>Pakovano u zaštitnoj atmosferi.</i>	<i>*Packed in a protective <u>environment</u>.</i>
<i>Pakovano u zaštitnoj atmosferi azota.</i>	<i>*Packed in controlled nitrogen <u>environment</u>.</i>

Oba glagola *packed* i *packaged* prihvatljiva su u ovom slučaju, ali je imenica *atmosphere* adekvatnija za ovaj kontekst od imenice *environment*, dok je za pridjev *zaštitna* najbolje koristiti *controlled*, jer on kolocira sa imenicom *atmosphere* i označava način na koji se pakuju pojedini proizvodi da bi duže bili sveži. Drugim rečima, prvi navedeni prevod predstavlja optimalno najbolje rešenje.

Na kraju, izraz *za 3 obroka / za 3 tanjira supe* preveden je reč za reč *for 3 plates of soup*, umesto prirodnijeg *for 3 servings*, dok je predložka sintagma *bez (dodataka) konzervansa* prevedena na nekoliko različitih načina, iako bi najprirodnije bilo ‘no preservatives’: od potpuno neadekvatnih – *without preserving agents* i *with-out preservers*, preko delimično adekvatnih – *free from preservatives* i *with-out preservatives*, do adekvatnih ali neekonomičnih – *no preservatives added*, *contains no preservatives* i *does not contain preservatives*.

4.2.4. Neprecizni prevodi reči i izraza

U ovom odeljku pažnja se posvećuje izboru reči koji dovodi do nepreciznih prevoda. Jedan od razloga pojave ovakvih prevoda svakako je nekorišćenje jednojezičnih rečnika ili samo korišćenje srpsko-engleskog rečnika bez dodatnih provera, iako je poznato da dvojezični rečnici neretko pružaju informacije ograničenog kvantiteta i spornog kvaliteta i sadrže zastarele spiskove odrednica kojima nedostaju nove reči i

značenja (Prčić 2005: 199). Retko se sreće odnos među leksičkim jedinicama dvaju jezika kada jednoj reči u jednom jeziku odgovara samo jedna reč u drugom jeziku, i pogrešnu sliku daju oni rečnici koji za jednu reč jednoga jezika daju jednu ili najviše dve reči kao ekvivalente u drugom jeziku (Ivir 1985: 72).

Usled nepoznavanja engleskih reči, a ujedno i nemara i nebrige da se njihova značenja provere u rečniku, javlja se veliki broj nepreciznih prevoda u kojima se poruka na jeziku-izvoru ne prenosi ili se prenosi pogrešno. Na primer, ako je sastojak čaja *jabuka-plod*, prevod na engleski ne može biti *apple peel* već *apple* ili *apple fruit*. Na istom proizvodu nalaze se sledeća uputstva (koja su nepravilno preveli kao *direction*): *za pripremu 1 l stavite 3 vrećice*, a potom sledi engleska verzija *to make one pint, add 3 tea bags*. Mere koje se koriste u Velikoj Britaniji i Americi različite su od onih koje koriste evropske zemlje, te je stoga bitno proveriti koje su to britanske ili američke mere ekvivalentne evropskim. Dovoljno je pogledati u jednojezičnom rečniku i naći da je *pint*, odnosno *pinta*, mera za tečnost približno jednaka polovini litre (tačnije 0,568 l u Velikoj Britaniji, odnosno 0,473 l u Americi). Newmark (1988: 218) predlaže da se, osim u slučajevima kada postoje jaki kontraargumenti, evropske mere (litar, kilometar, kilogram i dr.) usaglase sa sistemom zvaničnih mera u Velikoj Britaniji (tzv. *Imperial system*) i prebace u odgovarajuće jedinice mere za dužinu, težinu itd. (*pint, mile, pound* i dr.). To se odnosi i na proizvode, jer uprkos tome što su 2008. godine pojedine zemlje zvanično prešle na metrički sistem, i dalje se zajedno sa njima koriste i „stare“ mere.

Izgleda kao da je i merenje vremena drugačije, pa je kod uputstva za pripremanje paniranih ribljih štapića, originalni tekst *nakon nekoliko minuta okrenite ih*, dok prevod glasi *turn them over immediately*. Sledi lista ostalih zabeleženih nepreciznih prevoda, sa predloženim prihvatljivijim ekvivalentima u zagradi:

▫ <i>celer koren, peršun koren</i>	<i>celery, parsley</i> (um. <i>celery root, parsley root</i>),
▫ <i>čajno pecivo sa kakao prelivom</i>	<i>tea biscuits with compound</i> (um. <i>chocolate-covered tea biscuits / tea biscuits with chocolate coating</i>),
▫ <i>čokoladni preliv</i>	<i>chocolate</i> (um. <i>chocolate coating / chocolate topping</i>),
▫ <i>ekstrakt slada</i>	<i>malt essence</i> (um. <i>malt extract</i>),
▫ <i>filovano čajno pecivo sa kakao prelivom</i>	<i>cocoa-coating filled tea biscuit</i> (um. <i>filled tea biscuits with chocolate coating / chocolate topping</i>),
▫ <i>humektant</i>	<i>humectate</i> (um. <i>humectant</i>),
▫ <i>jedan litar mlake vode</i>	<i>1l of boiling water</i> (um. <i>lukewarm water</i>),
▫ <i>kokošija kocka</i>	<i>chicken bouillon</i> (um. <i>chicken bouillon cubes</i>),

▫ <i>koncentrat paradajza</i>	<i>tomato <u>paste</u></i> (um. tomato concentrate),
▫ <i>koncentrisani voćni koktel jabuke</i>	<i>concentrated <u>blueberry fruit juice</u></i> (um. concentrated apple fruit juice),
▫ <i>moгуći alergeni</i>	<i>possible <u>allergic matter</u></i> (um. possible allergens),
▫ <i>mutni voćni sok od pomorandže</i>	<i><u>pure orange juice</u></i> (um. cloudy orange juice),
▫ <i>nemasni kakao prah</i>	<i><u>fat-reduced cocoa powder</u></i> (um. fat-free cocoa powder),
▫ <i>pšenični griz</i>	<i><u>granular wheat flour</u></i> (um. (wheat) semolina),
▫ <i>šećerni preliv</i>	<i><u>compound chocolate</u></i> (um. sugar coating / sugar glaze),
▫ <i>sveži kvasac</i>	<i><u>natural yeast</u></i> (um. fresh yeast),
▫ <i>dodajte griz, <u>prezle</u> i sl.</i>	<i><u>add grits, toast etc.</u></i> (um. breadcrumbs / croutons / toast squares),

Jedna vrsta keksa je *poželjna u dnevnoj ishrani svakog deteta*, a prevod na engleski glasi *(it) is needed in daily alimentation of every child*. U ovoj rečenici uočavaju se dva propusta: prvo, particip prošli glagola ‘need’ značio bi da je keks neophodan, čime bi promenio izvorni tekst na kome stoji da je keks poželjan, a drugo, imenička sintagma *daily alimentation* ima hronolekatsko obeležje ZASTARELO (up. Prčić 1997: 65), odnosno danas se ne koristi. Najprimereniji prevod u ovom slučaju bio bi *(it) should be used in daily nutrition of every child*. Potom, u uputstvu za upotrebu smrznutog povrća navodi se sledeće: *Proizvod pripremati kao sveže povrće bez prethodnog odmrzavanja*, a prevod je dvosmislen – *Use the product as fresh vegetables in unfrozen state*, jer predložka sintagma može biti dopuna imenici *product* ili imenici *vegetables*. Naredni primer predstavlja opis gotovog jela. U pitanju je *mesni preliv za špagete*, koji je preveden kao *meat overflow with spaghetti* umesto *meat topping* ili *spaghetti with meat sauce*. Još jedan primer nemarnog prevođenja uočava se u prevodu sastojka – tako je *pšenično ulje wheat starch* umesto *wheat oil*, a *biljna mast* je prevedena kao *vegetable oil* umesto *vegetable fat*.

Pored već spomenutog primera sa imenicom *kesica* i njenim različitim prevodi-ma, na tekstovima na ambalaži primećuje se i prevodiočev nemar da uporedi značenja reči u dva jezika i shodno tome adekvatno ih prevede. Tako se, recimo, ne uočava razlika u upotrebi između imenica *obrok, jelo, porcija* i *posluž enje* na srpskom i njegovih mogućih ekvivalenata na engleskom – imenica *meal, dish, serving, helping* i *portion*. Imenica *meal* označava obrok, odnosno hranu koja se jede u određeno vreme (*breakfast, brunch, lunch, dinner, supper*) ili za određenu priliku (*picnic, barbe-*

cue, banquet, feast). Imenica *dish* označava jelo, odnosno hranu pripremljenu i serviranu na određen način, a kao deo obroka možemo imati *main dish* ili *side dish*. Na kraju, imenica *serving* označava količinu hrane koja je dovoljna za jednu osobu; imenica *helping* označava jedno posluženje hranom, a *portion* je isto posluženje, ali kao porcija u restoranu (*LDOCE*). U svim doleavedenim primerima, ove lekseme nisu pravilno upotrebljene, te se u zagradi navode lekseme koje su u tom kontekstu odgovarajuće:

▫ <i>dopuna svakodnevnoj ishrani</i>	<i>an addition to the <u>meal</u></i> (um. daily nutrition),
▫ <i>jela od povrća</i>	<i><u>meals from</u> vegetables</i> (um. vegetable dishes),
▫ <i>3 porcije</i>	<i>3 <u>helpings</u></i> (um. servings),
▫ <i>4 tanjira supe</i>	<i>4 <u>portions</u></i> (um. servings),
▫ <i>za 83 obroka</i>	<i>for 83 <u>meals</u></i> (um. servings),
▫ <i>za zgušnjavanje variva</i>	<i>for thickening <u>meals</u></i> (um. for thickening (cooked) vegetables),
▫ <i>dodajte 1 kašičicu začina na 1 obrok</i>	<i>add 1 teaspoon of spice per <u>portion</u></i> (um. dish),
▫ <i>... poboljšava ukus jelima sa mesom</i>	<i>... improves the taste of <u>meat meals</u></i> (um. meat dishes, ili samo meat),
▫ <i>... služi i kao dodatak raznim jelima: krem supe, sosovi, variva i dr.</i>	<i>It is used as an <u>additive</u> to various <u>meals</u>: cream soups, sauces, vegetables, etc.</i> (um. It can be added to various dishes).

Spomenimo još i razliku između *nectar* i *juice*. Imenica *juice* označava sok od voća ili povrća, dok je *nectar* gusti, odnosno kašasti voćni sok, te je nelogično reći *clear apple nectar* za *bistri sok od jabuke*, i suviše je upotrebiti pridev 'mushy' u *mushy orange nectar* za *kašasti nektar narandže*. *Bistri voćni sok* je *clear fruit juice*, a *mutni voćni sok* *cloudy fruit juice*.

Nakon analize propusta na nivou leksike, sledi analiza propusta na nivou gramatike.

4.3. Propusti na nivou gramatike

Poteškoće koje prevodioci mogu imati javljaju se usled razlika u gramatičkim strukturama i sistemima jezika-izvora i jezika-cilja. Zbog toga je neophodno znanje gramatičkih pravila oba jezika, kao i stalna upotreba jezičkih priručnika u kojima su ta pravila objašnjena. Najčešći problemi vezani su za slučajeve u kojima u jednom

jeziku postoji simbol za neku gramatičku pojavu, dok u drugom jeziku odgovarajućeg simbola nema, i obrnuto – tada imamo primer nultog odnosa između tih jezika (Đorđević 2000: 66). Nulti odnosi se mogu naći na leksičkom nivou (*apsolvent* – Ø), ali i na gramatičkom nivou (npr. Ø – članovi *a(n)* / *the*). Kao što i Nida (1964: 206) primećuje, usled razlika u sintaksi dva jezika nailazi se na veliki broj grešaka prilikom prevođenja. Mogući uzrok takvih propusta je i delimična ekvivalencija (Đorđević 2000: 56), kada su neka obeležja značenja jednog oblika u jeziku B ekvivalentna sa nekim, ali ne svim, obeležjima značenja tog oblika u jeziku A; npr. razlika između perfekta u srpskom, s jedne strane, i sadašnjeg perfekta (eng. *present perfect*) i preterita (eng. *past simple*) u engleskom jeziku, s druge. Izvesno je da se pojava grešaka može najpre vezati za one elemente stranog jezika koji se u većoj meri razlikuju od odgovarajućih elemenata maternjeg jezika. Zbog toga prevodilac treba da nastoji da „prenese izvorne intencije uz očuvanje značenjskih komponenti, a po cenu udaljavanja od opštih formalnih, gramatičkih i značenjskih kategorija izvornika (red i vrsta reči, veza sa primarnim značenjem, gramatičko vreme i stanje, imenički broj i rod i sl.)“ (Jovanović 1991: 170).

Propuste na nivou gramatike moguće je podeliti u nekoliko podgrupa: (1) članovi, (2) predlozi, (3) broj kod imenica, (4) redosled sastavnih elemenata reči i rečenica, (5) premodifikatori i (6) glagolski oblici.

4.3.1. Članovi

Ako se suprotstave kategorije jednog jezika odgovarajućim kategorijama drugog jezika, može se govoriti o postojanju, odnosno nepostojanju neke kategorije jednog jezika u odnosu na drugi. Upravo je takva situacija sa članovima (eng. *articles*) kada se porede engleski i srpski jezik, te tako imamo nulti odnos između dva jezika na gramatičkom nivou. Kategorija određenosti i neodređenosti postoji kao gramatička kategorija u srpskom kod prideva, ali ne i kod imenica. U sistemu našeg jezika postoje posebne leksičke jedinice koje su ekvivalentne članovima u engleskom (npr. *a man* – *jedan* / *neki čovek*, *the man* – *taj čovek*).

Određeni član ‘the’ pripada grupi determinatora i može da modifikuje brojive imenice u jednini i množini, kao i nebrojive imenice. Quirk i dr. (1985: 253) ističu da su članovi najčešće korišćeni determinatori u engleskom jeziku. Oni naglašavaju da je prilikom upotrebe člana potrebno praviti razliku između generičkog obeležja (bez specifičnog ukazivanja na određenu jedinku te klase) i specifičnog obeležja. Prčić (1997: 60, 62) ističe da se specifična referencija odnosi na identifikaciju pojedinačnog referenta, te se u sastavu referencijskog segmenta javlja određena ili neodređena imenička sintagma u jednini (*a* / *the* + imenica – *a boy* / *the boy*), dok se generička referencija odnosi na identifikaciju celokupne klase datog referenta, u čijem se sastavu referencijskog segmenta javlja određena imenička sintagma u jednini, ali i neodređena imenička sintagma u jednini ili množini (npr. *a chair* / *the chair* / *chairs*). Postoji i generalna referencija, koja se odnosi na identifikaciju manje ili veće grupe iz klase potencijalnih referenata, kada se koristi određena ili neodređena imenička sintagma u množini (npr. *books* / *the books*).

Ako se uzme u obzir sve navedeno, jasno je da su pravila za korišćenje članova ograničena po broju, i mogu se ukratko sažeti u sledećih četiri pravila. Trebalo bi znati sledeće:

1. sve brojive imenice u jednini koriste se sa članom (*a / an* ili *the*) – *a girl / an apple / the house*,
2. brojive imenice u jednini mogu se koristiti sa članovima *a / an, the*, ili bez člana u množini za postizanje generičke referencije – *a tiger / the tiger / tigers*,
3. nebrojive imenice koriste se samo sa određenim članom, ako je referencija specifična – *the information*, ili bez člana – *information*, ako je referencija generička,
4. nebrojive imenice i brojive imenice u množini ne koriste se sa određenim članom *a / an*, jer on implicira broj jedan – **an information*

Upotreba određenog i neodređenog člana u odnosu na specifičnu ili generičku referenciju, uzimajući u obzir i podelu imenica na brojive i nebrojive, može se prikazati i tabelarno (up. Quirk i dr. 1985: 265):

	<i>generička referencija</i>	<i>specifična referencija</i>
<i>brojive imenice</i>	<i>a</i> computer	<i>a</i> computer → <i>the</i> computer
	<i>the</i> computer	<i>the</i> computer
	∅ computers	<i>the</i> computers
<i>nebrojive imenice</i>	∅ advice	<i>the</i> advice

Kada je reč o propustima, svakako su najbrojniji oni u kojima je član izostavljen, iako po pravilima mora biti upotrebljen, kao što je to slučaj sa brojivim imenicama u jednini. Ovakva vrsta propusta krajnje je predvidljiva s obzirom da u sistemu srpskog jezika članovi kao gramatička kategorija ne postoje. Kao što će i kasnije biti napomenuto, registar uputstava na engleskom jeziku podrazumeva nekorišćenje članova zbog jasnoće i kratkoće, ali će se ovde analizirati i takvi primeri.

Ima i slučajeva u kojima se koristi određeni član uz brojive imenice u množini ili nebrojive imenice, ali za generičku referenciju, i najzad, ima sporadičnih primera korišćenja neodređenog člana *a / an* umesto određenog *the*, ako se govori o nekom već pomenutom referentu, kao i korišćenja neodređenog člana sa imenicama u množini.

Slede primeri u kojima član, iako potreban, nije upotrebljen. Svi podvučeni članovi rekonstruisani su za potrebe ovog rada, ali nisu bili upotrebljeni u tekstovima na ambalaži.

▫ Čuvati na tamnom i hladnom mestu.	<i>Keep in <u>a</u> cold and dark place.</i>
▫ Čuvati u zatvorenoj ambalaži.	<i>Keep in <u>a</u> closed package.</i>
▫ Kuvajte na laganoj vatri.	<i>Let it simmer on <u>a</u> low heat.</i>
▫ Pakovano u zaštitnoj atmosferi.	<i>Packed in <u>a</u> controlled atmosphere.</i>

▫ <i>PB je proizvod bogat belančevinama.</i>	<i>PB is <u>a</u> product rich in albumen.</i>
▫ <i>Smotati u fišek.</i>	<i>Roll up into <u>a</u> cone.</i>
▫ <i>Institut za zaštitu zdravlja</i>	<i><u>The</u> Institute for Health Protection,</i>
▫ <i>minimalna brzina</i>	<i><u>the</u> lowest speed,</i>
▫ <i>najfinija belgijska čokolada</i>	<i><u>the</u> finest Belgian chocolate ,</i>
▫ <i>stabilizatori i emulgator</i>	<i>stabilizers and <u>an</u> / <u>the</u> emulsifier,</i>
▫ <i>po proizvođačkoj specifikaciji</i>	<i>according to <u>the</u> production specification,</i>
▫ <i>po zaštićenoj tehnologiji</i>	<i>under <u>the</u> registered technology,</i>
▫ <i>preporučena porcija</i>	<i><u>the</u> recommended portion,</i>
▫ <i>prisutni vitamini</i>	<i><u>the</u> presence of vitamins,</i>
▫ <i>zemlja porekla</i>	<i><u>the</u> country of origin,</i>
▫ <i>Analizu izvršio...</i>	<i><u>The</u> analysis performed by...</i>
▫ <i>Izvadite vrećice.</i>	<i>Remove <u>the</u> tea bags.</i>
▫ <i>Preliti vrelom vodom filter vrećicu.</i>	<i>Pour boiling water over <u>a</u> tea bag.</i>
▫ <i>Proizvod sadrži pšenično brašno.</i>	<i><u>The</u> product contains wheat flour.</i>
▫ <i>Sud skloniti sa šporeta.</i>	<i>Remove <u>the</u> saucepan from <u>the</u> fire.</i>
▫ <i>...uz dodavanje preostale količine mleka.</i>	<i>...add <u>the</u> rest of milk.</i>

Ostali primeri ilustruju upotrebu pogrešnog člana ispred imenice. Najčešće je to određeni član uz brojive imenice u množini ili nebrojive imenice, ali za generičku referenciju. U ovom slučaju član nije potreban, jer se ne identifikuje pojedinačni referent već celokupna klasa:

▫ <i>penasti šlag krem</i>	<i>the foamy whipped cream,</i>
▫ <i>Jača kosti i zube.</i>	<i>It strengthens the bones and teeth.</i>
▫ <i>Tamni čokoladni preliv sadrži...</i>	<i>The dark chocolate coating contains...</i>
▫ <i>Žitarice uravnotežuju metabolizam.</i>	<i>Cereals balance the metabolism.</i>

Zatim, upotreba neodređenog člana sa brojivim imenicama u množini je ne-logična, jer neodređeni član implicira broj jedan. Postoje dve mogućnosti za brojivu

imenicu u množini: (a) za generičku referenciju koristi se bez člana ili (b) za specifičnu referenciju koristi se sa određenim članom.

▫ <i>visokokvalitetne hranljive materije</i>	<i>a high quality nutritives</i>
--	---

‘Nutritive’ u engleskom jeziku može biti upotrebljen samo u funkciji prideva, te je ovakva imenička upotreba neprihvatljiva (u ovom slučaju adekvatna zamena bila bi sintagma ‘nutritive substance’).

▫ <i>nastavite sa prženjem još 3-4 min</i>	<i>fry them for a further 3 to 4 minutes.</i>
--	--

I na kraju, upotreba neodređenog umesto određenog člana. Ako se referent spomene prvi put, koristi se neodređeni član, ali svaki naredni put koristi se određeni član. Postoje i slučajevi kada se određeni član koristi prvi put kada se spomene referent, jer ga vanjezička stvarnost određuje, kao u drugom primeru, kada je jasno da je reč o kupljenoj kesici sa određenim sadržajem:

▫ <i>Filter kesicu prelijte sa 2 dl vrele vode... Nakon 5 minuta izvadite filter kesicu.</i>	<i>2 dl hot water pour over <u>a</u> tea bag... After five minutes take out <u>a</u> tea bag.</i>
▫ <i>Sadržaj kesice je dovoljan...</i>	<i>The content⁵ of <u>a</u> bag is sufficient...</i>

S obzirom na specifičnu situaciju u kojoj se tekstovi javljaju na ambalaži, odnosno uzimajući u obzir ograničen prostor i zbijen tekst, ali i zbog prirode ovih tekstova, članovi se mogu i izostavljati. To je najčešće slučaj sa datumom proizvodnje i rokom upotrebe, te na našim proizvodima možemo naići na primere poput:

- *Best before: see bottle neck,*
- *Best before – see edge of packet,*
- *Best before: see pack,*
- *Best before: stamped on bag,*
- *Best before: stamped on package,*
- *Date of production printed on package,*
- *Expiry date – six months after production date,*
- *Production date printed on bag.*

Ako uporedimo ove primere sa tekstovima na inostranim proizvodima, videćemo da je ovakav prevod bez članova opravdan zbog uštede prostora i ekonomičnosti, pa je za *Upotrebljivo do datuma utisnutog na rubu kesice* prirodnije očekivati gorenavedeno *Best before – see edge of packet* nego ‘Best before – see the edge of the packet’. Ovde nije u pitanju greška, jer se članovi podrazumevaju i mogu se lako rekonstruisati. Međutim, ako se uzme u obzir činjenica da je takva praksa

⁵ O razlici u značenju između imenice ‘content’ u jednini i množini biće reči u odeljku o propustima u upotrebi kategorije broja kod imenica.

uobičajena, ostaje nejasno otkud se onda na našim prehrambenim proizvodima javljaju mešani primeri, gde je ispred jedne brojive imenice u jednini upotrebljen član, a ispred druge nije, kao u:

- *Best before the date indicated on (?) packaging,*
- *Best before: (?) date marked on the packaging,*
- *Best before (?) date printed on the bottle,*
- *Best before: (?) date printed on the top of the packaging,*
- *(?) Production date is printed on the lid,*
- *(?) Production date stamped on the cover,*
- *To be used by (?) date on the lid.*

4.3.2. Predlozi

Predlozi su reči koje imaju svoje leksičko značenje, ali su istovremeno i nosioci gramatičkog značenja i padežnih odnosa (Ivir 1985: 140). Ivir (1985: 141) nadalje ističe da upravo zbog bogatstva i raznovrsnosti njihovih funkcija predlozi ne mogu da se sparuju među jezicima.

U propuste na nivou gramatike spada i pogrešna upotreba predloga, koji zajedno sa članovima, predstavljaju najveći gramatički problem prilikom procesa prevođenja na strani jezik, jer prevodilac može da se povede za lažnim parom tako što će prevesti srpski predlog prvim engleskim korespondentom, ali i da na isti način prevodi razna značenja nekog predloga za koja engleski jezik svaki put zahteva drugačiji prevod (Ivir 1985: 143). To je naročito izraženo u slučaju predloga koji zajedno sa određenim glagolima, pridevima i imenicama čine jednu celinu (npr. *accuse sb of sth*, *be good at sth*, *attitude towards sth / sb*). Reč je o kolokacijama koje sadrže funkcijske jedinice, predloge kao sekundarne kolokate, nazvane ‘gramatičke kolokacije’ ili ‘koligacije’ (Prčić 1997: 119). Predlozi nisu uvek predvidljivi i ne poklapaju se uvek sa formalnim korespondentom u srpskom jeziku (*žaliti se na nešto*, u engleskom nije **complain on sth*, već *complain about sth*). Bitno je napomenuti i to da engleski spada u jezike bez padežnih sufiksa, te se predloškim konstrukcijama izražava ono što se u srpskom kao sintetičkom jeziku izražava samo padežima, ili predlozima i imenicama u određenim padežima (npr. *reći nekome nešto* – *say sth to sb*). Zbog toga je moguće da prevodilac ne upotrebi predloge u engleskom jeziku, pošto ih u srpskom originalu nije bilo.

Možemo uočiti dve vrste propusta zbog neadekvatne upotrebe predloga: (a) kada je upotrebljen neodgovarajući predlog, i (b) kada predlog u potpunosti izostaje.

Slede primeri upotrebe neodgovarajućeg predloga:

▫ <i>bogat sadržaj vitamina</i>	<i>rich <u>with</u> vitamins</i> (um. in),
▫ <i>energetska vrednost za 100 g proizvoda</i>	<i>energy value <u>for</u> 100g of product</i> (um.per),
▫ <i>gotova jela od mesa</i>	<i>ready meals <u>of</u> meat</i> (um. with),
▫ <i>jela od povrća</i>	<i>meals <u>from</u> vegetables</i> (um. with),

▫ na sobnoj temperaturi	<u>on</u> room temperature (um. at),
▫ na temperaturi do 20C	at temperatures <u>under</u> 20C (um. below),
▫ nutritivna vrednost na 100 g proizvoda	nutrition facts <u>on</u> 100g of product (um. per),
▫ rok trajanja 18 meseci	use <u>by</u> 18 months (um. in),
▫ Aromatizovano vanilinom.	Flavoured <u>by</u> vanillin (um. with),
▫ Blagotvorno deluje na zdravlje.	Beneficial influence <u>to the</u> health (um. on),
▫ Čuvati na suvom i hladnom mestu.	Keep <u>on</u> dry and cool place. (um. in a),
▫ Čuvati na temperaturi od 15 do 20°C.	Keep <u>in</u> temperature <u>from</u> 15 <u>till</u> 20°C. (um. 'Keep at temperatures between 15 and 20°C'),
▫ Kuvajte na umerenoj vatri.	Cook <u>at</u> low heat (um. on a),
▫ Pripremljeno od prirodne mineralne vode.	Made <u>of</u> natural mineral water (um. from),
▫ Proizveden od koncentrisanog voćnog soka jabuke.	Made <u>with</u> apple concentrate. (um. from),
▫ Upotrebljivo do	Best <u>by</u> (um. before),
▫ Upotrebljivo do datuma	Usable <u>on the</u> date (um. up to).

Na ambalaži se nailazi na primere u kojima nije upotrebljen predlog iako bi on bio obavezan. Kad god imamo reč 'percent' ili njegovu oznaku %, potrebno je upotrebiti predlog 'of' (LDOCE). Isto tako, kada imamo sintagme u kojima se iskazuje količina, takođe moramo upotrebiti predlog 'of'. Podvučeni predlozi nisu bili na ambalaži:

▫ ½ litra vode	2 ¼ cups <u>of</u> water ,
▫ 100 g margarina	100 g <u>of</u> margarine,
▫ min. 10 % ukupne suve materije	min. 10 % <u>of</u> total dry cocoa solids,
▫ 600 ml vode	600 ml <u>of</u> water ,
▫ za 100 ml proizvoda	for 100 ml <u>of</u> product.

Ostali primeri u kojima nije upotrebljen predlog su sledeći (ovde se predlažu podvučeni predlozi):

▫ prirodno identična aroma vanile	natural identical flavouring <u>of</u> vanilla ili 'vanilla flavouring',
▫ uz intenzivno mešanje 1-2 minuta	stirring constantly <u>for</u> 1-2 minutes,

▫ <i>začini do 2,2%</i>	<i>spices <u>up to</u> 2.2%,</i>
▫ <i>Čuvati na temperaturi 5-15.</i>	<i>Keep at the temperature <u>between</u> 5 <u>and</u> 15.</i>
▫ <i>Kuvajte na umerenoj vatri 12 min.</i>	<i>Simmer <u>for</u> 12 minutes.</i>
▫ <i>...obezbeđuju pravilan rast</i>	<i>...provides you <u>with</u> an optimal growth ili 'provides optimal growth',</i>
▫ <i>obogaćena A i D vitaminima</i>	<i>enriched <u>with</u> vitamins A and D,</i>
▫ <i>Ostavite da stoji 1-2 minuta.</i>	<i>Leave it <u>for</u> 1-2 minutes.</i>

Sledi analiza propusta u upotrebi gramatičke kategorije broja kod imenica, odnosno upotrebe jednine umesto množine i upotrebe množine umesto jednine.

4.3.3. Broj kod imenica

Ako se uporede imenice dvaju jezika, u ovom slučaju srpskog i engleskog, postaje jasno da kategorija broja može predstavljati problem prilikom prevođenja. Naime, može se desiti da su imenice brojive u jednom jeziku, a nebrojive u drugom, i obrnuto, te stoga prevodilac mora biti pažljiv u odabiru kategorije broja. Drugo, može se desiti da imenica u jednini u jednom jeziku menja značenje ako je tako upotrebljena u drugom jeziku, pa je potrebno upotrebiti je u množini. Usled postojanja takvih gramatičkih lažnih parova dolazi do neodgovarajuće upotrebe imenica u jednini umesto u množini, ali i obrnuto – neodgovarajuće upotrebe imenica u množini umesto u jednini.

4.3.3.1. Imenice u jednini umesto u množini

Na nemalom broju proizvoda prilikom prevoda imenica u množini sa srpskog na engleski jezik nije dodat sufiks **-s**. Da nije u pitanju štamparska greška potvrđuje i sam broj takvih primera. Tako, recimo, srpske imenice u množini *začini*, *emulgatori*, *sredstva za dizanje testa* prevedene su na engleski oblicima u jednini, odnosno **spice** (iako ova imenica može biti upotrebljena i kao brojiva i kao nebrojiva; u slučaju da se ona odnosi na različite začine, koristi se kao brojiva imenica u množini), **emulsifier** i **raising agent**. Zatim, eliptirana klauza *namenjen osobama sa povišenim holesterolom* prevedena je kao **intended for person with high cholesterol**, iako bi trebalo koristiti imenicu **people** ili formalnije **persons**. Ili, na primer, ako je mlečna čokolada sa voćem i lešnikom, onda prevod ne može biti **fruit and nut** već 'fruit and hazelnuts', jer se u srpskom, iako je imenica u jednini, podrazumeva da je čokolada pravljen od više lešnika, a u engleskom se to mora naglasiti množinom. Evo još nekoliko primera:

▫ <i>arome</i>	<u>flavour</u> (um. flavours),
▫ <i>pasulj sa kobasicom</i>	<u>Bean with a sausage</u> (um. beans),
▫ <i>prirodne boje</i>	<u>natural colour</u> (um. colours),
▫ <i>ribonukleotidi</i>	<u>ribonucleotide</u> (um. ribonucleotides),
▫ <i>sastojci: krompir</i>	<u>ingredients: potato</u> (um. potatoes),
▫ <i>smrznuto povrće</i>	<u>frozen vegetable</u> (um. vegetables),
▫ <i>sredstva za narastanje testa</i>	<u>raising agent</u> (um. agents),
▫ <i>sušeno povrće</i>	<u>dehydrated vegetable</u> <u>dried vegetable</u> (um. vegetables),
▫ <i>tragove badema i lešnika</i>	<u>traces of almond and hazelnut</u> (um. almonds and hazelnuts),
▫ <i>Može sadržati tragove glutena.</i>	<u>May contain trace of gluten.</u> (um. traces),
▫ <i>Ne sadrži veštačke boje.</i>	<u>Without artificial colour.</u> (um. colours),
▫ <i>Obrok je 40g keksa.</i>	(one) <u>Meal contains 40g of biscuit.</u> (um. biscuits).

Reč *priprema* prevedena je imenicom u jednini *direction*, ali ova imenica koristi oblik množine kada ima značenje uputstva (kako da se nešto uradi ili kako da se dođe do određenog mesta). Pri tome, prva asocijacija za imenicu 'directions' je kako doći do nekog određenog mesta, pa bi najbolje bilo imenicu modifikovati u 'directions for use' ili je, još bolje, zameniti ustaljenijom sintagmom 'instructions for preparation' ili imenicom 'instructions'. Takođe, za *način pripreme* ne može se reći *cooking instruction* već *cooking instructions*, jer se imenica 'instruction' u značenju uputstva uvek koristi u množini.

Imenica 'sadržaj' u srpskom se upotrebljava u jednini, međutim, njen engleski formalni korespondent, imenica 'content' ne odgovara kao prevod. U zavisnosti od toga da li je upotrebljena u jednini ili množini, ova imenica menja značenje – oblik u jednini označava količinu neke supstance u smesi (Koljević i Đurić-Paunović 2002: 178), dok oblik sa sufiksom –s označava sadržinu, ono što se nalazi u nečemu (Koljević i Đurić-Paunović 2002: 178). Prilikom prevođenja sintagme *sadržaj kesice* na engleski, umesto 'content' mora se upotrebiti 'contents', jer upravo to značenje odgovara kontekstu:

▫ <i>neto sadržaj</i>	<u>net content</u>
▫ <i>sadržaj kesice</i>	<u>The bag content</u> <u>the content of the bag</u>

Zbog već spominjanog ograničenog prostora na ambalaži, ipak je bolja i ekonomičnija složenica ‘bag contents’.

4.3.3.2. Imenice u množini umesto u jednini

Upotreba nebrojivih imenica u množini, tj. u funkciji brojivih imenica, odraz je nedostatka volje površinskih prevodilaca da se neka reč proveri u rečniku, a poznato je da gotovo svi pedagoški jednojezični engleski rečnici sadrže informaciju o brojivosti imenica, najčešće odmah posle oznake vrste reči. Primeri *rich with albumens, other food with meat, offals or products from meat*, ili *bicarbonates i nutritional values* nepravilni su, jer su sve imenice u engleskom jeziku nebrojive, te ne mogu biti upotrebljene u množini. Doduše, imenica ‘value’ može biti i brojiva i nebrojiva, ali u ovom slučaju za *nutritivne vrednosti* pravilniji je prevod *nutritional value* ili *nutritive value*.

Zatim, pomenuta imenica *content* u nekim slučajevima bila je upotrebljena u množini, iako je potrebno da označava količinu neke supstance u smesi, odnosno treba da bude prevedena oblikom u jednini. Na primer:

▫ <i>sadržaj proteina / masti</i>	<i>protein / fat <u>contents</u></i> (um. protein content / fat content)
▫ <i>sadržaj voća</i>	<i>fruit <u>contents</u></i> (um. fruit content)

Neadekvatno prevođenje imenica u jednini oblicima u množini očigledno je i u sledećim primerima, te bi one bile odgovarajuće bez sufiksa -s:

▫ <i>aroma</i>	<i><u>flavours</u></i>
▫ <i>energetska vrednost na 100 g proizvoda</i>	<i><u>nutritional value per 100g products</u></i>
▫ <i>hlorid</i>	<i><u>chlorides</u></i>
▫ <i>konzervans</i>	<i><u>preservatives</u></i>
▫ <i>mrkva</i>	<i><u>carrots</u></i>
▫ <i>sulfat</i>	<i><u>sulphates</u></i>
▫ <i>sušena pečurka</i>	<i><u>dried mushrooms</u></i>
▫ <i>suvi ostatak</i>	<i><u>dry residues</u></i>

I na kraju, mora se voditi računa o tome da li u pakovanju ima više od jednog proizvoda ili ne, jer jedna od frekventnih rečenica na ambalaži *Proizvod može da sadrži tragove kikirikija, jezgrastog voća i glutena* ne može biti prevedena kao *The products may contain traces of peanuts, kernel fruit and gluten*, ako je u pitanju jedna čokoladna bananica ili tabla čokolade.

Pored propusta u upotrebi članova, predloga i broja imenica, na ambalaži prehrambenih proizvoda javlja se i veliki broj drugih negramatičnih konstrukcija, uklju-

čujući rasporede sastavnih elemenata na nivou reči i rečenica, premodifikaciju i oblik glagola. Ima i sporadičnih primera poput upotrebe oblika *it's* ('*it is*') umesto *its* u predložkoj konstrukciji *for it's beneficial influence*; potom, nepoznavanje razlike između 'than' i 'then' kao u *and than prepare as fresh*; ili greške u koordinaciji klauza kao u (*it*) *refreshes and regulates metabolic processes* (za *reguliše metaboličke procese i okrepljuje*) umesto 'it regulates metabolic processes and is refreshing'.

Slede objašnjenja i primeri za propuste u raspoređivanju sastavnih elemenata na nivou reči i rečenica.

4.3.4. Redosled sastavnih elemenata reči i rečenica

Uočavaju se problemi sa rasporedom sastavnih elemenata na nivou reči i rečenica. Baker (1992: 110) ističe da sintaksička struktura jezika određuje na koji način će poruka biti organizovana i koji će red reči slediti. Red reči u rečenici, odnosno pozicije funkcionalnih elemenata (subjekta, glagola, objekta) u nekim jezicima slobodniji je nego u drugima. Za razliku od srpskog, u kome je red reči slobodan, u engleskom jeziku poštuje se red reči subjekat-glagol-objekat uz minimalne varijacije, uglavnom za naglašavanje.

Kada se govori o rasporedu sastavnih elemenata na nivou reči najpre se izdvajaju problemi sa složenicama. Naime, složenice se sastoje od imeničke osnove i modifikatora objedinjenih u sintaksičko-semantičku povezanu celinu. Ako posmatramo sintaksički nivo, dolazimo do četiri strukturno različita tipa složenica, i to složenica u kojima je modifikator imenica (*apron string*), pridev (*high school*), predlog (*afterthought*) ili glagol (*swearword*). U gramatikama engleskog jezika naglašava se da modifikator bliže određuje imeničku osnovu, odnosno bliže opisuje kakav je pojam koji osnova imenuje. Na primer, *orange juice* je vrsta soka, te modifikator bliže određuje imenicu *juice* (kakav sok? – od narandže) ili *sports centre* (kakav centar? – sportski). Zbog toga su u sledećim složenicama sastavni elementi neadekvatno raspoređeni:

▫ <i>aroma kajsije</i>	<i>flavour apricot,</i>
▫ <i>aroma vanile</i>	<i>flavouring vanilla,</i>
▫ <i>čokolada u prahu</i>	<i>powder chocolate,</i>
▫ <i>dvopek</i>	<i>bread crisps,</i>
▫ <i>ekstrakt kvasca</i>	<i>extract yeast,</i>
▫ <i>krem za torte i kolače</i>	<i>filling cream for cakes,</i>
▫ <i>mleko u prahu</i>	<i>powder milk.</i>

U svim gorenavedenim primerima uočavamo pogrešan raspored elemenata u složenici, dok je uobičajen raspored 'chocolate powder', 'milk powder' (kakav prah? – prah od čokolade / mleka, odnosno čokolada / mleko u prahu), 'apricot flavo-

ur', 'vanilla flavouring' (kakva aroma? – aroma kajsije, aroma vanile), 'cream filling' (kakav fil? – krem fil), 'yeast extract' (kakav ekstrakt? – ekstrakt kvasca), i na kraju, 'crispbread', oblik koji se više upotrebljava od mogućeg *bread crisps*.

Ako se prevodi reč za reč sa srpskog na engleski, čak i na nivou složenica, rezultat nije uvek tačan, jer je u srpskom raspored sastavnih elemenata fleksibilniji nego u engleskom. Drugim rečima, ne može se kopirati red reči u srpskom zato što će to u većini slučajeva proizvesti neadekvatne i neprihvatljive prevode. To ilustruju sledeći primeri: *ekstrakt kokošijeg mesa* je preveden kao *extract of chicken meat*, umesto prirodnijeg 'chicken meat extract', *pileća krem supa* je *chicken cream soup* umesto 'cream of chicken soup', *mrkva* kao *root of carrot* kada je adekvatnije 'carrot root' ili samo 'carrot', *C vitamin* kao *C vitamin* umesto prirodnijeg 'vitamin C'. Evo još nekoliko takvih primera (u zagradama je dat preporučeni obrazac):

▫ <i>cimet mleveni</i>	<i>cinnamon ground</i> (um. ground cinnamon),
▫ <i>ledeni čaj breskva</i>	<i>ice tea peach</i> (um. peach ice / iced tea),
▫ <i>redukovana sadržaj masti</i>	<i>fat reduced content</i> (um. reduced fat content),
▫ <i>ren ribani</i>	<i>horseradish grated</i> (um. grated horseradish).

Zatim, naša zaštićena robna marka 'ajvar' prevedena je kao *Ayvar: Red Roasted Pepper Spread*, u kojoj se mogu uočiti dve nepravilnosti. Prvo, promena slova *j* u *y* u reči 'ajvar' je neprimerena s obzirom da je u pitanju robna marka, te nema potrebe menjati slova samo da bi budući kupci sa engleskog govornog područja pravilno tu reč pročitali. Drugo, raspored elemenata je neodgovarajući, jer 'red pepper' predstavlja celinu, te se ona može modifikovati pridevom *roasted*, koji je u odnosu na *red* sekundaran, pa će biti ispred te složenice, odnosno, prevod mora biti 'roasted / roast red pepper spread'. Dva elementa koja formiraju složenicu vezana su, te se između njih ne ubacuju druge reči (Carter i McCarthy 2006: 320).

Osnovna gramatička pravila su narušena i prilikom sklapanja rečenične konstrukcije na engleskom, odnosno reda reči na nivou rečenice. Doslovno prevođenje mnogo češće kao rezultat ima pogrešan red reči, a ne adekvatan prevod, jer se gramatički sistemi dvaju jezika vrlo retko podudaraju u potpunosti. Sibinović (1983: 78-79) ističe da među prirodnim jezicima nikada ne može biti potpune podudarnosti na svim jezičkim nivoima, te je neminovno preinačavanje morfološke, leksičke i sintaksičke strukture, odnosno neophodne su prevodilačke transformacije (preraspodela, zamena, dodavanje i izostavljanje jezičkih elemenata). Pod preraspodelom podrazumeva se promena reda reči, redosleda delova rečenice itd (npr. *I have never been to Russia*. – *Nikada nisam bio u Rusiji*.). Kao ekstremni primer zadržavanja reda reči i izvorne vrste reči je prevod *100 g margarine ingredients* za *sastojci 100 g margarina*, dok je znatno prihvatljivije rešenje '100 g of margarine contains...'.

Preraspodela kao oblik prevodilačkih transformacija naročito je česta između jezika u kojima je redosled delova rečenice zasnovan na gramatičkim odnosima pa je

stalan, kao recimo u engleskom, i jezika u kojima se taj redosled formira relativno slobodno, kao u srpskom. Ovaj problem biće detaljnije analiziran u odeljku o neprirodnim prevodima, ali ilustracije radi, biće navedeno nekoliko primera u kojima je tokom prevođenja jezičkih jedinica originala zadržan i red reči tipičan za srpski jezik:

- *Kuvanim ili dinstanim jelima (začin) dodajte 5 minuta pre završetka kuvanja.*
To boiled or stewed dishes add (začin) 5 minutes before cooking is over.
ili
- *Nakon 5 minuta izvadite filter kesicu.*
After five minutes take out a tea bag.
ili
- *Sadržaj kesice sipajte u 1 l tople vode i promešajte.*
The contents of the bag pour into 1 l of lukewarm water and stir.
ili
- *Smrznuto povrće staviti u ključalu vodu.*
Frozen vegetable put in the boiled water.

U engleskom jeziku objekat ili prilog zauzimaju poziciju pre glagola samo ukoliko je cilj naglašavanje (Newmark 1988: 125), i to naročito u poeziji i prozi, te bi tako ovde prirodnije bilo da objekat, odnosno prilog, sledi glagol. Slična, mada ne u potpunosti ista pojava, s obzirom da red reči nije zadržan, može se prepoznati u prevodu rečenice *Filter kesicu prelijte sa 2 dl vrele vode*, odnosno na engleskom *2 dl hot water pour over a tea bag* umesto boljeg *Pour 2 dl boiling water over a tea bag*.

Sledi analiza propusta u upotrebi premodifikatora, a potom propusta u upotrebi glagolskih oblika.

4.3.5. Premodifikatori

Ivir (1985: 144) konstatuje da transpozicija vrsta reči predstavlja prevodiočevu spremnost da gramatičke vrste reči jezika-izvora zameni nekim drugim vrstama reči u interesu postizanja prevodne ekvivalencije. Transpozicija je vrlo važan deo sposobnosti prevođenja. Zbog toga prevod nije i ne sme predstavljati zadržavanje vrsta reči izvornoga teksta, jer to u mnogo slučajeva znači lažno sparivanje. Povezivanje imenice s imenicom, glagola s glagolom, itd. u različitim jezicima ima isti gramatički sklop, ali ne mora imati istu funkciju. Kako Ivir (1985: 144) dalje ističe, svaki jezik ima vlastitu distribuciju funkcija i značenja po jedinicama i zbog toga je pogrešno očekivati da će se „distribucija jednoga jezika preslikati u jedinice s istim nazivom u drugom jeziku“. Na primer, *skrobni sirup* preveden je kao *starchy syrup* um. *starch syrup*, ili *energetska vrednost* prevedena kao *energetic value*, iako je bolje koristiti sintagmu ‘energy value’. Očigledno je da je prevodilac zadržao kolokaciju pridev + imenica, iako je u engleskom u tim slučajevima tipična kolokacija imenica + imenica. Još jedan takav primer je i imenička sintagma *hidrolizati biljnih proteina* prevedena kao *vegetable proteins hydrolysates*, um. *hydrolysed vegetable protein* ili *HVP*. Ili, na primer, *naturally identical vanillin flavour* koji predstavlja prevod

prirodno identične arome vanilina, na ambalaži je upotrebljen kao ‘*natural identical*’ ili ‘*nature identical flavour*’. Transpozicija je u ovim slučajevima potrebna, ne zato što bi se bez transpozicije stvorila negramatička konstrukcija ili bi došlo do pogrešne interpretacije prevedene poruke, već zbog prirodnosti izraza, pa bi tada poruka bila više ili manje izneverena u komunikacijskom smislu (Ivir 1985: 146).

Međutim, doslovno preslikavanje gramatičkih vrsta reči iz jezika-izvora u jezik-cilj ponekad ne stvara gramatički neprihvatljive konstrukcije (Ivir 1985: 146), već naprotiv odgovara najprirodnijem izrazu u jeziku-cilju. Prevodilac je u sledećim primerima morao zapravo da zadrži vrstu reči izvornog teksta, odnosno da kao premodifikaciju umesto imenice koristi pridev kao što je to u srpskom:

▫ <i>hranljiva vrednost</i>	<u><i>nutrition</i></u> <i>information</i> (um. <i>nutritional information</i>),
-----------------------------	--

mada se sreću i oblici imenica + imenica (*nutrition information* i *nutrition facts*).

▫ <i>limunska kiselina</i>	<u><i>lemon</i></u> <i>acid</i> (um. <i>citric acid</i>),
▫ <i>prirodna boja</i>	<u><i>nature</i></u> <i>colour</i> (um. <i>natural colour</i>).

Sintagma ‘exclusive imported by’ u kojoj funkciju modifikatora glagola vrši pridev umesto priloga nepravilan je i mora biti prepravljen u ‘*exclusively imported by*’.

Nadalje, ako je premodifikator jedne imenice druga imenica, onda se ona koristi u jednini, ali joj referencija nije sužena na jedan entitet (Carter i McCarthy 2006: 326). Imenička sintagma *the postgraduate regulations* označava pravila ne samo za jednog, već za sve postdiplomce. U ovim složenicama imenica u funkciji premodifikatora korišćena je u množini umesto u jednini (bez sufiksa -s):

▫ <i>kikiriki ulje</i>	<u><i>peanuts</i></u> <i>oil</i> ,
▫ <i>koncentrisan sok grožđa</i>	<u><i>concentrated grapes</i></u> <i>juice</i> ,
▫ <i>punjenje od kikirikija</i>	<u><i>peanuts</i></u> <i>filling</i> ili <i>filled with peanuts</i> ,
▫ <i>sadržaj proteina</i>	<u><i>proteins</i></u> <i>content</i> ,
▫ <i>supa od pečuraka</i>	<u><i>mushrooms</i></u> <i>soup</i> ,
▫ <i>visok sadržaj vitamina</i>	<u><i>high vitamins</i></u> <i>content</i> .

Pogrešno upotrebljen modifikator uočava se i u prevodu sintagme *prženi na masnoći* koji glasi *fats* *fried* umesto ‘*fat fried*’ ili ‘*fried in fat*’.

Na kraju, ističe se i primer u kojem ima previše premodifikatora ispred imenice ‘drink’: *peach flavoured non-carbonated non-alcoholic refreshing soft* *drink* kao prevod za *negazirano osvežavajuće bezalkoholno piće sa ukusom breskve*. Za pridev ‘bezalkoholno’ korišćena su dva prideva u engleskom koja dele isto značenje – *non-*

alcoholic i *soft (drink)*, pa bi primereniji prevod glasio 'non-carbonated refreshing soft drink with peach flavour'.

Nakon analize propusta u upotrebi premodifikatora, sledi analiza propusta u upotrebi glagolskih oblika.

4.3.6. Glagolski oblici

Kako Ivir (1985: 146) primećuje, „prevodilac koji prevodi na strani jezik mogao bi lakše proizvesti neovjerenu, tj. gramatički neprihvatljivu konstrukciju, budući da ga od nje ne čuva intuicija izvornog govornika“. Ako prevodilac ipak odluči da prevodi na strani jezik, on mora vladati tim jezikom u tolikoj meri da ne dozvoli da na njega utiče maternji jezik, jer to može dovesti do grešaka. Isto tako, nepoznavanje stranog jezika i njegovog gramatičkog sistema dovodi do neodgovarajućih konstrukcija poput:

▫ Čuvati samo u zatvorenoj ambalaži.	<i><u>Kept</u> in a closed package.</i>
▫ Prisutni vitamini regulišu...	<i>The presence of vitamins... <u>optimize</u>...</i>
▫ Čokoladni komadići sadrže...	<i>Chocolate pieces <u>contains</u>...</i>
▫ Mogući tragovi proizvoda od mleka.	<i>May <u>contains</u> milk products.</i>

U prvom primeru pogrešan je oblik participa prošlog glagola 'keep', te ga je potrebno zameniti ili infinitivom pasiva tog glagola 'to be kept' ili samo imperativom 'keep'. U drugom primeru, u prevodu na engleski jezik nema slaganja subjekta i glagola – glagol 'optimize' ne slaže se sa subjektom u trećem licu jednine 'presence', te je potrebno dodati sufiks –s na glagol ('the presence of vitamins optimizes'). U trećem primeru, upravo je obrnut slučaj, jer je sufiks –s upotrebljen posle subjekta, tj. imenice u množini, pa stoga mora biti 'chocolate pieces contain'. I na kraju, u primeru *May contains* dolazi do izražaja nepoznavanje osnovnog pravila da posle modalnih glagola sledi infinitiv, a ne lični glagolski oblik.

Jedan od nezaobilaznih izraza na ambalaži u današnje vreme jeste informacija o mogućim alergenima, a rečenica *Sadrži pšenični gluten, proizvode od soje i mleka*. nalazi se na gotovo svakom proizvodu. S obzirom da se ova rečenica odnosi na taj proizvod i predstavlja eliptirani oblik rečenice 'Proizvod sadrži...', prevod ne može biti *Contain wheat gluten, soy and milk products*, već '(The product) contains...'. Isto tako, rečenica *Ne sadrži konzervanse i veštačke boje*. ne može biti prevedena kao *Do not contain preservatives and artificial colours*. već 'Does not contain...'.

Propusti nastaju i zbog prevođenja reč za reč. Prevod rečenice *Preporučuje se 150 g keksa dnevno podeljeno u više obroka* glasi *It is recommended consumption of 150 g a day in few portions*. Prevod na engleski je čudan, pre svega zato što nije poštovan niti obrazac glagola niti red reči. Adekvatniji prevod glasio bi: '150 g of biscuits is the amount recommended per day, but consumed in several servings' ili kraće i ekonomičnije: 'Daily recommended intake: 150g divided into several servings'. Još jedan takav primer predstavlja i prevod rečenice *Istu takvu*

rakiju i danas proizvode ... seljaci šumadijskih sela koji glasi *The same perfect brandy produce today ... peasants from the Shumadian villages* umesto 'The same perfect brandy is still produced today by peasants from the villages in Šumadija'.

Pogrešna upotreba glagolskog vremena i modala uočava se u sledećim primerima:

▫ <i>Naši preci su svoju zahvalnost ...izražavali</i>	<i>Our ancestors <u>have shown</u> their gratitude</i> (um. showed / expressed),
▫ <i>... ne koristi sokove ovog voća.</i>	<i>... <u>didn't take</u> the juices from that fruit.</i> (um. doesn't take),
▫ <i>Proizvod se ne sme ponovo zamrzavati.</i>	<i>The product <u>shall not</u> be frozen again.</i> (um. must not be refrozen),
▫ <i>Proizvod ponovo ne smrzavati.</i>	<i>The product <u>should never</u> be refrozen.</i> (um. must not be refrozen)

Pogrešan oblik pasiva u sadašnjem umesto u prošlom vremenu vidi se u rečenici *This product is awarded with Grand Gold Medal for quality at the 68th International Agricultural Fair in Novi Sad in 2001* (um. This product was awarded the Grand Gold Medal... ili *This product received the Grand Gold Medal...*).

I na kraju, pogledajmo rečenicu *Upravo iz razloga što poseduje sve osobine koje imaju pića izuzetnog kvaliteta, ovaj liker se nalazi...* i njen prevod na engleski *Having all the characteristics of an exceptional quality drink is the reason why this liqueur can be found....* U ovom slučaju, potrebno je parafrazirati englesku verziju, jer particip sadašnji (oblik sa sufiksom –ing) zamenjuje uzročnu rečenicu koja počinje veznicima kao što su *as*, *because*, *since*, pa je stoga neuobičajeno da se upotrebljava zajedno sa sintagmom *the reason why*. Adekvatniji i prirodniji prevod bio bi 'Since this liqueur has all the characteristics... it can be found...'.

Kao što se može zaključiti iz primera analiziranih iz perspektive gramatike, i u gramatici, kao i u leksici, postoje lažni parovi. Neiskusni prevodilac može nehotice koristiti gramatičke konstrukcije koje (a) u jeziku-cilju nisu prihvatljive kao oblici, (b) koje su u jeziku-cilju moguće, ali su stilski obeležene kao neobične, retke, i dr., i (c) one koje su adekvatne, ali koje izneveravaju sadržaj izvorne poruke (Ivir 1985: 138).

4.4. Propusti na nivou pravopisa

Nakon ortografskog nivoa analize tekstova na ambalaži uočene su sledeće vrste propusta: (1) u načinu pisanja reči, (2) u upotrebi velikog slova, i (3) u upotrebi znakova interpunkcije. Nije sasvim sigurno da li je u svim navedenim primerima reč o štamparskim greškama ili se ponovo suočavamo sa neznanjem i nemarom onih koji su takav prevod plasirali. Međutim, nakon analize velikog broja proizvoda i različitih tekstova i natpisa na ambalaži postaje jasno da, osim nekoliko izuzetaka u kojima su

greške najverovatnije štamparske, kao, na primer, permutiranje slova u *remove the tea-bag form the tea-cup*, *savoury bisucits* ili *strach syrup*, spajanje glagola i objekta u *after lettingit stand for 1 minute* ili slučajno ubacivanje znaka interpunkcije kao u *Storing : conditions*, većina grešaka ukazuje na prevodiočevu nebrigu i neznanje normi engleskog jezika, u ovom slučaju pravopisa. Pored toga, nepoštovanje pravopisnih principa, ali i retka upotreba jezičkih priručnika, dovodi do velikog broja propusta na nivou pravopisa.

Kao što Ivir (1985: 100) primećuje, „u nekim slučajevima pogrešna pravopisna upotreba ne utiče na sadržaj poruke, ali svakako svojom neprihvatljivošću za primaoca ometa normalan tok komunikacije“. Mada, narušavanje pravopisnih konvencija jezika na koji se prevodi može da dovede do nesporazuma, o čemu će biti reči u odeljku o propustima u upotrebi znakova interpunkcije.

4.4.1. Pisanje reči

U ovoj oblasti uočavaju se sledeće nepravilnosti: (a) izostanak slova, (b) dodavanje slova, (c) pogrešno slovo, (d) odvojeno pisanje reči, i (e) paralelna upotreba britanske i američke varijante engleskog jezika.

U prvu grupu spadaju reči u kojima nedostaju slova, poput: *recomended* um. recommended, *lecitin* um. lecithin, *enhacers* um. enhancers, *exclusivly* um. exclusively, *inver syrup* um. invert syrup, *suficient* um. sufficient, *whic* um. which, *consuption* um. consumption, *alergen info* um. allergen info, *dry residu* um. dry residue, *choco desert* um. choco dessert, *salty stiks* um. salty sticks, *naturally* um. naturally, *ada pasta* um. add pasta, *vanilin* um. vanillin, *geling agent* um. gelling agent, *powered tomato* um. powdered tomato, *pepermint* um. peppermint.

Drugu grupu, u kojoj su slova dodata, ilustruju sledeći primeri: *exstra* um. extra, *after oppening* um. after opening, *approximately* um. approximately, *dought* um. dough, *passta* um. pasta, *fruitful* um. fruitful, *james* um. jams, *improoves* um. improves, *maltodextrine* um. maltodextrin, *vegetabile* um. vegetable, *dried tomatoe* um. dried tomato, *vitamines* um. vitamins, *unisalted* um. unsalted, *a spoonful of salt* um. a spoonful of salt, *glutene* um. gluten, *country of origin* um. country of origin, *carrote* um. carrot, *nett weight* um. net weight, *cocoa creame* um. cocoa cream, *gellying agent* um. gelling agent, *riboflavine* um. riboflavin, *yeast exstract* um. yeast extract, *potatoe starch* um. potato starch, *the product must bee kept* um. the product must be kept, potom skraćenica za decilitar *3 dcl of boiling water* um. 3 dl, i skraćenica za gram *3 gr* um. 3 g ili gm, a izgleda da je najviše problema bilo sa prilogom 'occasionally', koji je bio napisan kao *occassionally* sa jednim dodatim slovom, ili kao *ocassionally* (jedno slovo nedostaje, a jedno je dodato).

Treća grupa, u kojoj su slova pogrešno upotrebljena, najbrojnija je u analiziranom korpusu. Uočeni primeri koji spadaju u ovu grupu jesu: *paste* um. pasta, *bikaarbonates* um. bicarbonates, *rolled oads* um. rolled oats, *hidrogenated* ili *hydrogeneted* um. hydrogenated, *marmelade* um. marmalade, *vanilia flavour*

um. vanilla flavour, *jelling agent* um. gelling agent, *per teste* um. per taste, *persley* um. parsley, *sezame* um. sesame, *pour ower* um. pour over, *dextrosa* ili *dextroze* ili *dekstroze* um. dextrose, *monohidrate* um. monohydrate, *aromes* um. aromas, *nutricion facts* um. nutrition facts, *add as mush sugar* um. add as much sugar, *glukose syrup* um. glucose syrup, *hydrolisates* um. hydrolysates, *the date inprinted* um. the date imprinted, *maltodekstrin* um. maltodextrin, *food industrie* um. food industry, *cringle-cut chips* um. crinkle-cut chips, *coffeine* um. caffeine, *recepies* um. recipes. Poslednji navedeni primer, kao i pomenuti *ocassionally* (occasionally), ali i *carbon hidrates* (carbohydrates), ne bi mogli biti svrstani samo u jednu grupu, s obzirom da imaju više od jedne greške u samoj reči.

Četvrtu grupu čine propusti u spojenom i odvojenom pisanju reči. Pojedine reči u engleskom jeziku mogu se pisati na dva načina, kao na primer 'teacup' i 'tea cup', dok je na ambalaži oblik sa crticom *tea-cup*, koji se vrlo retko upotrebljava. Zatim, *tea-bag* umesto mnogo frekventnijeg 'tea bag'. Ili, na primer, *chocolate-coating* i *natural-identical flavours*, gde je crtica u ovom slučaju suvišna. Iako se kao objašnjenje u *Cambridge Grammar* (2002: 1760) može naći konstatacija da se složenice pišu na različite načine, u rečniku se nalaze oblici koji su ustaljeni i prihvaćeni. Svakako je važno spomenuti da je crtica u složenicama prihvatljiva i da se koristi više u britanskoj nego u američkoj varijanti engleskog jezika.

Primeri koji ilustruju pojavu odvojenog umesto spojenog pisanja jesu: *carbo hydrates* um. carbohydrates, *luke warm* um. lukewarm, *table spoon* um. tablespoon, *bread crumbs* um. breadcrumbs, *non fat milk solids* um. nonfat ili non-fat milk solids, *non carbonated* um. noncarbonated ili non-carbonated, *fat free cocoa parts* um. fatfree ili fat-free cocoa parts, *semi skimmed milk* um. semi-skimmed milk. U vezi sa četiri poslednja navedena primera, treba naglasiti da se osnova poput *-free* gotovo uvek piše zajedno ili sa crticom, a u britanskoj varijanti postoje prefiksi koji se često pišu sa crticom, među njima *non-* i *semi-* (Huddleston i Pullum 2002: 1761).

Zanimljivo je da je čak i ime (sada već bivše državne zajednice) Srbije i Crne Gore nepravilno napisano na pojedinim proizvodima (*made in Serbia & Monte Negro* umesto Serbia and Montenegro).

Primeri koji ilustruju pojavu spojenog umesto odvojenog pisanja su *wheatflour* um. wheat flour, *milkproducts* um. milk products, *eggproducts* um. egg products, *ethylvanilin* um. ethyl vanillin, *carbondioxide* um. carbon-dioxide. Jedno od mogućih objašnjenja jeste ograničen prostor usled čega su reči spojene, ali ostaje nejasno zašto samo ove reči, a ne čitava rečenica. Ako je primer *Product contains wheat gluten, milkproducts, eggproducts*, onda nije jasno da li je spajanje uslovno opravdana greška zbog ograničenog prostora ili ne, naročito ako se uzme u obzir da je prva složenica *wheat gluten* pravilno napisana.

Tri primera ne spadaju ni u jednu od pomenutih grupa: *creme* um. cream, *vagaetable* um. vegetable, i najčudnija greška, koja bi zasigurno dovela do ometanja normalnog toka komunikacije, jeste *of witch sugars*, gde je odnosna zamenica *which* dobila "nov" oblik, a time i za ovu priliku, neadekvatno značenje.

I konačno, postoje slučajevi kada se na istom proizvodu paralelno koristi i način pisanja svojstven britanskoj, ali i američkoj varijanti engleskog jezika, odnosno

prevodilac nije dosledan u upotrebi jedne varijante. Na jednom proizvodu, prilikom nabiranja sastojaka nalazi se *natural colour* (britanski engleski), dok u opisu načina čuvanja stoji: *...to avoid strong odors* (američki engleski). Zatim, na drugom proizvodu imamo sličnu situaciju: *natural identical flavorings*, a odmah potom *preservatives and artificial colours*. Ili recimo, *peach flavoured soft drink*, a s druge strane *1.5 liter, without artificial colors*. Još su indikativniji primeri paralelne upotrebe obe varijante engleskog jezika kada se u nizu, jedna za drugom, javle reči iz britanske i američke varijante – u opisu proizvoda stoji *sterilised homogenized milk* ili *aromatised natural mineral water with a lemon flavor*. Postoje i primeri kada jedan isti proizvođač na jednom proizvodu daje prednost britanskom načinu pisanja, a na drugom američkom, mada se to donekle može smatrati korektnim, jer je onda verovatno da su dva prevodioca prevodila isti tekst, ali su različiti prevodi upotrebljeni na različitim proizvodima.

4.4.2. Upotreba velikog slova

Sasvim je očekivana i prirodna upotreba velikog slova, naročito u oglasima i reklamama, u novinama i na plakatima, u reklamnim porukama i na saobraćajnim znacima, jer upravo veličina i tip slova, tj. font, predstavlja deo značenja napisanog teksta (Jovanović 1991: 114-5). Takvi tekstovi privlače pažnju, pa se suprotno standardnim pravilima čitanja teksta, tzv. linearnom čitanju, prvo čita tekst napisan najvećim slovima, a zatim tekst napisan manjim.

Velika slova na različitim proizvodima ne predstavljaju izuzetak. Međutim, pored upotrebe velikog slova za nazive proizvoda, koja je svakodnevna i prihvatljiva, pošto se koristi za isticanje, susrećemo i upotrebu velikog početnog slova za svaku pojedinačnu reč u nizu. U engleskom jeziku ovakva upotreba u skladu je sa pravopisnim normama samo ako postoji određena namera, što je u ovom slučaju privlačenje pažnje. Obično su ključne reči (ili njihova prva slova) napisane velikim slovima, ali to gotovo nikada nije slučaj sa gramatičkim rečima, odnosno predlozima, članovima ili veznicima. Prihvatljiva je upotreba velikog slova za nazive proizvoda (doduše, ne u srpskom jeziku – up. Prčić 2005), sve dok su predlozi, članovi i veznici napisani malim slovima. Primeri adekvatne upotrebe su: *Mineral Spring Water*, *Original Quality Homemade Tea*, *The First Class Tea*, *The Spring Water Bottling Plant*, ali ne i *imported By Detroit* um. *imported by*, *Serve Cold Between 32-44°F* um. *Serve Cold between 32 and 44°F*, *Tea Without Lemon* um. *Tea without Lemon*. Neadekvatna je i upotreba velikog slova u nizu kada su ostala napisana malim slovima, kao u primerima: *milk powder*, *cocoa mass*, *emulsifier: Soya lecithin*, *biscuit with Butter*; *Produced by production No.* ili *Produced as per Manufacturer's specification*, potom *Fat of which Saturated* ili *Carbohydrate of which Sugars*.

Kada se nabrajaju osnovni sastojci ili daju uputstva, nema potrebe za velikim početnim slovom za svaki sastojak ili za svaku reč u uputstvu. Na primer, pravilnije je *'Ingredients – hibiscus flower, apple, pear'* od *Ingredients – Hibiscus flower, Apple, Pear* ili *'Preparation: Fry (fry) the breaded fish fingers'* od *Preparation: Fry the Breaded Fish Fingers*.

I na kraju, pojedine skraćenice pišu se ili malim ili velikim slovima, pa bi na to trebalo takođe obratiti pažnju, jer, na primer, engleska merna jedinica ‘ounce’ ima skraćeni oblik **oz** ili **OZ**. napisano malim slovima, tako da je *Net weight: 4.41OZ* još jedan primer propusta u upotrebi velikog slova.

4.4.3. Znakovi interpunkcije

Prilikom prevođenja prevodilac mora znati razlike u pravopisnoj normi između jezika-izvora i jezika-cilja. Neznanje i neobaveštenost o osnovnim pravilima upotrebe znakova interpunkcije može dovesti do propusta, koji će biti opisani u ovom odeljku.

Na prvom mestu ističe se nepoznavanje osnovne razlike između upotrebe tačke i zareza u srpskom i engleskom jeziku. Kao što je već napomenuto, razlike među jezicima u upotrebi pravopisnih znakova mogu uzrokovati nesporazume i pogrešnu interpretaciju poruke (Ivir 1985: 98). Prema Pravopisu srpskoga jezika (1994), zarez se upotrebljava za decimalne brojeve (otuda i govorimo o decimalnom zarezu), dok se tačka piše (ili se ostavlja praznina) radi razdvajanja hiljada. S druge strane, prema engleskoj pravopisnoj normi, situacija je obrnuta, te se decimale pišu sa tačkom i govori se o decimalnoj tački, a hiljade i sve broježane jedinice višeg reda odvajaju se zarezom. Pogrešna upotreba tačke umesto zareza u engleskom tekstu dovešće do toga da engleski primaoci broj pročitaju kao decimalni. Zbog toga, dalje navodi Ivir, prevodiočev propust da ‘prevede’ i pravopisne znake (tačku u zarez i obrnuto) može izazvati ozbiljne posledice pri prevođenju sa srpskog na engleski i obrnuto. Do propusta, dakle, dolazi kada se zarez koristi u decimalnim razlomcima u engleskom jeziku (nepravilno *1,5 l* umesto pravilnog *1.5 l*). Evo još nekoliko nepravilnih primera: *0,2%, Net wt. 3,53 oz, 8,82 oz*, ili u rečenici *Pour content of the bag into 0,8 l of boiling water*. Svi navedeni primeri nalazili su se u delu koji je predstavljao prevod na engleski jezik.

Vrlo često je i izostavljanje znakova interpunkcije, na primer:

- (a) izostavljanje zareza prilikom nabiranja sastojaka: *paprika _ turmeric* ili *thyme _ white pepper* ili *corn starch _ onions* i dr. ili u uputstvu *Cook ... in semi-covered pot for 8 minutes _ stir occasionally*;
- (b) izostavljanje dvotačke kao u *Best before _ see edge of packet* ili *emulsifier _ soybean lecithin*, i
- (c) izostavljanje tačke koja se koristi uz skraćenicu za ‘weight’ – *net wt _ 1.75oz*.

Nasuprot tome, postoje primeri nepotrebnog ubacivanja znakova interpunkcije, i to: zagrada, iako nije u pitanju dodatna informacija ili komentar, kao u predložko-imeničkoj konstrukciji *at a temperature (below 15°C)*. U ovom slučaju, zagrade su nepotrebne jer je informacija bitna. Evo još nekoliko primera: (a) nepotrebni zarezi: *pojačivač arome – flavour _ enhancer* i *It replaces a part of wheat flour _ when making cakes*, (b) nepotrebna dvotačka: *Aromated _ with natural and natural-identical flavours*. i *Keep at temperature _ 5-15C* i (c) nepotrebna tačka: *net _ wt. 3.75 oz*.

I na kraju, nepravilna upotreba tačke u skraćenicama: *soups, meat, vegetables e.t.c.* (umesto pravilnog 'etc.') i *nat.id.flavour* za *natural identical flavour*, gde je *nat.* pravilno upotrebljena skraćenica za *natural*, ali ne i *id.* što je skraćenica za 'idem', reč latinskog porekla koja znači 'isti' i ne može biti korišćena za *identical*, kao što je to ovde slučaj.

Svi navedeni primeri pokazuju da se u mnogim slučajevima pažnja ne posvećuje doslednom prevodenju i poštovanju pravopisne norme engleskog jezika. Potrebno je naglasiti da su izvorni tekstovi na srpskom jeziku takođe obilovali greškama ove vrste, međutim, s obzirom da se ovde analiziraju isključivo prevodi na engleski jezik, neće se davati detaljan prikaz tih grešaka. Ilustracije radi, prikazaće se samo datumi. Na svakom proizvodu postoji datum proizvodnje i/ili rok upotrebe, a značaj pravilno napisanog datuma, naročito za potrebe izvoza, nije potrebno posebno naglašavati. Pogledajmo najčešće načine pisanja datuma koji se susreću na ambalaži (uzeti su primeri u kojima su navedeni dan, mesec i godina):

- (1) 16.08.2008.
- (2) 10.9.2009.
- (3) 28 01. 2009
- (4) 31. 8 2008
- (5) 10/09/2008
- (6) 19 09 2008
- (7) 01-04-2009
- (8) 10 APR 2009
- (9) 23.10.09.
- (10) 01.07.09
- (11) 10 09 09
- (12) 290606
- (13) 17/09/08
- (14) 11/OCT/08
- (15) 11·MAR·09

Prema Pravopisu srpskog jezika (1994) pravilni načini pisanja datuma su 16. 8. 2008. ili 16. VIII 2008. ili 16. avgust 2008. Pogrešno je pisati bez tačke dane, mesece i godine predstavljene arapskim ciframa u datumima.

Uzimajući u obzir činjenicu da ne postoji opšteprihvaćen način pisanja datuma u svim zemljama, u slučaju izvoza proizvoda najbolje bi bilo koristiti engleski obrazac sa skraćenim nazivom meseca, koji u današnje vreme globalizacije teži da postane internacionalan. Za potrebe izvoza ovde se predlaže obrazac 10 APR 2009, jer se mogućnost nesporazuma koji proizlaze iz različitih načina pisanja datuma svode na minimum. Naime, redosled pisanja datuma kod nas je ustaljen i ide od dana, preko meseca do godine, tako da, na primer, 10/04/2009 može označavati samo 10. april 2009. Međutim, u američkoj varijanti engleskog jezika tako napisani datum interpretiraće se kao 4. oktobar 2009. godine s obzirom da je tamo praksa da se najpre navede mesec, zatim dan, pa godina. Da bi se izbegla zabuna najbolje je koristiti skraćene nazive meseca umesto brojeva.

4.5. Neprirodni prevodi

U ovom odeljku posebna pažnja biće posvećena naizgled u potpunosti tačnim, gramatički i leksički pravilnim prevodima, koji kao takvi nisu svojstveni strukturi engleskog jezika, pa samim tim u komunikacijskom smislu ne prenose onaj stupanj prirodnosti koji je imala izvorna poruka. Često se prevodi **reč za reč**, što neizostavno narušava prirodnost izražavanja. U diskursne greške spadaju svi oni neprirodni prevodi koji nastaju usled interferencije izvornog ili nekog drugog jezika kojim se prevodilac služi (Newmark 1988: 27). Interferencija predstavlja uticaj maternjeg jezika na prevođenje na strani jezik koji rezultira propustima u prevođenju zbog razlika prema maternjem jeziku, odnosno prema jeziku originala (Đorđević 2000: 14, 46), i to najčešće usled nedovoljnog poznavanja stranog jezika. Interferencija se može uočiti u svim doslovnim prevodima, kada se sintaksičke i leksičke strukture doslovno prenose, te je tako i uticaj originala vidljiv u prevedenom tekstu. Prevodioci koji nemaju dovoljno iskustva nisu svesni da se interferencija ne ogleda samo u upotrebi lažnih parova, neodgovarajućih kolokata, reda reči i sl.; naprotiv, ona može dovesti do apsolutno neprihvatljivih reči i rečenica i time u potpunosti ugroziti razumevanje poruke. Interferencija se može osećati i u drugom smeru, odnosno predstavljati odstupanje od norme maternjeg jezika pod uticajem znanja stranog jezika (Đorđević 2000: 46), kada se u maternjem jeziku primenjuju pravila svojstvena stranom jeziku⁶.

Newmark (1991: 78) smatra da se neadekvatni i nepravilni prevodi javljaju zbog neznanja i nemara onih koji prevode, naročito u slučaju kada prevode na jezik koji nije njihov maternji, tj. nije jezik koji redovno koriste (eng. *language of habitual use*), jer nisu dovoljno kompetentni i ne vladaju tim jezikom u dovoljnoj meri. On takođe smatra da prevod može biti prirodan, tačan i efektan jedino u slučaju da je prevodilac izvorni govornik jezika na koji se prevodi (Newmark 1988: 3, 26). Prevodioci koji prevode sa maternjeg na strani jezik često nisu ni svesni u kojoj je meri neki gramatički prihvatljiv izraz uobičajen ili neuobičajen u stranom jeziku (Ivir 1985: 147).

To znači da prevodioci najtačnije i najbolje prevode na maternji jezik. Međutim, usled malog broja izvornih govornika a velikog broja prevoda, prevodioci se često nalaze u situaciji da prevode na nematernji jezik. To svakako ne može biti opravdanje za propuste koji nastaju usled prevođenja na strani jezik. U slučaju da prevodi na jezik koji nije njegov maternji, prevodilac mora da uloži dodatni napor, konsultuje rečnike i ostale priručnike i, ako je potrebno, potraži savet od kompetentnog izvornog govornika koji bi taj prevod pregledao i uneo eventualne izmene.

Pogrešno je pretpostaviti da se bilo koji tekst može prevesti reč za reč. Uverili smo se da to nije moguće ni u slučaju proširene rečenice *Stigle su na vreme*, jer se prevođenjem reč za reč najčešće izneveri komunikativna namera u manjoj ili većoj meri. Svaki jezik je jedinstven i specifičan po svojoj sintaksi, svojim stilskim normama itd., tako da je sintaksička struktura originala očigledna u prevodu. Promene u sklopu rečenice neće izneveriti njen sadržaj, naprotiv, doprineće prirodnosti izraza. Međutim, Hlebec (1989: 123) napominje da je za teoriju i praksu prevođenja važno da se razgraniče prihvatljive realizacije doslovnog prevoda od neprihvatljivih u smislu gramatičke i semantičke valjanosti, tačnosti i vernosti. Razliku između neprihvatljive

⁶ O čemu je više reči bilo u trećem poglavlju.

i prihvatljive doslovnosti odražavaju termini prevođenje **reč za reč** (eng. *word-for-word translation*) i **doslovno**, ili **bukvalno**, **prevođenje** (eng. *literal translation*), gde se prvi odnosi na doslednu doslovnost bez obzira na njene komunikacijske posledice (npr. *Koliko košta ulaznica?* – **How much cost the ticket?*), a drugi na doslovnost uz neophodna minimalna odstupanja (umetanja reči, izmene strukture i sl.), kako bi se postigli tačnost i prirodnost izraza isključivo u pogledu sintakse (Catford 1965: 25), kao npr. *How much does the ticket cost?*

Prema Iviru (1985: 56), prvi zahtev koji se postavlja pred prevod na engleski jezik jeste da on bude engleski a ne srpski sa engleskim rečima. U tom slučaju, prevod izneverava izvornu poruku, nije komunikativno prirodan i primaocu, naročito izvornom govorniku engleskog jezika, predstavlja smetnju u razumevanju poruke. Drugim rečima, ako je prevodilac prilagodio prevod sintaksi i pravilima jezika-cilja, čitalac ili slušalac prevoda mora imati utisak da je tekst izvorno napisan ili izgovoren na njegovom jeziku, jer nije dovoljno samo da se razume poruka. Ivir (1985: 56) još ističe i da prevod mora biti proziran i ne sme se doživljavati kao prevod. Verno čuvanje i bukvalno prenošenje jezičkog gradiva izneverava pre nego osigurava komunikacijsku vernost, zbog toga što paralelni jezički izraz u dva jezika ne znači istovremeno da su oni izjednačeni na svim jezičkim nivoima. U slučaju da prevodilac iz neznanja, nemara ili, pak, težnje da bude što verniji originalu preveđe neku poruku doslovno, odnosno preslika konstrukcije iz jezika-izvora i prenese ih u jezik-cilj, to može dodatno da oteža primanje i razumevanje te poruke. Baker (1992: 56-57) smatra da se pred prevodioca stalno postavlja dilema da li prevesti što vernije ili što prirodnije i, po njenom mišljenju, prirodnost prevoda je važnija od vernosti poruke koja se prenosi.

Prirodan i diskursno prihvatljiv prevod podrazumeva dve osnovne adaptacije u jeziku-cilju: gramatičku i leksičku (Nida 1964: 167-8). Gramatičke modifikacije po pravilu su jednostavnije, imajući u vidu ograničen broj gramatičkih pravila i strukturu jezika-cilja. U njih spadaju promene reda reči u rečenici, upotreba članova, upotreba glagolske umesto imeničke konstrukcije, gde to jezik-cilj dozvoljava, i dr. Što se leksičke adaptacije tiče, ona je znatno kompleksnija zbog toga što ne postoje unapred određena i definisana pravila o tome koja je reč najprikladnija kao prevod određene reči u jeziku-izvoru, a retko, izuzev u naučnoj terminologiji, postoji samo jedan ekvivalent u jeziku-cilju koji se u svakoj situaciji koristi umesto date reči u jeziku-izvoru (up. Nida 1964). Daleko češće se javljaju nekolike mogućnosti za prevod reči (npr. *govor* – *speech, toast, language...*), pa je potrebno oprezno im pristupiti, jer nisu sve prikladne u različitim kontekstima. Newmark (1988: 20, 26) smatra da se diskursna prihvatljivost i prirodnost ogleda na nivou gramatike i leksike. Prirodnost mora biti merilo prilikom sagledavanja adekvatnosti prevoda, bilo da je reč o upotrebi znakova interpunkcije, pravilne upotrebe premodifikatora i ostalih sintaksičkih struktura ili, recimo, pravilne upotrebe reči. Primarni posao prevodioca jeste postizanje i referencijalne i pragmatičke korespondencije odnosno ekvivalencije (Newmark 1988: 23). Osnova komunikativnog pristupa prevođenju, čiji zagovornik je i Newmark, jeste prenošenje kontekstualnog značenja originala tako da su i sadržaj i upotreba jezika prihvatljivi, a samim tim i razumljivi čitaocima (Newmark 1988: 47). Poruka prenesena neuobičajenim izrazima i neprirodnom sintaksom i u slučaju da je shvaćena za-

mara i iritira primaoca poruke, koji zbog toga može čak da razvije odbojan stav prema samoj poruci (Pavlović 2000: 6).

Bitno je imati na umu da „konačni prevod mora delovati kao koherentna, uravnotežena i doradena celina, u kojoj se uticaj originala teško može prepoznati i otkriti“ (Prčić 2005: 207), pa stoga treba izbegavati mehaničko preslikavanje i/ili prepisivanje strukture i reda reči izvorne rečenice. Pojedini prevodioci osećaju potrebu da prenesu svaki pojedinačni aspekt značenja koji se javlja u izvornom tekstu, ali time se narušava prirodnost izraza. Svaki jezik je različit i svojstven samom sebi, te se ne može očekivati da prevod bude u potpunosti veran originalu zbog toga što pri tome poruka i njeno razumevanje mogu biti dovedeni u pitanje. Takođe, ako to nalaže preciznost prenošenja poruke, prevodilac može predugu rečenicu da razbije na dve ili više kraćih ili da spoji dve kraće rečenice, i sl. (Pavlović 2000: 21).

Kada prevodilac nađe odgovarajući izraz u jeziku-cilju za izraz izvorne poruke, on ga prihvata kao ekvivalent i retko se odlučuje da dalje traži drugo rešenje. Ponekad su ta rešenja odgovarajuća, ali ne uvek. Kada se bez mnogo razmišljanja i provere prihvati kao ekvivalent prva reč koja je ponuđena u dvojezičnom rečniku, tada tragovi jezika-izvora mogu biti vidljivi u prevedenom izrazu. U tom slučaju, prevod ne dostiže nivo spontanosti i idiomatičnosti izvornog izraza te poruke (Ivir 1985: 113), a mnogo češće takav prevod izneverava i vernost originalu, jer je neadekvatan i netačan ekvivalent izvornoj poruci. Propusti u prevođenju javljaju se kada se reči prevode samo preko korespondenata pri čemu se zanemaruje norma upotrebe, što dovodi do imitativnosti, doslovnosti i neprirodnosti, pošto se prevodi samo primarno leksičko ili gramatičko značenje date reči (Hlebec 1989: 181).

Primena svih pravila biće jasnija ako se navedu konkretni primeri poput dva različita prevoda dve rečenice. Uočava se da su se natpisi na ambalaži promenili od manje prirodnih prevoda – primeri pod (a), do znatno boljih – primeri pod (b):

1. *Kuvajte na laganoj vatri uz povremeno mešanje.*
 - (a) *Mix thoroughly and let it simmer on a low heat.*
 - (b) *Simmer gently and stir occasionally.*
2. *Proizvodi se moraju čuvati na suvom, tamnom i hladnom mestu, udaljeni od robe čije mirise mogu poprimiti.*
 - (a) *Products must be stored in a dry, dark and cool place, far from other commodities to avoid strong odors.*
 - (b) *Products must be kept in a dry, dark and cool place, separated from the goods whose smell they might absorb.*

Uzimajući u obzir ograničenost prostora i specifičnost registra, navedene bolje verzije mogle bi se i dodatno skratiti, čime bi rečenice bile jezgrovite: *Simmer stirring occasionally* kao prevod prve rečenice, i *Store in a cool, dry place away from light and strong odours* kao prevod druge. Što se članova tiče, oni bi se, iako neophodni za gramatičku konstrukciju, u ovom slučaju mogli i izostaviti, s obzirom na specifičnost teksta u kojem se javljaju i osobine registra.

Prirodnost izražavanja neminovno je narušena kada se prevodi reč za reč, a za bluda je da se jedino na taj način dolazi do potpuno vernog prevoda. Naprotiv, u želji da se što više približe originalu, prevodioci neretko doslovno prevode, zadržavajući

vrstu reči i u jeziku-cilju. Iako transpozicija vrste reči nije obavezna, jer doslovno preslikavanje gramatičkih vrsta reči iz jezika-izvora u jezik-cilj ne dovodi do gramatički neprihvatljive konstrukcije niti do pogrešne interpretacije prevedene poruke (Ivir 1985: 146), kao rezultat imamo prevedenu poruku koja nije najprirodniji izraz u jeziku-cilju, što bi značilo da je u komunikacijskom smislu poruka više ili manje izneverena.

Kako Ivir (1985: 146) napominje, svako udaljavanje od prirodnog, spontanog i idiomatskog izraza poruke unosi ili oduzima dodatne elemente, a primalac prevedene poruke, izvorni govornik jezika-cilja, pokušava da kompenzuje prevodiočeve greške. Izvorni govornik u tom slučaju shvata poruku koja je prenet, ali je ujedno svestan da je prevodilac načinio propust na nivou diskursa.

Prevodilačke transformacije imaju za cilj da udaljavanjem od opštih formalnih, gramatičkih i značenjskih kategorija izvornika (red i vrsta reči, veza sa primarnim značenjem, gramatičko vreme i stanje, imenički broj i rod i sl.) očuvaju uobičajeni, neobeleženi stil i prenesu značenjske komponente izvorne poruke. U njih spadaju preraspodela, zamena, dodavanje i izostavljanje jezičkih elemenata. **Preraspodela** se odnosi na promenu reda reči, redosleda delova rečenice, kao i redosleda samih rečenica u okviru složene rečenice, kao na primer, *He is not at home now.* – *Trenutno nije kod kuće.* **Zamena** obuhvata zamenu reči, vrsta reči, zamenu morfoloških i sintaksičkih oblika, kao u primeru *You don't say!* – *Ma šta reče!* **Dodavanje** kao prevodilačka transformacija naziva se i postupak kompenzacije, kada se jedan element sadržaja izrazi na mestu gde u originalu nije dat (npr. *Slomio je nogu.* – *He broke his leg.*). **Izostavljanje** se svodi na ispuštanje reči ili izraza koji nisu neophodni za razumevanje poruke i koje nije moguće uključiti u tekst prevoda, uglavnom zbog razlike u prirodi jezika (npr. *I am reading a book.* – *Čitam knjigu.*). Drugim rečima, transformacije koje se vrše prilikom prevođenja, a nisu obavezne, pripadaju stilskim razmatranjima, dok one koje su obavezne i neizbežne nisu više pitanje stila nego gramatičnosti i leksičke prihvatljivosti (Hlebec 1989: 175, Sibinović 1983: 78-79, Jovanović 1991: 49-66).

Na primer, red reči u rečenici mora biti prilagođen sintaksičkim strukturama jezika prevoda. Poznato je da prevođenje nije prevođenje reči već prenošenje poruka, i to svaki prevodilac mora imati na umu prilikom ovog kompleksnog procesa. Zadržavanje izvorne rečenične strukture bez spremnosti na njenu transpoziciju u skladu sa pravilima sistema i principima upotrebe jezika-cilja može prevod učiniti 'teškim' (Ivir 1985: 149). Lažni parovi među jezicima postoje (a) na nivou leksičkih jedinica i na nivou vrsta reči, i (b) na nivou strukturnih delova rečenice. To znači da se prevodilac može povesti za izvornom srpskom rečenicom i doslovno je preslikati u prevodu, uglavnom zbog toga što u engleskom jeziku nije tražio izražajne mogućnosti izvan tog obrasca. Takvi prevodi su tada ili ngramatični ili neprirodni. Obično su diskursno prihvatljivije varijante prevoda najvećim delom blokirane strukturom izvorne rečenice (Ivir 1985: 150).

4.5.1. Propusti u redosledu sastavnih elemenata reči i rečenica

Raspored sastavnih elemenata na nivou reči i rečenica bio je spominjan i u odeljku o propustima na nivou gramatike, ali sada će biti analizirano još primera u kojima se prenosi izvorni red reči u rečenici, a koje Newmark naziva interlinearnim prevodima (Newmark 1981: 63):

- a) *Kuvajte dva minuta uz neprestano mešanje* prevedeno kao *Boil for two minutes with continuous stirring*,
- b) *Mučenje nastaviti uz postepeno dodavanje vode* prevedeno kao *Continue mixing with gradual adding of water*.

Kao što se može primetiti, u oba primera prenesena su izvorna vrsta i red reči. Ponuđeni prevod zadržava srpsku strukturu predloške sintagme *uz neprestano mešanje* i *uz postepeno dodavanje*. Doslovno prenošenje ove strukture u datom kontekstu nije karakteristično za engleski jezik. Ove predloške sintagme morale bi biti zamenjene mnogo prirodnijim i diskursno neobebeženim *stirring continuously* i *gradually adding*. Zatim, za imeničku sintagmu *kakao prah sa redukovanim sadržajem masti / kakao maslaca* na ambalaži se nailazi na nekoliko prevodnih ekvivalenata – neprirodnih i neadekvatnih poput *cocoa powder with reduced fat content* i *cocoa powder with reduced content of cocoa butter*, ali i prirodnijih i prihvatljivijih poput *fat-reduced cocoa powder* i *low-fat cocoa powder* ili čajno pecivo delimično preliveno kakao prelivom prevedeno kao *tea cookies partially spread with cocoa coating* umesto *tea biscuits with chocolate coating / topping* ili *chocolate-covered tea biscuits*. Dodatak jelima sa povrćem prevedeno je kao *flavouring additives with vegetables* umesto adekvatnijih ekvivalenata *vegetable seasoning*, *seasoning with vegetables* ili *vegetable seasoning mix*.

Nadalje, *chocolates with sour cherry in alcohol centre* predstavlja prevod za opis proizvoda koji na srpskom glasi *čokoladni punjeni desert sa višnjom u alkoholu*. Jasno je da je taj prevod neadekvatan, dok bi bolja verzija bila *sour cherries in brandy-filled chocolates*. Zatim, *sredstva za dizanje testa* prevedena kao *flour raisers*, *dough raisers* ili *rising agents* umesto 'raising agents' ili 'baking powder'; *sredstvo za narastanje testa* prevedeno je reč za reč, što je rezultiralo pomalo komičnim prevodom *matter for dough swelling* umesto 'raising agent'.

Evo još nekoliko primera koji ilustruju neprirodne prevode usled doslovnog prevođenja:

▫ <i>penasti šlag krem</i>	<i>foamy whipped cream</i> (um. whipped cream),
▫ <i>sredstva za narastanje testa</i>	<i>dough raising agents</i> (um. raising agents),
▫ <i>testenina sa jajima</i>	<i>pasta with eggs</i> (um. egg noodles),
▫ <i>uz upotrebu manje količine mleka</i>	<i>use less amount of milk</i> (um. use less milk),
▫ <i>za finu teksturu kolača i testa.</i>	<i>for fine texture of cakes and dough.</i> (um. smooth consistency),
▫ <i>...do željene čvrstoće</i>	<i>...till the desired firmness is achieved</i> (um. desired consistency).

Rečenica *Pire je još ukusniji ako ga po usipanju u tečnost ostavite da stoji 1 minut, a onda izlupate žicom za šne*. prevedena je doslovno i glasi *Your mashed potato will become creamier if you beat it with a beater after letting it stand for 1 minute*. dok je diskursno prihvatljivija verzija 'The mashed potatoes will become creamier if whisked after a minute'. Rečenica *Nakon otvaranja čuvati u frižideru*. prevedena je kao *After opening keep in refrigerator*. umesto 'Keep refrigerated'; *Nakon otvaranja proizvod je upotrebljiv najviše 5 dana*. prevedeno kao *Open product is good for consumption 5 days after opening*. umesto, na primer, *Use within 5 days after opening*; *Dinstati uz povremeno mešanje i dolivanje vode* prevedeno je reč za reč kao *Stew with occasional stirring and addition of water* umesto prirodnijeg *Stew while adding water and stirring occasionally*; *Vitamini jačaju vaše kosti* prevedeno kao *Vitamins make your bones stronger* umesto *Vitamins strengthen your bones*. Na sličan način, subjekat rečenice *Jednom otvoren proizvod mora se čuvati...* doslovno je preveden, te engleska verzija glasi *Once opened product must be kept...*, dok bi prirodnija verzija bila *After opening, store in...*. Zatim, rečenica *Neprekidno mešajte dok supa ne provri* prevedena *Stir without break until boil* i *Stir till boiling* umesto 'Bring to the boil stirring continuously' ili 'Allow to boil stirring constantly'.

Još jedan doslovan prevod je i *Care on cold* za srpsku rečenicu *Čuvati na hladnom*. Ova rečenica *Čuvati na hladnom i suvom mestu* jedna je od najfrekventnijih na ambalaži, ali je retko adekvatno prevedena. Podjednako su korišćena oba glagola koja odgovaraju ovom značenju – *keep* i *store*; međutim, najviše problema ima sa predlogom ispred imenice *place* (obično se koristi neodgovarajući predlog 'on'), kao i sa izostankom neodređenog člana s obzirom da je ta imenica brojiva, a upotrebljena je u jednini, ali i sa redosledom prideva (manje prirodan je redosled *in a dry and cool place*). Izostavljanje člana moguće je zbog već spomenutog ograničenog prostora (npr. *Keep in cool and dry place* ili *Store in cold and dry place*). Takode, veznik *and* bio bi izostavljen, stvarajući najprirodniju verziju 'Store / Keep in a cool dry place'. Problemi sa upotrebom predloga i članova mogli bi se izbeći sa prevodom 'Keep cool and dry'. Rečenica *Čuvati na hladnom i tamnom mestu* najčešće kao ekvivalent ima rečenice (1) *Store / Keep in a cool and dark place*, (2) *Keep in a refrigerated and dark place* i (3) *Keep cool, dry and dark*. Iako na prvi pogled gramatički prihvatljive, ove rečenice nisu u potpunosti prirodne, a naročito poslednji primer, jer u britanskom engleskom fraza *keep sth dark* nosi i dodatnu implikaciju nečeg tajnovitog. U drugom primeru moralo bi doći do transpozicije rečeničnih delova da bi se postigao prirodan izraz prevedene poruke – *Keep refrigerated and away from light*. Prihvatljiv prevod je i *Keep in a cool place, do not expose to direct sunlight*, ali je neekonomičan. Nadalje, prevod rečenice *Čuvati samo u zatvorenoj ambalaži, jer se isušuje* nije sasvim jasan izvornom govorniku engleskog jezika. Naime, prevedena verzija *Keep in a closed package as it gets dry* postaje njima razumljiva tek kad se drugi deo rečenice zameni infinitivnom strukturom *to prevent drying out*.

Uzimajući u obzir specifičnost pojedinih propusta koji po svojoj prirodi ne mogu biti svrstani ni u jedan od navedenih propusta u ovom poglavlju, uvode se još tri grupe sa znatno manjim brojem primera, i to: (1) nedoslednost u prevodima reči i izraza, (2) propusti u registru i stilu, i (3) neprevedene reči i rečenice.

4.6. Nedoslednost u prevodima reči i izraza

Pojava koja je primećena na ambalaži proizvoda istih proizvođača jeste upotreba različitih prevoda za iste reči ili izraze. Hlebec naglašava (1989: 162) da bi ključna mesta koja se ponavljaju u tekstu izvornika trebalo prevoditi na isti način – bez variranja. Međutim, na tekstovima na ambalaži moguće je naići na primere kada jedan proizvođač sa paletom raznih proizvoda ima problem sa jednoobraznim prevodom. Recimo, imenica *aroma* na jednom proizvodu prevedena je kao *flavour*, na drugom kao *flavouring*, a na trećem kao *aroma*⁷. Primer *bez konzervansa* jedan proizvođač sokova na različitim proizvodima prevodi kao **without preservers*, **without preserving agents*, *without preservatives* i konačno najpravilnijim *no preservatives*. *Mleko u prahu* je na jednom proizvodu *milk powder*, na drugom *whole milk powder* (prvi navedeni ekvivalent je prihvatljiviji, jer se u originalu ne navodi da je u pitanju punomasno mleko u prahu); *kakao masa* je *cocoa mass* na jednom i *cocoa liquor* na drugom proizvodu (oba prevoda su adekvatna); *jezgrasto voće* je **kernel fruit*, **other nuts*, **nuts* i *tree nuts* (samo poslednje navedeno prevodno rešenje je odgovarajuće); *konditorska industrija* je i *confectionery industry* i *confectionary production* (oba prevoda su prihvatljiva) i mnogi drugi. Ponekad za istu kompaniju prevodi više lica, te su prevodi različiti, mada to ne može biti opravdanje, jer bi morao postojati koordinator koji bi sve prevode pregledao i konačno predložio jedan standardizovan.

S druge strane, postoje primeri upotrebe različitih prevoda na jednom istom proizvodu, što je zasigurno odraz nepažnje i nemara svih onih zaduženih za taj prevod. Na primer, na prednjoj strani proizvoda stoji *cake with compound chocolate*, dok je na drugoj strani upotrebljena imenica u množini *cakes with compound chocolate*, koja kontekstualno više odgovara. Potom, *čajno pecivo sa čokoladom i lešnikom* prevedeno kao *biscuits with chocolate and hazelnut* na prednjoj strani, i kao *tea biscuits with chocolate pieces and hazelnuts*, što je i adekvatnije, u delu gde su navedeni sastojci; *mlečna čokolada sa keksom sa maslacem* je *milk chocolate with petit beurre* i *milk chocolate with biscuit with butter* (oba su odgovarajući prevodni ekvivalenti). Ili, *biskvit sa želeom ukusa narandže i čokoladnim prelivom* na prednjoj strani je *biscuits with jelly covered with chocolate*, a u delu gde je uputstvo *biscuit with jelly with orange flavour covered with chocolate*, a onda u delu o nutritivnim vrednostima stoji *only 1.0g fat per cake*.

Eliptirana rečenica *Aromatizovano: prirodnom i prirodno-identičnom aromom*, prevedena je kao **Aromated: with natural and natural-identical flavours*. U jednom istom redu imenička sintagma *obrano mleko u prahu* prevedena je na dva načina: kao *skimmed powder milk* i *skimmed powdered milk* (obe su adekvatne, mada se češće upotrebljavaju izrazi 'skimmed milk powder' i 'skim milk powder'). Zatim, *filter kesica* prevedena kao *filter bag*, a potom kao *tea bag*; *kokos* je preveden na jednom mestu kao *coco*, a nešto kasnije kao *coconut*; *koncentrisani voćni koktel jabuke* kao *concentrated fruit juice cocktail* i *concentrated cocktail of apple*; *koncentrisani voćni sok borovnice* je *concentrated blueberry juice*, ali i *concentrated blueberry fruit juice*; *mlečna karamela* je i **milky caramela* i

⁷ O razlikama u upotrebi i značenju ovih imenica više reči bilo je u odeljku o propustima na nivou leksike.

milk caramel; *aroma narandže* je *orange taste* i *orange flavour*; *proizvođač* je *manufacturer* i *manufactured by*; naše nacionalno piće *šljivovica* na ambalaži prevedeno je na tri različita načina, i to: *slivovitz*, *plum brandy* i *sliwowitz*; sastojci jednog proizvoda glase: *kukuruzni griz*, *pšenični griz*, a prevod na engleski je *corn groats*, *wheat grits*. Svi navedeni primeri osim onih obeleženih zvezdicom (*) prihvatljivi su pojedinačno, ali u okviru teksta bilo koje dužine ne sme biti variranja, te se stoga proizvođač mora odlučiti za jedan prevodni ekvivalent i njega dosledno koristiti.

Susreću se i primeri različitih načina pisanja na istim proizvodima, te tako imamo i pravilno napisano *sweet corn* kao dve reči, ali i nepravilno *sweetcorn* napisanu zajedno; *rebrasti čips* napisan je i pravilno kao *crinkle-cut chips*, ali i nepravilno *crinckle-cut chips*.

Nedoslednost u upotrebi reči i izraza ukazuje na potrebu za standardizacijom prevoda svih reči i izraza na ambalaži.

4.7. Neodgovarajući registar i stil

Stilski propusti ogledaju se u upotrebi neodgovarajućeg registra i u ponavljanju reči koje imaju istu osnovu. Primeri koji bi ilustrovali prvu pojavu, odnosno upotrebu neformalnog registra, bili bi sledeći:

▪ ...do željene čvrstoće	... <u>till</u> desired firmness is achieved,
▪ Mešajte dok supa ne provri.	Stir <u>till</u> boiling.
▪ Preporuka za upotrebu:	Serving Suggestions:
- sa dodatkom leda	- <u>on the rocks</u>

U prvom i drugom primeru, predlog 'till' koristi se u svakodnevnom govornom jeziku, a prikladnija zamena bila bi 'until'; međutim, i drugu rečenicu potrebno je parafrazirati i iskoristiti tipičnu englesku rečenicu koja prenosi isto značenje – 'bring to the boil stirring occasionally / stirring constantly'. U trećem primeru neformalna je predložka sintagma *on the rocks*, jer se koristi za naručivanje alkoholnog pića u baru ili restoranu. Ovde bi svakako prikladnije bilo reći 'over ice'.

Upotreba uskostručnih tehničkih reči takođe nije primerena, kao u primerima: *bogat sadržaj belančevina* – *rich in albumen* i *belančevine mleka* – *milk albumen*, gde je *albumen* usko stručna reč i za ove potrebe njen ekvivalent mora biti *protein*, odnosno 'rich in protein' i 'milk protein'. Ili, na primer, *balance u prahu* – *albumen powder*, ali ovoga puta 'albumen' se zamenjuje sa *egg white* – *egg white powder*. Još jedan prevod sadrži tehničku reč 'reboil'. Rečenica na srpskom je *Kada voda ponovo proključa, testeninu kuvati 5-8 minuta uz povremeno mešanje* a prevod je *After reboiling, cook for 5-8 minutes, while stirring*. Pored toga što bi reč *reboil* trebalo zameniti neutralnijim 'boil again', ova rečenica nije odgovarajući prevodni ekvivalent izvornoj poruci, jer *while stirring* znači neprestano mešanje, dok je original povremeno, pa bi bolje bilo '(while) stirring occasionally'.

Ponavljanje reči sa istim osnovama vidi se u primerima: *izlupate žicom za šne* – *you beat it with a beater*, *proizvedeno po proizvođačkoj specifikaciji* – *manu-*

factured as per manufacturer's specification ili produced according to the producer's specification, *proizvodi se moraju čuvati..., udaljeno od robe čije mirise mogu poprimiti – products must be kept in ... far from other products whose aroma they could absorb*. Stilski prikladnije bile bi, prema navedenom redosledu, 'if you beat it with a whisk' ili samo 'if you beat / whisk it', 'made according to production specifications / made as per production specifications' i 'products must be kept in... far from other goods'.

Nepotrebno ponavljanje i naglašavanje objekta *it*, koji se podrazumeva, javlja se u rečenicama, poput:

- *Cook it on medium heat.*
- *Store it in a dry and cool place.*
- *Strain and sweeten it to your own taste.*
- *When it starts boiling, cook it from 3 to 6 minutes constantly stirring.*

Na kraju ovog odeljka o ostalim propustima napomenuće se i slučajevi u kojima reči i rečenice nisu prevedene, čime se komunikacijska vrednost poruke narušava.

4.8. Nprevedene reči i rečenice

Mnogi sastojci kao i delovi uputstava uopšte nisu prevedeni, što bi u slučaju izvoza izazvalo zbunjenost i nepoverenje kod potencijalnih kupaca. Proizvod najverovatnije ne bi ni smeo biti pušten u prodaju, naročito u današnje vreme kada se u okviru Evropske unije proizvodi i njihov sastav rigorozno kontrolišu, a unapred utvrđeni zakoni i pravila o obeležavanju kao i pakovanju proizvoda moraju se poštovati. Ako se ne prevedu sastojci, uputstva i opis proizvoda, izneverava se sadržaj tekstova na ambalaži i plasira pogrešna slika o proizvodu. Na ambalaži ne postoji opravdano skraćivanje, tj. izostavljanje bilo kog dela teksta, zato što su sve informacije relevantne. Nazivi proizvoda ne moraju se prevoditi s obzirom da predstavljaju zaštićenu robnu marku, ali ako sastojci nisu prevedeni, to je direktno kršenje zakona o informisanju kupaca. Sastojci obaveštavaju potencijalnog kupca o eventualnim veštačkim materijama, o upotrebi konzervansa, šećera i dr. Prevodilac može biti prinuđen da izvrši opravdana odstupanja od originala zbog ograničenja koja mu nameće sistem jezika-cilja, ili odstupanja iz pragmatičnih razloga, ali odstupanja iz neznanja i nemara nisu prihvatljiva i prevodilac za njih nema pokrića (Hlebec 1989: 99).

Na primer, *fabrika ulja i biljnih masti* prevedena je kao *oil and vegetable fat* bez imenice 'factory'. Nije u potpunosti jasno zbog čega dolazi do izostavljanja – da li zbog nemarnosti i nebrige prevodioca koji ne shvata da su izostavljeni delovi bitni za razumevanje, ili usled neznanja? Nameće se zaključak da prevodioci koji nisu sigurni kako se određena reč prevodi, jednostavno tu reč ne prevedu.

Sledi pregled izostavljenih reči i izraza, koji su zbog bolje preglednosti, podvučeni:

(a) izostavljeni sastojci

▫ <u>bezmasna suva materija</u> kakao <u>delova</u>	cocoa um. dry nonfat cocoa solids,
▫ <u>biljna mast</u> , <u>šećer</u> , <u>dekstroza</u> ,	vegetable fat, dextrose um. vegetable fat, sugar, dextrose,
▫ <u>crni luk</u> , <u>ulje</u> , <u>feferoni</u> , <u>beli luk</u>	onion, hot peppers, garlic um. onion, oil, hot peppers, garlic,
▫ <u>kupus</u> , <u>celer</u> , <u>pečurke</u> , <u>ekstrakt kokošijeg mesa</u>	cabbage, extract of chicken meat um. cabbage, celery, mushrooms, chicken meat extract,
▫ <u>obrano mleko u prahu</u>	powdered milk um. skimmed milk powder,
▫ <u>punjeni masni biskvit</u>	biscuit um. filled lard biscuit,
▫ <u>sadržaj</u> - <u>koncentrisani voćni sok</u> <u>pomorandže</u> , <u>voda</u> .	ingredients – concentrated orange juice um. concentrated orange juice, water,
▫ <u>sastav</u> – <u>šipak</u> , <u>jabuka</u> , <u>hibiskus</u> ,...	ingredients – tea um. rosehip, apple, hibiscus,
▫ <u>sastojci</u> : <u>masni biskvit</u>	ingredients: biscuit um. lard biscuit,
▫ <u>sušeni list nane</u>	peppermint leaves um. dried peppermint leaf,
▫ <u>ukupna suva materija</u> kakao- <u>delova</u>	cocoa solids um. total dry cocoa solids.

Na jednom proizvodu za sastojke *pojačivač ukusa*, *sušena pečurka*, *obrano mleko u prahu*, *sušeno povrće*, *začini* stoji prevod *dried mushrooms*, *flavour enhancer*, *corn starch*, *onions*, *spices*. Ovde se uočava i izostavljanje sastojaka, jer nisu prevedena dva sastojka – *obrano mleko u prahu* (*skimmed milk powder*) i *sušeno povrće* (*dehydrated vegetables*), ali i nejasno, bezrazložno i opasno ubacivanje sastojaka. Na sličan način, totalna nepodudarnost susreće se u prevodu sledećih sastojaka:

▫ *Osnovni sastojci* – *koncentrat za supu* (*kuhinjska so*, *biljna i životinjska masnoća*, *goveđi mesni ekstrakt*, *sušeno povrće*), *testenine*. U masnoći su dodati *antioksidanti* i *singeristi*. dok prevod glasi:

Ingredients – Beef extract, paste, salt, dehydrated vegetables, carbohydrates and additives, noodles, flavour enhancers.

▫ Osnovni sastojci: Ugljeni hidrati, kuhinjska so, masti biljnog porekla, pojačivač ukusa, obrano mleko u prahu, kokošiji mesni ekstrakt, sušeno povrće, začini.

a prevod je:

Ingredients: Wheat flour, skimmed milk powder, vegetable fat, salt, flavour enhancer, chicken meat extract, corn starch, onions, spices.

(b) opis proizvoda

Svi navedeni opisi proizvoda nisu prevedeni iako su se nalazili u onom delu proizvoda koji je posvećen prevodu na engleski, gde je sve ostalo bilo prevedeno.

▫ čajno pecivo	Ø um. <i>tea biscuits</i> ,
▫ cvekla pasterizovana	cvekla um. <i>pasteurized beetroot</i> ,
▫ krompir pire u pahuljicama	krompir pire um. <i>mashed potato flakes</i> ,
▫ špageti	špageti um. <i>spaghetti</i> ,
▫ Čuvati na hladnom i suvom mestu.	(nije prevedeno) um. <i>Keep cool and dry</i> .
▫ Upotrebljivo do datuma naznačenog na poklopcu ambalaže.	(nije prevedeno) um. <i>Best before the date stamped on the lid</i> .

Zatim, primeri opisa proizvoda koji su delimično prevedeni:

▫ bez <u>konzervansa</u> , boja i aroma	<i>no artificial flavours or colours</i> um. <i>no preservatives, artificial colours or flavours</i> ,
▫ prašak ... sa prirodno identičnom aromom vanilina i <u>prehrambenom veštačkom bojom</u>	<i>powder...with natural identical vanillin flavour</i> um. <i>powder...with natural identical vanillin and artificial food colour</i> ,
▫ sos od paradajza <u>za špagete</u> sa povrćem i začinima	<i>tomato sauce with vegetables and spices</i> um. <i>tomato sauce for spaghetti with vegetables and spices</i> ,
▫ za kremove, <u>torte</u> i deserte	<i>for fillings, puddings and desserts</i> um. <i>for fillings, cakes and desserts</i> ,
▫ <u>oljušten</u> , pržen u ulju, soljen	<i>oil roasted and salted</i> um. <i>shelled, oil roasted and salted</i> ,
▫ <u>Pasterizovan</u> , bez dodataka konzervansa, <u>veštačkih boja i aroma</u> .	<i>No preservatives.</i> um. <i>Pasteurized, without preservatives, artificial colours or flavours.</i> ,
▫ Proizvodi i <u>puni</u>	<i>Produced by</i> um. <i>Produced and filled by</i> .

(c) uputstva

▫ ... <u>mešati kašikom sve dok supa ne provri</u> . Kuvati na laganoj vatri 8 minuta u <u>poluotvorenoj posudi uz povremeno mešanje</u> .	<i>Simmer on a low heat for 8 minutes.</i> um. <i>Simmer half-covered on a low heat for 8 min. stirring occasionally.</i>
▫ ... u jedan litar kipuće <u>nesoljene vode</u>	<i>...into 1 litre of boiling water</i> um. <i>...into 1 litre of unsalted boiling water,</i>
▫ Uлити 150 ml hladnog <u>prokuvanog mleka</u>	<i>Pour 150 ml of cold milk</i> um. <i>Pour 150 ml of cold boiled milk,</i>
▫ <u>U mleko (vodu) sipati sadržaj kesice i mutiti mikserom 5 min.</u>	<i>Mix for 5 minutes.</i> um. <i>Add the bag contents to milk (water) and mix for 5 minutes.</i>

Vredan pažnje svakako je i tzv. hibridni prevod u kojem informacija nije u potpunosti prevedena. Ovakvi nazivi koji sadrže kombinaciju engleske i srpske reči zasigurno doprinose širenju i bogaćenju hibridnog jezika – anglosrpskog (Prčić 2005). Ovu pojavu ilustruju primeri:

▫ <i>energija, proteini</i>	<i>energy, <u>proteini</u></i> um. <i>energy, proteins</i>
▫ <i>Lab.Br.12-785 od 24.04.2006.</i>	<i>Lab.No.12-785 <u>od 24.04.2006.</u></i> um. <i>Lab.No.12-785 on 24 Apr 2006_</i>
▫ <i>Analiza urađena u Institutu za zaštitu zdravlja Srbije</i>	<i>Analysed by <u>Institut za zaštitu zdravlja Srbije</u></i> um. <i>Analysed by The Institute for Health Protection of Serbia</i>
▫ <i>Buter keks je proizveden po zaštićenoj tehnologiji.</i>	<i><u>Buter keks</u> is produced under registered technology.</i> um. <i>Butter cookies are produced under the registered technology.</i>

Nakon iscrpne analize neophodno je istaći da prevodioci moraju dodatno biti obazrivi u vezi sa stepenom prihvatljivosti prevoda, jer uvek postoji opasnost da ono što je u prvi mah neadekvatno, čudno i neprirodno može postati odgovarajuće prevodiocu nakon što taj prevod ponovi više puta ili naglas pročita (Newmark 1988: 70, 76). To je jedna od najopasnijih zamki u ovom poslu, stoga je neophodno tražiti pomoć rečnika ili stručnjaka i kompetentnih izvornih govornika, koji bi takva neprirodna rešenja mogli zapaziti.

5. Zaključci

Prevođenje sa engleskog jezika i na engleski jezik u današnje vreme predstavlja delatnost koju svi obavljaju bez obzira na znanje i kompetentnost kojom raspolažu. Engleski se ustalio u našoj kulturi i jeziku i postao odomaćeni strani jezik (Prčić 2005), a svako ko iole zna ili je nekada učio ovaj jezik postaje potencijalni prevodilac. Uz to, svi kojima je prevod potreban više ne brinu za kvalitet, već za cenu i brzinu kojom će se nešto prevesti. Zbog toga se neretko dešava da oni ne traže profesionalnog prevodioca samo da bi smanjili finansijske troškove. Najveća opasnost i najočigledniji uzrok prevodilačkih promašaja, što i Ivir prepoznaje (1985: 76), jeste nepoznavanje naravi prevođenja od strane onih koji prevodilačke zadatke olako poveravaju ljudima koji za njih nisu osposobljeni, ali i svih onih koji olako prihvataju prevodne zadatke za koje nisu spremni.

5.1. Rekapitulacija

Detaljno istraživanje imalo je za cilj da opiše i analizira pojavu neadekvatnog prevođenja na predvidljivim tekstovima na ambalaži sa srpskog jezika na engleski na različitim domaćim prehrambenim proizvodima. Pokazalo se da su propusti u prevodima brojni i da pripadaju različitim jezičkim nivoima, te stoga analizirani uzorak predstavlja valjan uvid u haotično stanje prevoda i prevodnih rešenja na domaćoj ambalaži za hranu i piće. Mora se još jednom naglasiti da cilj rada nije bila kritika pojedinačnih prevoda, već prikaz kvaliteta prevoda tekstova na ambalaži. Nažalost, još jednom je potvrđeno na krajnje jednostavnom i u velikoj meri predvidljivom tekstu da je pojava nadriprevođenja uzela maha u našoj današnjoj prevodilačkoj praksi. Međutim, nisu svi prevodi loši i neadekvatni, a ovo istraživanje ne može da umanjí značaj svih onih dobro osmišljenih i odgovarajućih prevoda kako pojedinačnih sastojaka tako i uputstava.

Nakon izučavanja i iscrpne analize tekstova na ambalaži ustanovljeno je da ne postoje jednoobrazni i standardizovani prevodi u ovoj oblasti prevođenja, iako je broj mogućih reči i rečenica sužen i predstavlja više-manje zatvoren krug leksičkog i gramatičkog materijala. Zbog toga je potrebno objediniti u glosar preporučene engleske korespondente i ekvivalente svih jedinica, tj. reči, sintagmi i rečenica⁸, koje onda mogu poslužiti kao standardizovani, normativni obrasci prevoda.

5.2. Perspektive

Prevoditi se mora znatno ozbiljnije, pažljivije i profesionalnije u svim oblastima, a da bi se prevodilački rad potpuno afirmisao i u našem kulturnom životu dobio mesto i priznanja koja mu pripadaju trebalo bi više računa povesti i o tome *ko i kako prevodi*. Oni kojima engleski jezik nije struka ne mogu da se pohvale sistematizo-

⁸ U pripremi je Lazović, V. „Srpsko-engleski i englesko-srpski glosar reči, izraza i rečenica na ambalaži prehrambenih proizvoda”.

vanim znanjem pravila jezičkog sistema i principima upotrebe, bilo da je u pitanju leksika ili gramatika, te iz tog razloga ne bi trebalo da pristupaju prevodenju. Sâmo znanje jezika na nivou svakodnevne komunikacije (uglavnom usvojenog putem televizije, filmova i kompjutera) ne može se smatrati odgovarajućom kvalifikacijom za prevodenje s engleskog jezika, a još manje na engleski, niti prevodenje bilo koje vrste teksta može biti nečija uzgredna delatnost (Prčić 2005: 57, 159).

Svaka vrsta prevodenja odlikuje se svojim doprinosom i važnošću za društvenu zajednicu, kao i svojim specifičnim postupcima (Ivir 1985: 17), zbog čega je neophodno svakom prevodu pristupiti ozbiljno. Prevodenje zahteva određena znanja i veštine i pretpostavlja osposobljenost prevodioca upravo za određenu vrstu prevodenja, bilo da je reč o književnom delu, reklami, filmu ili tekstovima na ambalaži.

Zaboravlja se da prevodi tekstova na ambalaži moraju biti adekvatni ako će se proizvod izvoziti, budući da od kvaliteta prevoda može da zavisi potražnja i, posledično, materijalna dobit proizvođača. Preciznost prevoda mora da bude na prvom mestu, naročito kada se zna kakve oštre zakonske mere propisuje Evropska unija u svim sferama života, a posebno kada je ishrana u pitanju (npr. *Pravilnik o deklarisanju i označavanju robe*). Ostaje nejasno, uostalom, kako neko ko uloži mnogo novca za plasman, reklamu i na kraju izvoz nekog proizvoda, toliko malo misli o kvalitetu prevoda, te smatra da angažovanje prevodioca i lektora predstavlja luksuz, pa takav odgovoran posao prepušta onima koji nisu stručnjaci za jezik.

Mnogobrojni primeri navedeni u ovoj knjizi ukazuju na brojne propuste različite prirode prilikom prevodenja sa srpskog jezika na engleski na krajnje jednostavnom tekstu, i na opštu nebrigu, ali i masovnost površnog prevodenja, tim pre što se ovde radi o tekstu koji je usled svoje predvidljivosti pogodan i za mašinsko prevodenje. Zbog svega toga neophodno je posvetiti pažnju i odgovarajućoj kritici prevoda i oceni kvaliteta, koje zajedno mogu samo da unaprede prevodilačku praksu.

Jedan od načina da se problem neadekvatnog prevodenja reši jeste standardizacija prevoda, jer, u tom slučaju, reči i izrazi dobijaju status termina i uvek se prevode na isti način. Rečenice bi postale jednoobrazne i prepoznatljive budućim kupcima. Pored standardizacije kada je to moguće (npr. za reči i izraze u medicini, ekonomiji, pravu itd.), postoje i drugi načini za prevazilaženje sadašnjeg haotičnog stanja prouzrokovanog nadriprevodenjem u svim oblastima (Lazović 2010: 859-860), poput :

1. uvođenja stručnog prevodilačkog ispita i licence za prevodioce

Zakonskom regulativom država bi mogla regulisati ovu oblast, te bi samo prevodioci sa temeljitim znanjem srpskog i engleskog jezika imali dozvolu da prevode. Idealno bi bilo kada bi postojala mogućnost biranja između usmerenja, poput opšteg, naučno-stručnog i književno-umetničkog prevodenja (Prčić 2005: 75). U tom slučaju, prevodili bi oni koji imaju odgovarajuće diplome filološkog ili filozofskog fakulteta, te adekvatno usvojeno, pokazano i ocenjeno znanje srpskog i engleskog jezika (Prčić 2005: 267).

2. uvođenja prevodilačkog smera

Država godinama u drugi plan stavlja potrebu za prevodilačkim profilom i njihovim adekvatnim obrazovanjem, što predstavlja i korene problema. Kako Rajić

(2009) napominje „prevodiocima je prepušteno da se obrazuju kad završe fakultet kroz praksu, a dok se nauče, prevedu i objave i po nekoliko knjiga”.

3. postojanja većeg broja obučanih prevodilaca i prevodilačkih udruženja

Usled velikog broja materijala za prevođenje, naručioci ponekad stiču utisak da je evidentan manjak prevodioca, što ne reflektuje pravo stanje stvari. Zbog toga je potreban veći broj udruženja koja bi okupila veći broj prevodioca.

4. zaštite autorskih prava

Potrebno je zaštititi autorska prava jer pojedini izdavači samo koriguju hrvatski ili već objavljeni srpski prevod i potpišu fiktivnog prevodioca, i pri tom ne budu zakonski kažnjeni.

5. odgovarajuće nadoknade

Prevođenje kao i svaki drugi posao mora biti adekvatno plaćen. Time bi novčana nadoknada bila i dodatna motivacija da se više brine o kvalitetu prevoda.

6. uvođenja roka za prevođenje

Ne može se očekivati adekvatan i valjan prevod ako je za njega dat nerealno kratak rok. Čak se i najvećem stručnjaku može desiti da napravi početničku grešku kada mora hitno da prevede neki tekst, jer nema vremena da razmišlja i da se posveti prevodu niti da proveriti napisano.

7. stalne obuke i usavršavanja prevodilaca

Filološki fakulteti i udruženja prevodilaca morali bi više pažnje posvetiti obuci i usavršavanju budućih i sadašnjih prevodilaca, organizovati konferencije i seminare na temu prevođenja.

8. bolje i detaljnije kontrole prevoda

Tekstovi se pre objavljivanja moraju pregledati od strane lektora i kompetentnog izvornog govornika. Na taj način izbegla bi se i sporadična dosadašnja praksa da delove knjige na engleskom jeziku prevode različite osobe, i na kraju se takvi prevodi sastave i objave bez ikakve prethodne provere.

9. odgovarajuće kritike prevoda i ocene kvaliteta

Neophodno je pažnju posvetiti i ovoj oblasti, jer upravo adekvatna kritika i ocena kvaliteta prevoda može da unapredi prevodilačku praksu u znatnoj meri.

Nažalost, u našoj državi trenutno u oblasti prevođenja gotovo da nema nikakve kontrole niti trenutno postoji želja da se nešto promeni. Rajić (2009) naglašava da će veliki problemi tek doći sa prevodima na stotine hiljada strana dokumenata Evropske unije, jer će od kvaliteta tih prevoda pravnih dokumenata zavisiti možda život čitave države. Kako on procenjuje, u ovom trenutku potrebno je oko 500 prevodilaca da bi se kompetentno preveli evropski zakoni i propisi na srpski jezik u nekom razumnom roku.

Istraživanje ove vrste i obima predstavlja skroman doprinos za utvrđivanje činjeničnog stanja u prevodilačkoj praksi kod nas na primeru tekstova na ambalaži. To je ujedno i pokušaj da se ukaže na potrebu afirmacije uloge prevodioca u našem kulturnom životu i da se sumiraju načini za prevazilaženje sadašnjeg haotičnog stanja, jer se prevodilački rad mora konačno shvatiti kao značajna i odgovorna aktivnost, a kvalitet prevoda u svim oblastima podići na viši nivo.

Donekle ohrabruje vest⁹ da je jedna naša kompanija stekla pravo da zatraži elitnu briselsku licencu koja garantuje ispravnu i kvalitetnu hranu i time dobila mogućnost izvoza i plasiranja svojih proizvoda na inostrana tržišta, a u iščekivanju izvozne dozvole angažovala je dizajnerski i prevodilački tim koji priprema nove proizvođačke deklaracije na devet evropskih jezika.

Ostaje da se vidi da li će i kada nedoučeni prevodioci prestati da se olako upuštaju u prevođenje, mada sudeći po prognozama eminentnih stručnjaka koji smatraju da „ne treba imati mnogo iluzija u tom pogledu“ s obzirom na kakve niske grane je prevodilaštvo kod nas spalo (Petrović 1997: 84), i da je sve ovo „samo borba s vetrenjačama“ (Prčić 2005: 266), sadašnje stanje se neće promeniti. Prčić još zaključuje da će se situacija nastaviti i „sve brže i sve nesputanije pogoršavati [...] sve dok ne sazri svest o tome da nehajan, nipodaštavajući i potcenjujući odnos koji u našem društvu vlada prema jeziku, dobrom jeziku i lingvistici uopšte predstavlja uvredu za našu kulturu i nauku.“ Nadajmo se da će do promene trenutnog odnosa i stava prema jeziku doći u skorijoj budućnosti.

⁹ Ova vest je bila aktuelna u vreme pisanja magistarskog rada, 2009. godine.

Bibliografija

- Anderman, G. and Rogers, M. (ed.). (2003). *Translation Today: Trends and Perspectives*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney.
- Anderman, G. and Rogers, M. (ed.). (2005). *In and Out of English: For Better, For Worse?* Multilingual Matters Ltd, Clevedon, Buffalo, Toronto.
- Arai, R. *English is Not Enough: The Language of Food and Drug Labels*.
<http://leda.law.harvard.edu/leda/data/495/Arai.rtf>
- Baker, M. (1992). *In Other Words. A Coursebook on Translation*. Routledge, London, New York.
- Baker, M. (ed.). (1998). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, London, New York.
- Beaugrande de, R. and Dressler, W. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. Longman, London.
- Bell, R. T. (1991). *Translation and Translating: Theory and Practice*. Longman, London, New York.
- Belmekki, B. (2007). "False Cognates: A Minefield for Algerian non-professional Translators". *Philologia* 5: 65-69.
- Bugarski, R. (1996a). *Lingvistika o čoveku*. Čigoja štampa, Beograd.
- Bugarski, R. (1996b). *Lingvistika u primeni*. Čigoja štampa, Beograd.
- Bugarski, R. (1996c). *Uvod u opštu lingvistiku*. Čigoja štampa, Beograd.
- Bukvić, R. (2003). „Požnjevena guma i kengurski sudovi kao nestvarni objektivni u Golfskom zalivu”. *Jezik danas* 17: 14-17.
- Carter, R. and McCarthy, M. (2006). *Cambridge Grammar of English Paperback with CD ROM: A Comprehensive Guide*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press, London.
- Cozma, M. (2008). "Genre and Translation". *Romanian Journal of English Studies* 5: 68-80.
- Cristea, S. (2008). "Semantic and Translation Aspects of British, American, Australian and Romanian Ads". *Romanian Journal of English Studies* 5: 81-93.
- Croitoru, E. (2008). "Translation as Cultural Negotiation". *Romanian Journal of English Studies* 5: 94-101.
- Crowther, J. (ed.). (1995). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Fifth Edition. Oxford University Press, Oxford.
- Crystal, D. (1997). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Second Edition. Cambridge University Press, Cambridge.
- Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Second Edition. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ćupić, D. i dr. (1996). *Slovo o jeziku. Jezički poučnik (knjiga prva)*. Partenon, Beograd.
- Đorđević, R. (2000). *Uvod u kontrastiranje jezika*. Četvrto dopunjeno izdanje. Filološki fakultet, Beograd.

- Dorić-Francuski, B. (2005). „Kako su *Beli orlovi nad Srbijom* tražili svoju očevinu (O jednoj veoma loše prevedenoj knjizi)”. *Philologia* 3: 209-217.
- Dorić-Francuski, B. (2006). „O jednoj *Ljubavi* izgubljenoj u prevodu”. *Philologia* 4: 205-215.
- Dorić-Francuski, B. (2007). „A šta bi tek Haksli rekao na to! (O tome kako je *Vrli novi svet* u prevodu romana *Mali je svet* postao veličanstven)”. *Philologia* 5: 155-165.
- Dorić-Francuski, B. (2008). “To Be or Not To Be Translated?” *Romanian Journal of English Studies* 5: 123-135.
- Dudok, D. i dr. (ur.). *IV simpozijum „Kontrastivna jezička istraživanja”*. Zbornik radova. Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Fekete, E. (2006). *Jezičke doumice: novije i starije*. Drugo izdanje. Beogradska knjiga, Beograd.
- Felbabov, V. (1999). „Lažni parovi- englesko/srpski – u jeziku medija”. U: R. Šević i dr. (ur.). *6. simpozijum „Kontrastivna jezička istraživanja”*. Zbornik radova. Filozofski fakultet, Novi Sad; Jugoslovensko društvo za primenjenu lingvistiku Vojvodine, Novi Sad: 289-294.
- Filipović, R. (1986). *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb; Školska knjiga, Zagreb.
- Filipović, S. (2006). „Semantika anglicizama u srpskom jeziku u registru mode”. *Philologia* 4: 57-65.
- Grundy, P. (2000). *Doing Pragmatics*. Second Edition. Oxford University Press, USA.
- Halliday, M. A. K. (2002). “What is an International Language?” *English Today*. 69/18: 11–16.
- Hatim, B. and Mason, I. (1990). *Discourse and the Translator*. Longman, London.
- Held, D. and McGrew, A. “Globalization. Entry for Oxford Companion to Politics”. <http://www.polity.co.uk/global/globalization-oxford.asp>
- Hlebec, B. (1989). *Opšta načela prevođenja*. Naučna knjiga, Beograd.
- Hlebec, B. (1995). *Gramatika engleskog jezika za srednje škole*. Treće izdanje. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Hlebec, B. (1997). *Srpsko-engleski rečnik lažnih parova*. Trebник, Beograd.
- Hlebec, B. (2003). *Osnovni englesko-srpski srpsko-engleski rečnik*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Hlebec, B. (2006). *Standardni srpsko-engleski rečnik sa engleskom i srpskom gramatikom*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Huddleston, R. and Pullum, G. K. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ivir, V. (1985). *Teorija i tehnika prevođenja*. Drugo izdanje. Centar „Karlovačka gimnazija”, Sremski Karlovci; Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad.
- Ivić, P., Klajn, I., Pešikan, M., Brborić, B. (2004). *Srpski jezički priručnik*. Drugo izdanje. Beogradska knjiga, Beograd.
- Jakobson, R. (1959). “On Linguistic Aspects of Translation”. In: Brower, R.A. (ed.). *On Translation*. Harvard University Press, Cambridge: 232-239.

- Jovanović, M. (1991). *Tehnika prevođenja, priručnik za engleski jezik. Praktični deo*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Kelly, L. (1979). *The True Interpreter*. Basil Blackwell, Oxford.
- Klajn, I. (1997). *Rečnik jezičkih nedoumica*. Četvrto izdanje. Čigoja štampa, Beograd.
- Klajn, I. (1998). *Ispici pa reci*. CPL, Beograd; Prometej, Novi Sad.
- Klajn, I. (2000). *Stranputice smisla*. NIN, Beograd.
- Klajn, I. (2005). *Gramatika srpskog jezika*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Koljević, S. i Đurić-Paunović, I. (1999). *Englesko-srpski rečnik*. Matica srpska, Novi Sad.
- Lazović, V. (2008a). "Mistranslations on Food and Drink Labels from Serbian into English: Lexical and Discoursal Errors". *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, Vol. XXXIII-2: 301-310.
- Lazović, V. (2008b). „Upotreba engleskih reči za nazive domaćih proizvoda – (još jedan) vid jezičke angloglobalizacije”. U: *Jezik, književnost, globalizacija*, zbornik radova (priredile Lopičić, V. i Mišić-Ilić, B.), Filozofski fakultet, Niš, 317-328.
- Lazović, V. (2009a). "Mistranslations on Food and Drink Labels from Serbian into English" (Grammatical and Orthographic Errors). In: *Languages and Cultures in Contact*, Conference Proceedings (Lakić, I. and Kostić, N., eds.), Institut za strane jezike, Podgorica, 294-301.
- Lazović, V. (2009b). „Lingvistička analiza tekstova na ambalaži”. U: *Savremena proučavanja jezika i književnosti*, zbornik radova (Kovačević, M. i dr., ur.), Filološko-umetnički fakultet, Kragujevac, Vol. 1: 271-283.
- Lazović, V. (2009c). "Possible criteria for the criticism of translation into English". *Translation Studies: Retrospective and Prospective Views*, Year II, Issue 6, Galati University Press, Galati, Romania, 66-71.
- Lazović, V. (2010). „Identitet prevodioca u našoj prevodilačkoj praksi”. U: *Susret kultura*, zbornik radova (Subotić, Lj. i Živančević-Sekeruš, I., ur.), Filozofski fakultet, Novi Sad, knjiga 2, 855-861.
- Lazović, V. (u pripremi). „Srpsko-engleski i englesko-srpski glosar reči, izraza i rečenica na ambalaži prehrambenih proizvoda”.
- Levi, J. (1982). *Umjetnost prevođenja*. Svjetlost, Sarajevo.
- Levinson, S. (1983). *Pragmatics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Milić, M. (2008). "English-based versus Native-based Synonyms in Serbian". *Romanian Journal of English Studies* 5: 197-202.
- Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. Routledge, London, New York.
- Newmark, P. (1981). *Approaches to Translation*. Pergamon Press, Oxford, New York.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall International, New York, London.
- Newmark, P. (1991). *About Translation*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon, Philadelphia.

- Nida, E. A. (1964). *Towards a Science of Translating*. E.J. Brill, Leiden.
- Nida, E. A. (1975). *Componential Analysis of Meaning*. Mouton, The Hague, Paris, New York.
- Nikolić, M. (ur.). (2007). *Rečnik srpskoga jezika*. Matica srpska, Novi Sad.
- Novakov, P. (2008). *Anglističke teme*. Futura publikacije, Novi Sad.
- Pavlović, V. (2000). *O prevodilaštvu i prevodiocima*. Filološki fakultet, Beograd.
- Panić, O., Lalić, G., Prčić, T. (2005). „Generički nazivi elektronskih uređaja u nekim evropskim jezicima: uporedna analiza adaptacije engleskih uzora”. *Philologia* 3: 19-25.
- Panić-Kavgić, O. (2006). *Koliko razumemo nove anglicizme*. Zmaj, Novi Sad.
- Pârlog, A. (2008). “On Translation Errors”. *Romanian Journal of English Studies* 5: 218-223.
- Paunović, Z. (2003). „Ostao je neubeđen”. Intervju o lošim prevodima (novinar M. Cvejić). *Glas javnosti*, 25. februar 2003.
<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/srpski/arhiva-index.html>
- Payne, J. (ed.) (1995). *Collins Cobuild English Guides 8: Spelling*. HarperCollins Publishers Limited, London.
- Pešikan, M., Jerković, J., Pižurica, M. (1994). *Pravopis srpskoga jezika*. Matica srpska, Novi Sad.
- Petrović, N. (1997). „Nepodnošljiva lakoća prevođenja”. *Reč* 32: 81-84.
- Popović, A. (1980). *Poetika umetničkog prevoda*. Rukovet, br. 5, Subotica.
- Prčić, T. (1997). *Semantika i pragmatika reči*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad.
- Prčić, T. (2005). *Engleski u srpskom*. Zmaj, Novi Sad.
- Prčić, T. (2007). “Linguistic Reasons for the Global Spread of English”. Presentation at the International Conference *Languages and Cultures in Contact*, Herceg Novi, September 2007.
- Quirk, R. et al. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman, London.
- Radovanović, M. (2003). *Sociolingvistika*. Treće izdanje. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad.
- Richards, J. et al. (1985). *Longman Dictionary of Applied Linguistics*. Harlow, Longman.
- Ristić, S. i dr. (2005). *Enciklopedijski englesko-srpski rečnik 1 i 2*. Prosveta, Beograd.
- Robinson, D. (2003). *Becoming a Translator. An Introduction to the Theory and Practice of Translation*. Second Edition. Routledge, London, New York.
- Runcie, M. (ed.). (2002). *Oxford Collocations Dictionary for Students of English*. First Edition. Oxford University Press, Oxford.
- Rundell, M. (ed.). (2002). *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*. Macmillan Publishers Limited, Oxford.
- Sheen, R. (1995). “English Faux Amis for Francophones Learning English”.
<http://www.wfi.fr/volterre/sheen.html>
- Sibinović, M. (1979). *Original i prevod: uvod u istoriju i teoriju prevođenja*. Privredna štampa, Beograd.

- Sibinović, M. (1983). *O prevođenju: priručnik za prevodioce i inokorespondente*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Stojičić, V. i Ognjanović, D. (2006). "The influence of jargon in lexical borrowings from English". *Philologia* 4: 41-47.
- Stojnić, M. (1980). *O prevođenju književnog teksta*. Svjetlost, Sarajevo.
- Summers, D. (ed.). (2000). *Longman Dictionary of Contemporary English*. Third Edition. Pearson Education, Harlow.
- Šipka, M. (2005). „Brend i brendomanija”. *Jezik danas* 21-22: 8-11.
- Thomas, J. (1995). *Meaning in Interaction: an Introduction to Pragmatics*. Longman, London and New York.
- Thomson, A. J. and Martinet, A. V. (1986). *A Practical English Grammar*. Oxford University Press, Oxford.
- Traugott E. C. and Pratt, M.L. (1980). *Linguistics for Students of Literature*. Harcourt Brace Jovanovitch, New York.
- Vasić, V. (1995). *Novinski reklamni oglas: studija iz kontekstualne lingvistike*. LDI, Veternik.
- Vasić, V., Prčić, T., Nejgebauer, G. (2001). *Du yu speak anglosrpski? Rečnik novijih anglicizama*. Zmaj, Novi Sad.
- Velčić, M. (1987). *Uvod u lingvistiku teksta*. Školska knjiga, Zagreb.
- Vuletić, M. (1990). *Imenička grupa u engleskom i srpskohrvatskom jeziku kao element u teoriji prevođenja*. Naučna knjiga, Beograd.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford University Press, Oxford.
- Žeželj, S. (2003). „Italijanski alla srpski”. *Jezik danas* 17: 27-28.

Rečnici i drugi izvori na internetu

Breaking News on Food & Beverage Development – Europe.

[http:// www.foodnavigator.com](http://www.foodnavigator.com)

Cambridge Dictionaries Online.

<http://dictionary.cambridge.org>

Canadian Food Inspection Agency.

<http://www.inspection.gc.ca/english/toce.shtml>

Code of Federal Regulations - Title 21: Food and Drugs.

<http://cfr.vlex.com/source/1070>

The Compact Oxford English Dictionary of Current English online.

<http://www.inspection.gc.ca/english/toce.shtml>

Encyclopædia Britannica

<http://www.britannica.com>

English Dictionary with Multi-Lingual Search.

<http://www.allwords.com>

EU Website on Nutrition Labeling.

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l21092.htm>

The Food Labelling Regulations 1996.

http://www.opsi.gov.uk/SI/si1996/Uksi_19961499_en_1.htm

Food Standards Agency. Labelling and Packaging.

<http://www.food.gov.uk/foodlabelling>

The Free Dictionary.

<http://www.thefreedictionary.com>

The Health and Consumers DG. Food Labelling. http://ec.europa.eu/food/food/labellingnutrition/foodlabelling/index_en.htm

Longman Dictionary of Contemporary English.

<http://www.ldoceonline.com>

Macmillan English Dictionary Online.

<http://www.macmillandictionary.com>

Market Insights to Packaging Solutions.

<http://www.foodandbeveragepackaging.com>

MedlinePlus. Food Labeling.

<http://www.nlm.nih.gov/medlineplus/foodlabeling.html>

Merriam-Webster Online.

<http://www.m-w.com>

Online Language Dictionaries.

<http://www.wordreference.com>

Roget's II: The New Thesaurus.

<http://www.thesaurus.reference.com>

U. S. Food and Drug Administration.

<http://www.cfson.fda.gov>

United States Department of Agriculture. Food Safety and Inspection Service.

http://www.fsis.usda.gov/Fact_Sheets/Food_Labeling_Fact_Sheets

Visual Dictionary Online.

<http://www.visual.merriam-webster.com>

Wikipedia.

<http://www.wikipedia.org>

WebCorp.

<http://www.webcorp.org.uk/wcadvanced.html>

Webster's Online Dictionary. The Rosetta Edition.

<http://www.websters-online-dictionary.org>

WordNet – a Lexical Database for the English language.

<http://www.wordnet.princeton.edu>